



خدا آفرین

تورکجه - فارسی

فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

مهر ۱۴۰۱ - شمارگان مسلسل ۲۱۰ - سال بیستم قیمت ۳۰۰۰۰ تومن

باز هم زبان مادریمان در خانه جا ماند!

YENƏ ANA DİLİMİZ EVDƏ QALDI !



خداآفرین 210 Xudafərin



ایچینه کیلر:

- ۲- آنای دیلینده تحصیل بیر چوخ قابلیتترین اورتایا چیخماسینا سبب اولور
- ۵- اهمیت زبان مادری از زبان بزرگان
- ۶- ایران تحصیل سیستمینده آنای دیلی مسئله سی
- ۱۸- نظر رهبری در باره تامیین و صمد بهرنگی
- ۱۹- صمد اوشاق ادبیاتینین او یانیشی
- ۲۱- صمد بهرنگی
- ۲۳- چوغوندور ساتان اوغلانین حکایه سی
- ۲۷- وطن دیلی کیتابی ایلك آنای دیلی درسلیک ۱۸۸۸ میلادی
- ۲۸- صمد بهرنگی و...
- ۵۰- عیلرضا ذیق دن نچجه یازی
- ۵۸- آذربایجانین تاریخی - مادی و مدنی عابیده لری ارمنی ایشغالی آلتیندا
- ۷۳- زبان مادری چیست و چرا اهمیت دارد
- ۷۷- اهمیت زبان مادری و پیوند آن با هویت - تاریخ و مدنیت
- ۸۲- زبان مادری چیست و چه اهمیتی برای انسانها دارد
- ۸۵- شعریمیز - شاعیریمیز

www.khudafarin.ir

ایلك درس گونو مبارک

شماره مسلسل ۲۱۰ - مهر ماه - سال ۱۴۰۱ - ۱۱۴ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: علی محمدنیا

تانای شرقی دره جک

ویراستار: سمیه ستاری فر

مدیر سایت: مهندس فرید ستاری فر

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶ / ۶۶۴۶۰۸۹۵ - فاکس: ۶۶۴۹۳۰۸۴

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۳۵۰۰۰۰ و یکساله ۶۵۰۰۰۰ هزار تومان

به شماره کارت بانک شهر ۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره

جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managinq Directr cncessinqr

and chief Editr: Dr. HUSEYN

ŞHARÇHI DARÇJAK (SUSURK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisşçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

say 210 Ekim 2022, Tehran

tiraj: 2000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

آنا دیلینده تحصیل بیر چوخ گورونمه ین قابلیتترین اورتایا چیخماسینا سبب اولور.

Ana dilində təhsil bir çox görünməyən qabiliyyətlərin ortaya çıxmasına səbəb olur.

دیل واز گئچیلمز تانری هدییه سیدیر . دیل
اینسان اوغلونون سیستملی قورولوشونون
اوزللیی دیر.

دیلین وارسا حیاتین و یاشامین سوردوروله بیله
جکدیر. دیل هر بیر توپلومون حساس نقطه سی
دیر او اوزدن ان قدار دوشمنلر اونو هدف آلیرلار.
زیرا دیلسیز باش یاراماز داش دیر.

مانقورتلاشماق و داها دوغروسو مانقوردلاشدیرما
معنوییاتین ان تمل تالاما متودلارینداندیر. تاریخ
ده بیر چوخ اولوسلار بو مکانیزمایلا یوخ
اندیلیمیشدیر.

گونوموزده بعضی آرخالی دیلر هر گون
بیزلره باسقی یاپماقدادیر. بیز اونون فرقینده
اولماساق بئله او دیلر اونا یاتیریلان مالیه
لرین و سیاسی - اجتماعی دسته بین سایه
سینده بیزیم مین ایلر الدهه ائتدیمیز
مدنیتی چالماقدادیر.



اوغورو و سالدیرقان دیلر هر گون ائولادلاریمیزی
کوکوموزدن قوپارماقدادیر. اونا گوره ده آنا دیل ده
تحصیل ان واجیب تمل حاقلارداندیر.

Sorumlu müdür və Başyazar:
Dr. Hüseyin
Şərqi dərəcə (SOY TÜRK)

مدیر مسئول و سردبیر :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)



دونیمیزدا حال حاضیردا
بیر چوخ دیلر یئترینجه
دقت اندیلمه دیندن
یوخ اولور و یا یئرینی

باشقا بیر دیله بوراخماق مجبوریتینده قالیر. البته
بو آجی بیر حقیقت دیر. هر بیر دیلین اولومو ایله
بیر خالق یاخود توپلولوق بوتون معنوی وارلیغی و
الده ائتدی قازانیملار یوخ اولور. اونودولور و
حیات صحنه سیندن سیلینیر.

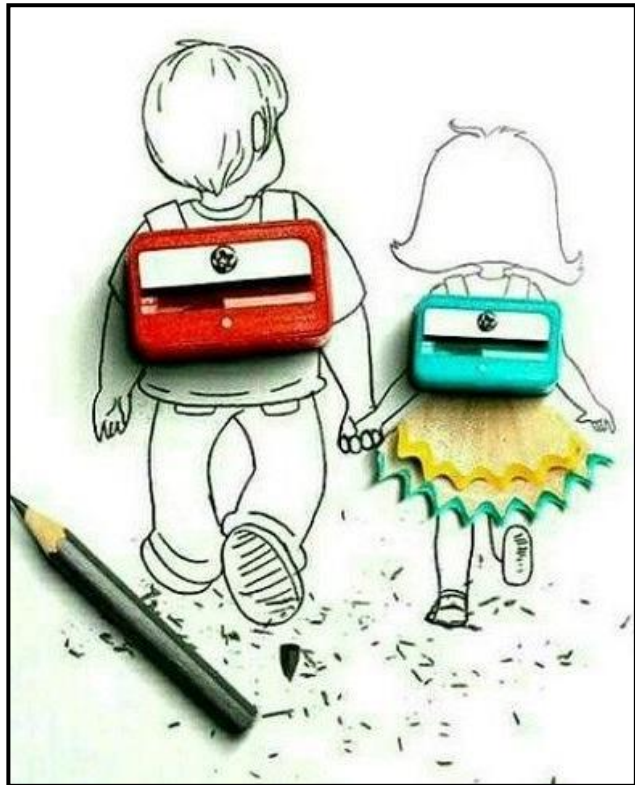
بودا اینسان اوغلونون ان بویوک
ایتگیسی دئمک دیر. دونیمیزدا کیم
اولور اولسون ایستر اقربا توپلولوقلار و یا
ایسترسه ده بیزه چوخ اوزاق اولان
توپلولوقلارین مدنیتین اولومو سوی
قیریم نیته لیینده دیر.

دیل ایلك اونجه دوشونجه میزین
افاده مکانیزمی اولماقلا یاناشی
اوزون ایلر بیریکدیردیمیز مادی

و معنوی کولتور ثروتیمیزین هم سوزجوسو
هم ده قورویوجوسودور. دیل تمل وارلیقدیر.

غیری آنا دیلده تحصیل ده بو حادثه باش وئرمز. اونا گوره کی یابانجی دیل ده تمل ایتیم ایلک نوبه ده فردی اوز کولتوروندن قوپارما آماجی داشیدیغی اوچون اینسان دا اراده گوجلولویونو و عظمکارلیغی ضعیفلدر. هم ده اوزگه دیل ده اویره نیم حقیقت ده ازبرله مک اصولودور. قانا هوپماز و روح ایله بوتولشمز. نه قدر چوخ باشقا دیلده اوخوساق او قدر اوز یارادیلش کدلاریمیزدان بیر او قدر اوزاقلاشاجاغیق. البته بوردا صحبت تمل ایتیمدن گئدیر. زیرا اوشاغین اوز گوونی سارسیر و سیلینمز روحی تروما آلیر. چونکو سئچیم گوجو اولمادیغیندان مجبوری ایتیمه تابع توتولور. **مجبوریت ده هئج واخت محبوبیت اولاماز.**

ترک ائتمه و یا ضعیف سویه ده اوخوما و بیرده اوخول قورخوسو بیگانه دیلده زورلا تحصیلین نتیجه لریندن دیر. باشقا دیل ده اجباری درس حفظیت ماهیتی داشیر اونا گوره ده اویردیلن هر شئی زامان آخیمی ایله اونودولماغا محکومدور. حقیقی تمل تحصیل هر بیر فردین ائوده دانیشدیغی دیل ده آپاریلمالی دیر. قاواما و اوزون ایللر یادداش دا ذخیره ائدیله جک بوتون اویره نیملر یالنیز آنا دیل ده ایتیم دن ایره لی گله بیلر. هیچ بیر فرد ایلک اونجه باشلادیغی آنا ایتیم



چوخ اوزونتویله دئییه بیلرم کی بو گون بیزدن چالینانلار صباح باشقلارینین مالی اولاجاقدیر. علم و بیمسل قورولوشلار هر گون آنا دیللی تحصیل اونمینی وورقولماقدادیر. بو گون بیزدن چالینان گول بالالار یارین اونلارین آنا دیللیرنده بلبل تک اوته جکدیر. نه یازیق بیلمه یجکدیر کی، بو آجاج اوز کوکو اوسته بیتمه ییبدیر.

اما آنا دیلده تحصیلین بیر چوخ فایدالاری واردیر اوچورکی ، آنا دیل ده اوخوماغین بیر چوخ جبران ائدیلمز زیانلاری واردیر.

آنا دیلده تحصیل اینسانین سوز داغارچیغینی زنگین توتار و دوشونمه پروسسینی سرعتلندیر. عقلی هوش و اجتماعی بئجیرینی یوکسک توتار.

اویوشوم و سوسیالاشمانی ساغلام قیلار. پسیخولوژی اولاراق فردی بوشلوقلاری مثبت یونده هدایت ائدرک فرد ده اوز گوونی آرتیرار. آشاغالنمیش کمپلکسینه قارشى عوض اولونماز معالجه یونتمی دیر. ژنتیک عامیللرین فاکتیکی اولوشومونو ساغلار و گونجل توتار. حال بو کی





او بیرسی سالقین اولورسا تاریخی نیفاقدان باشا
بیر الدهه ائدینیمی یوخدور.
گله جه یی دوغرو قورماق ایسته بیریک ایسه
ایلک اونجه بو گون بیر بیریمیزله دوزگون ، دوغرو
و عدالتی داورانمالیق.
کیمسه نین حاققی یوخدور کیمسه نی آنا
دیلینده آناسینا مکتوب یازماقدان محروم ائتمه یه.
دیللرین اولومو اینسانلارین اولومودور و بونو ائدندر
اصلینده سسسیز سوی قیریم ائتمک ده دیرلر.
یوخ ائدیلمه یه معروض قالان خالق اگر بو گون
سوسقوندورسا او دئمک دئییل کی او گله جک ده
بو ظلمین اوجونو وانتقامینی آلمایاجاقدیر.
بو گون بیزیم سحولریمیزین آغیر حسابینی
گلجک نسیلله اوده یه جکدیر.
آشاغلانمیش کیمسه دن سئوگی و حورمتله
گوزلمه اوزون اوچون. یئری گلنده تاریخی
یادداش اوز ایشینی گوره جکدیر.
هر کس اوزو اولسون آنجاق بیر یئرده هامی اولاق
وداها گوجلو اولاق.
گئنه بیزم دیلیمیز ائوده قالدی. اوردادا چوخ گوون
ده دئییل.

یابانجی دیلده اولماسینی سئومز. چونکو اونو او
دیل ده قاورایاجاغی سوزلر و آنلاملار یوخدور. ائله
بونا گوره ده ائولرده و یا محله لرده یادا شهرلرده
یایقین اولان آنا دیللرینی ایتیمله یوخ ائتمک
ممکن دئییلدیر. لکن سوز خزینه سینی آشاغایا
سالا بیلرلر. اوسته گل یئرلی آنا دیلینه قارشی
آپاریلان غرضلی منفی تبلیغاتلار دا خالق دا اولان
اوز آنا دیلینه سئوگینی زده له یه بیلر.
بونون عکسی ده اولای بیلر . اگر مجبوری ایتیم هم
ده سیاسی و نظامی هده قورخو ایله برابر دیرسه او
زمان مجبور ائدیلن اینسانلارین نیفرت چاناغینی
داشیرا بیلر و توپولملار آراسی قارقاشایا گتیریب
چیخارا بیلر کی ، اونوندا اوز منفی گوسترگه لری
اولا بیلر.
آنا دیلینده تحصیل اینسان دا سایقینلیغی و
اینسان سئوگیسینی هم آشیلار هم ده
آرتیرار. ترسینه سایقیسیزلیقلا اوز دیلیندن
اوزاقلادیریلان کس نهایت ده ایلک
باشلانقیدان آشاغلیق کمپلکسینه
قاپیلاراق سایقین و سئوگین اولمویا بیلر.
توپولملار هر زمان قارشیلیقلی سایقی و سئوگیله
بیر بیرینه اوپوم ساغلا یا بیلر. آنجاق بیری سایقین

اهمیت زبان مادری از زبان بزرگان

*نظریه ی جامعه شناسان :

" زبان مادری با شیر مادر در جان شده و با مرگ از تن بیرون می‌رود و تحمیل زبان دیگر بجای زبان مادری جنایت محسوب میشود .

*هایدیگر :

" اگر زبان ملّتی از بین برود آن ملّت هم از صحنه هستی خارج شده است.

*پروفسور جینو آلفرد:

کسی که زبان مادری را به فرزندان خود یاد ندهد نه تنها به پدران و اجداد و فرزندان خود خیانت کرده بلکه به تمام بشریت نیز خیانت کرده است چون باعث نابودی یکی از فرهنگهای بشری شده است.



*ماندلا:

اگر با فردی با زبانی که می‌فهمد صحبت نکنید حرفتان به مغزش میرسد، اما اگر با او به زبان مادری صحبت شود حرفتان بر دلش می‌نشیند.

*هایدیگر :

زبان مادری را قلب احساس و الهام است بنابراین کسانی که با زبان مادری در می‌افتند در واقع با عمیق ترین جنبه روح مبارزه می‌نمایند و در آخر نیز سر شکسته خواهند شد.

*سیدجمال‌الدین اسدآبادی :

هر ملّتی که زبان خود را فراموش کند تاریخ خود را گم کرده است و عظمت خویش را از دست داده است و برای همیشه در بندگی و اسارت باقی خواهد ماند.

*سازمان یونسکو :

" کسی که نتواند به زبان مادری خود بنویسد و بخواند بیسواد محسوب می‌شود ."

ایران تحصیل سیستمینده آنا دیلی مسله‌سی

İranda təsil sistemində ana dili məsələsi

Şahnisə Rüstəova

شاهنيسه روستم اوا

گيريش

تحصيل واسيطه‌سييله هر بير خالق ميلى و معنوى ديرلرينى ياشاداراق اينكيشاف ائتديرير. گوجلو دؤولتچيلىگين يارانماسى و قورونماسى اوچون

تحصيل سيستملىرينى بو ديرلر اساسيندا قورور (كانادا ايكي ديلى، بلژيك اوچ ديلى، سوئد ايكي ديلى). بعضى دؤولتلر ايسه ميلى چئشيدلى ليگى مؤوجود قورولوشا قارشى تهديد كيمي گورور. بئله دؤولتلر تحصيل سيستمىنى تك ديل، تك ائتنيك اساسيندا قورور، "واحد دؤولت، واحد ميلىت، واحد ديل" آدى آلتيندا اؤلكه‌ده كي ديگر



خالقلارى آسيميلاسيون ائتمگه چاليشير. ايرانى ميثال گؤسترتمك اولار. چاغداش ايراندا، پهلويلر دؤورونده اولدوغو كيمي، تحصيل سيستمى فارسلاشماغا و ايرانچيلىغا خيدمت اساسيندا قورولموشدور.

حالبوكى ايران مدرن دؤولتلرين تجروبه‌سيندن فايدالانان قونشو افغانىستان و عراق كيمي چوخ ميلىتلى اؤلكه‌لردن اؤرنك آلا بيلر. عراقين ۳۰ ژانويه ۲۰۰۵-جى ايل تاريخينده رفرندوما وئرلين يئنى آنا ياساسى نين ۳ و ۴-جو ماده‌لرينده عراقين موختليف ائتنيكلر، دينلر، مذهب‌لردن تشكيل

لازيم اولان ميلى شعور محض تحصيل نتيجه‌سينده فورمالاشير، قووتله‌نير. لاکين تحصيل سيستمى ميلىت اؤز آنا ديلى و ميلى-معنوى ديرلرى اساسيندا فورمالاشديقدا ميلى شعورون اينكيشافينا تكان وئرير. اؤز آنا ديلينده تحصيل آلمايان بير خالقين ميلى كيميلىگيني ياشاتماسى و ميلى مدنيتىنى اينكيشاف ائتديرمه‌سى حلى چتين اولان مسله‌لردندير. چوخ ميلىتلى اؤلكه‌لرده تحصيل سيستمى مسله‌سى فرقليدير. بو اؤلكه‌لرين بعضيسى ائتنيك فرقليليكلى، چوخ ديلى ليگى قبول ائدير و



ائتمیشدیر. او، آذربایجاندا (تبریزده) آچدیغی بو یئنی تیپلی مکتبه تعلیمی تورکجه و یازدیغی “وطن دیلی”، “آنا دیلی” (۱۸۹۴) درسلیکلری اساسیندا آپارمیشدیر. لاکین مؤوهوماتچیلاردان گۆردوگو تضييق نتیجه سینده مکتب باغلانمیش، رشديه ایسه قافقازا مهاجیرت ائتمگه مجبور اولموشدور. نهایت، او، ۱۸۹۷-جی ایلده تهراندا ایلك یئنی تیپلی مکتب تشکیل ائده رک، “وطن دیلی” کیتابینی فارسجا چئویریپ درسلیک کیمی تدریس ائتمیشدیر.

ایراندا دونیوی تحصیل وئرن ایلك تحصیل موسیسه سی - دارالفنون اون دوققوزنجو عصرین ۹۰-جی ایللرینده یارادیلیمیشدیر.

۱۹۰۹-جو ایلده مشروطه اینقیلابی نین نتیجه لریندن بیرى اولاراق، ایراندا معاریف ناظیرلیگی یارادیلیمیش و ۱۹۱۱-جی ایلده ایسه ایجباری ایبتیدایی تحصیل حاقیندا قانون قبول ائدیلیمیشدیر. ایراندا معاریف ساحه سینده کۆکلو ایصلاحاتلار ایسه ۱۹۲۸-جی ایلده رضا شاهین فرمانی ایله حیاتا کئچیریلیمیش و عموم تحصیل مکتب لری نین واحد دؤولت سیستمی نین یارادیلماسی ایله دونیوی تحصیل کئچیلیمه نین اساسی قویولموشدور (۸، ص. ۱۷۵-۱۷۴). لاکین یئنی یارانمیش تحصیل سیستمی نین شووینیست پرنسیپلر اساسیندا فورمالاشماسی

اولوندوغو، عربجه نین و کوردجه نین عراقین رسمی دیل لری اولماسی قید اولونور. آنا یاسانین بو ماده لرینه اساساً، غیرى-عرب منشالی عراقلیلارین اوولادلاری نین اؤزل و یا دؤولت تحصیل اورقانلاریندا اؤز آنا دیل لری نده (تورکمانجا، سوریا نیجه، ارمنیجه) تحصیل آماق حوقوقلاری وار. ۲۰۱۴-جو ایل ژانویه نین ۷-ده عراق مجلسی سس چوخلوغو ایله عرب دیلی ایله یاناشی، کورد دیلینی رسمی دیل کیمی تانیدی. ائلجه ده افغانستان آنا یاساسی نین ۱۶-جی ماده سینده دئییلیر: “پشتو و دری دیل لری دؤولتین رسمی دیل لری دیر. جمعیتین اکثریتی نین اؤزبکجه، تورکمنجه و یا بلوچجا دانیشدیغی بؤلگه لرده بو دیل لر ۳-جو رسمی دیل کیمی قبول اولونور”.

آنا یاسانین ۴۳-جو ماده سینده ایسه افغانستان دؤولتی نین ائتنیکلرین آنا دیلینده تحصیل آلماسی اوچون لازیمی شرایط یاراتماسی نین ضروری لیگی قئید اولونموشدور (۲۴).

ایراندا تحصیل سیستمی نین تشکولو

ایراندا تحصیل سیستمی نین فورمالاشماسی موختلیف مرحله لرین کئچمیشدیر. بو باره ده ایراندا، ائلجه ده آذربایجاندا بعضی تدقیقاتلار یازیلیمیشدیر. بو چوخ جهتلی تدقیقات طلب ائدن مرگب بیر پروبلئم دیر و بیز بو مقاله ده داها چوخ ایرانین تورک منشالی اهالیسی نین آنا دیلینده تحصیل آلا بیلیمه سی مسله سینى آراشدیرمایا جلب ائتمیشیک.

اون دوققوزنجو عصرین اورتالارینا قدر ایراندا دینی تحصیل مؤوجود اولموش، اؤلکه ده چوخلو سایدا دینی مکتب و مدرسه لر فعالیت گؤستریمیشدیر. ۱۸۸۷-جی ایلده میرزه حسن رشديه اوروپا اوصولو تدریس سیستمی نین ایرانا گتیره رک، ایلك اولاراق یئنی تیپلی مکتب تشکیل



توپونىمىلر دىيىشدىرىلىپ فارسلاشدىرىلدى. مىثال اوچون، اورمىيە - رضايىيە، سالماس - شاپور، قاراداغ - ارسباران، قاراچىمن - سياهچمن، سويوق بولاق - مهاباد، نىكان تپە - تىكاب، باش بولاق - سرچشمە، آغ تپە - سفىد تپە، قاراسو - سياه آب، ساين قالا - شاهين دژ، آجى چاي - تلخە رود، قاراعينى - سياه چشمە، توفارقان - آذرشهر و س. تاريخى تورک آدلارى ترتيب اولونموش جوغرافيا درسلىكلرىندە و تاريخە عاييد كىتابلاردا فارس يۇنلو يىنى آدلارلا وئىلىرى. مقصد گنج نسلە تاريخى يىنر آدلارنى اونوتدورماق ايدى. مکتبلردە تورک دىلىندە تدرىس، حتى بو دىلدە دانىشماغا بئله قاداغالار قويولدو.

۱۹۴۵ جى ايلين دسامبريندا مىللى حكومتين قورولماسى ايله آذربايجانلىلار ايللردن برى الدهه ائدە بيلمەدىكلرى بوتون حاقلارينا قوووشدولار. او جومله دن ۱۹۴۵-۱۹۴۶ جى ايللر آراسيندا آذربايجاندا تحصيل و مدنيت ساحەسینده اؤنملى اىصلاحاتلار حياتا كئچىرىلدى. بو دؤورده آذربايجان توركجهسى رسمى دؤولت دىلى اعلان ائدىلدى، مکتبلردە و دؤولت قوروملاریندا رسمى دىل كىمى اىستيفاده اولونماغا باشلاندى و اىبتىدايى مکتب شاگىردلرى اوچون "آنا دىلى" آدلى درس كىتابى يازىلدى. تبريز بىلىم يوردو

اۆلكهدهكى ديگر خالقلارين مىللى حاقلارينا وورولموش ضربه ايدى.

پهلويلر حاكىمىتى دؤورونده تحصيل سيستىمى و آذربايجانلىلار

رضا شاه دىكتاتورلوقو دؤورونده (۱۹۲۵-۱۹۴۱) عوموم ايران مىلتچىلىگى (پان ايرانىزم) آرتىق بيتكىن ايدئولوژى فورما آلاراق دؤولت سياستىنين آنا پرىنسىپينه چئوريلدى، همين سياستين نظرى اساسلارنى ياراتماق جهدلرى ائدىلدى...

بئله ليكله، ييرمينجى يوزايللىگين اوللرينده عوموم ايران مىلتچىلىگى كىمى فورمالاشماغا باشلايان ايدئولوژى ۲۰-جى ايللردن شووينىزم كىمى ايرتىجىچى بير شكل آلاراق، رضا شاه دىكتاتورلوقو دؤورونده دؤولتین داخىلى سياستىنين ايدئولوژى اساسىنى تشكيل ائتميش و مىللى آزيقلارى فارسلاشدىرماغى طلب ائتميشدير (۱۴، ص. ۱۹۵). بو دؤورده حؤكومت و اونون ايدئولوقلارى غئىرى-فارسلارا، خصوصيله توركلره قارشى يوروتدوكلرى آسىمىلاسيون سياستىنى اساساً تحصيل واسيطه سيله حياتا كئچىرمگه چالشميشلار. اونلار بئله حساب ائدىردىلر كى، واحيد دىل - فارس دىلى اساسيندا تحصيل سيستىمى جوخ مىلتلى اۆلكه اولان ايراندا "واحد ايران مىلتى" نين يارانماسينا ياردىمچى اولاجاق و فارس تفكؤرلو يىنى نسيل يئتىشىدىره جكدير.

بو دؤورده نشر اولونموش درسلىكلر ده شووينىست ايدئولوژى اساسيندا ترتيب ائدىلدى و اونلاردان بو ايدئولوژى نين حياتا كئچىرىلمهسى اوچون مهموم وسايط كىمى اىستيفاده اولونوردو. همين دؤوردن باشلاياراق، تورك دىلىندە اولان

اولونور و بو کیتابلاردا اساسی اولمایان سندلرله آذربایجانلیلارین تورک اولدوغو ایدیعا ائدیلمیش. اونلار بو بؤلگه نین خالقینی نین طرز و تفکوره نونو فوڈ ائتمکله، پانتورکیزی یایماقلا اؤز مقصدلرینه نایل اولماق ایسته ییرلر. بونا گؤره لازیمدیر کی،

۱. بو قبیلدن اولان نشرلرین طلبه لر آراسیندا یایلماسینی نین قارشیزی جیدی شکیلده آلینسین؛
۲. بونلارین هر هانسی بیر نوسخه سی اله کئچیریلدی که ایداره یه گؤندریلسین؛
۳. تاریخ و جوغرافیا موعلیملرینه گؤستریش وئرن کی، دولایسی ایله درس آراسیندا آذری دیلی نین منشایی حاقیندا بحث ائتسینلر، آذربایجان دیلی نین تورک یوخ، آذری اولدوغونو وورغولاسینلار؛

۴. پانتورکیست روحدا اولان هر بیر جهده قارشی اؤنله ییجی تدبیرلر حیاتا کئچیریلسین” (۶).

مخفی قریفله (م-۰۹-۱۱۳۱) بیر نوسخه سی ده آذربایجان والیسی نه (اوستاندارینا) گؤندریلن بو سندگؤستریر کی، آذربایجان دیلی نین و میلی کیملیگی نین وارلیغی رژیم اوچون ان تهلوکه لی ایشلردن بیر اولموشدور. موحیطده کی آغیر شرطلر، قاداغالارا باخمایاراق، او دؤورده ده آذربایجاندا آنا دیلی و میلی کیملیک اوغروندا موباریزه میلی آزادلیغین اساس هدفلریندن بیر کیمی داوام ائتمیشدیر.

محمدرضا شاهین (۱۹۷۹-۱۹۴۱) حیاتا کئچیردیگی “آغ اینقیلاب” دا آذربایجانلیلارین دیلینه، معاریف و مدنیتینه بؤیوک ضربه وورموشدور. بو دؤورده آذربایجاندا ساوادیسیلیغی لغو ائتمک آدی آلتیندا رایون و کندلره گؤندریلن “سپاه دانش” (معاریف اوردوسو) آدلانان فارس دیلی “کؤنوللو” حرچی دسته لر اصلینده اهالینی

تأسیس ائدیله رک، تورکجه تحصیل و تعلیمه باشلانیدی.

آنجا میلی حؤکومتین سوقوطو ایله آنا دیلینده تدریس یئنیندن یاساق ائدیله دی، آذربایجان دیلینده کی درسلیکلر، کیتابلارا اود وورولوب یاندیریله دی.

میلی روحلو موعلیملر، ضیالیلار جزا و تعقیبلره معروض قالدیلار.

میلی حؤکومتین داغیلماسیندان سونرا مرکزی حؤکومتین آذربایجاندا معاریف ساحه سینده فارسلاشدیرما سیاستینی حیاتا کئچیرمه سی چوخ دا آسان اولمادی و او، موختلیف موقاویمترلره اوزلشمه لی اولدو.

۱۹۴۹-جو ایلین سونوندا آذربایجان شهرلرینه سفر ائتمیش “اطلاعات” قزتی نین مخبری ابوالحسن احتشامی فارس دیلی نین آذربایجان معاریفی سیستئمینه کی مؤوقعییندن دانیشاراق ناراحتلیقلا قید ائدیله: “... آذربایجان میلی حکومتی نین دئوریلمه سیندن اوچ ایله یاخین بیر مدتین کئچمه سینده باخمایاراق، تورک دیلی نین محو ائدیلمه سی و فارس دیلی نین آذربایجاندا یایلماسی ساحه سینده هئچ بیر ایش گؤرولمه میشدیر. بو گون ده میلی مکتبلرده درس لر تورک دیلینده آپاریله ر.” بو ایسه اوندان ایره لی گلیردی کی، اهالی فارس دیلینی ایشلتمکدن بویون قاچیریر، شاگردلر ایسه درس لرین گئدیسی زامانی همین دیلی بایکوت ائدیله ر (۲، ص. ۵۱-۵۰).

آذربایجان اوستانی نین (ایالتی نین) معاریف و مدنیت ایداره سی نین ۱۳۳۱-جی ایله ده (۱۹۵۲) مکتبلره گؤندردیگی مخفی سرانجامدا ایسه دئییلیر: “محترم اورتا مکتب مدیری! الهه ائدیله ن معلوماتا گؤره، بیر مدتدیر کی، تورکیه ده موختلیف تورک غیرقلمی حاقیندا کیتابلار نشر

طرفیندن مذاکره چيخايرلدي. يوسف عزيزي بنی طرف خاطره لرینده یازیر: "۱۳۵۸-جی ایلین تیر آییندا دوکتور عبدالکریم لاهیجی و حسام الدین صادق وزیرین تشبوتو ایله تهراندا آناياسا تدقیقی سئمیناری کئچیریلدی. موختلیف غیری-فارس خالقارین و سیاسی قروپلارین تمثیلچیلری بورادا ایشتیراک ائتدیلر. مثلاً، تورکلردن حمید نطقی، جاواد هئیت، رحمت‌اله مقدم مراغه‌ای، کوردلردن صالح نیکبخت، عربلردن من، تورکمندرین عبدالکریم مفتون و س. حاقیندا بحث ائتدیگیمیز آناياسا حسن حبیبی نین تکلیف ائتدیگی آناياسا ایدی...

عومومیتله، کورد، عرب، تورک، تورکمن تمثیلچیلر بو سئمیناردا ایران خالقارینین موختاریتی حاقیندا تکلیفلر ایره‌لی سوردولر. آنجاق غیری-فارس خالقارین موختاریت تکلیفلری خبرگان مجلسینده (انکسپرتلر شوراسی) ۱۵، ۱۹، ۴۸-جی ماده‌لره محدودلاشدیریلدی" (۳).

پانفارسیت چيخیشلاری ایله سئچیلن حمید احمدی "بهار" قزئتینه وئردیگی موصاحیبه‌ده دئیر: "حسن حبیبی ایله دانیشدیغیما گؤره، اون بئشنجی ماده آناياسانین ایلك واریانتیندا یوخ ایدی. سول و غیری-فارس قروپلار (سازمان فدائیان خلق (خالق فداییلری تشکیلاتی)، سازمان پیکار "فرقه دموکرات" (دئموکرات فیرقه‌سی)، حزب دموکرات کردستان (کوردوستان دئموکرات پارتیاسی) آناياسانین ایلك واریانتی خبرگان مجلسینده تقدیم اولونمامیشدان اول، مقدم مراغه‌ای نین واسیطه‌سیله بیر ماده حاضیرلاییب خبرگان مجلسینده تقدیم ائتدیلر. اونلارین ایره‌لی سوردوگو تکلیف غیری-فارس خالقارین دیلیری نین مکتبلرده و بیلم یوردلاریندا بوتونلوکله

معاریفلندیرمکدن داها چوخ، کوتله ایچریسینده فارس دیلینی یایماق مقصدینه خیدمت ائتمیشدیر.

آذربایجانین شهر و کندلرینده "معاریفلندیرمه" ایشی ایله مشغول اولان "سپاه دانش" عضولری نین چوخو آذربایجان دیلینده دانیشماغی بیلمه‌ین "کؤنولولر" ایدی. لاکین فارس دیلینده مجبوری تحصیل غیری-فارس خالقارین میلی کیملیکلرینی اونوتدورمادی، عکسینه، چوخلو سایدا میلی ضیالیلارین یئتیشمه‌سینه تکان وئردی.

ایران ایسلام اینقیلابیندان سونرا تحصیل سیستمینده آنا دیلی مسله‌سی

۱۹۷۸-۱۹۷۹، جو ایللر ایران اینقیلابی آذربایجانلیلارا میلی ایستکلرینی گوجلو بیر شکیده دیله گتیرمک ایمکانی وئردی. ایراندا یاشایان دیگر خالقار کیمی، اولکهنین شاه رژیمیندن آزاد اولونماسیندا اونملی و حل‌اندیجی رول اوینامیش آذربایجانلیلار دا یئنی یاراناجاق دؤولتدن برابر حوقوقلو وطنداش مونسیتتی، میلی و مدنی حاقلاری نین تام شکیده تانینماسینی گؤزله‌ییردیلر. اونلار دؤولتین بو ساحه‌ده عملی آددیملار آتاجاغینا اومید ائدیردیلر. میلی ایستکلر ایچریسینده خصوصیه آنا دیلینده تحصیل مسله‌سی اؤنده گلیردی.

اینقیلابدان درحال سونرا غیری-فارس خالقارین نوماينده‌لری بو ایستیقامتده فعالیتله باشلادیلار. آناياسادا ایرانداکی بوتون غیری-فارس خالقارین اؤز آنا دیلرینده تحصیل حوقوقو مسله‌سی نین تام شکیده عکس اولونماسی اوچون حسن حبیبی نین حاضیرلادیغی تکلیف موختلیف غیری-فارس خالقارلارا مخصوص ضیالیلار



خالقلارا، او جومله دن آذربایجانلیلارا ائتیک منسوبیتلرینی، دیلرینی و میلی مدنیتلرینی اونوتماقدا کۆمک ائده جکدیر. عکس حالدا، بو، ایرانین بوتؤولوگو و گله جگی اوچون تهیدیدیر.

اصلاً زنجان تورکو اولان تدقیقاتچی جاواد شیخ الاسلامی "زبان فارسی نشانه ی والای قومیت ایرانی" ("فارسی دیلی ایران میلیتی نین یوکسک گؤستریجیسی کیمی") اثرینده قئید ائدیر کی، تورک دیلی نین آذربایجاندا و عرب دیلی نین خوزیستاندا حددن آرتیق یاییلماسی فارس دیلی اوچون چوخ جیدی بیر تهلوکه دیر (ص. ۸۹-۸۸). مؤلیف داها سونرا یئرلی دیلیری فارس دیلی ایله عوض ائتمک و "بو میلی و سیاسی پروبلئمی بیردفعه لیک حل ائتمک اوچون" بعضی تکلیفلر ایره لی سورور: "بو ایشده اوغور قازانماق اوچون پولسوز اوشاق باغچالاری یاراتماق، آذربایجان، زنجان و خوزیستان اوستانلاریندا کند و شهرلرده یاشایان اوشاقلارا فارس دیلینی اؤیرتمک لازیمدیر. چونکی کیچیک یاشدان اوشاقلارین بئینینه حک اولونان دیل یئرلی دیلرین قارشیسیندا آسانلیقلا مغلوب اولماز. همچین آذربایجان، زنجان و خوزیستاندا یاشایان یئنی یئتمه لری (ایستر اوغلان، ایستر قیز) اوروپادا مؤوجود اولان گنجلرین موبادیله سی سیستئمی اساسیندا بیر-ایکی ایلیگه حؤرتلی فارس دیلی عاییله لر ایچریسینده قوناق کیمی قبول ائتمک و

تدریس ائدیلمه سی ایدی. خبرگان مجلسی تکلیفین بو فورماسینا کسکین شکیده اعتراض ائتدی. تکلیف کنار آتیلراق، اونون عوضینده اون بئشجی ماده یازیلدی (۹).

بئله لیکله ده، ایراندا یاشایان غیر-فارس خالقلار طرفیندن ایره لی سورولن یاریمچیق میلی طلبلر بئله آنا یاسادا عکسینی تاپمادی و ۱۹۷۹-جو ایلین دسامبر آییندا قبول ائدیلن ایرانین آنا یاساسینا گؤره، فارس دیلی اؤلکه نین رسمی دؤولت دیلی ساییلماقلا، تحصیل، کیتابلار، قزئت و درگیلر، رسمی یازیشمالار بو دیلده اولمالیدیر.

ایران آنا یاساسی نین اون بئشجی ماده سینده میلی دیلردن دانیشیلدیقدا قئید اولونور کی، مکتبلرده فارس دیلی ایله یاناشی میلی ادبیاتلارین تدریسی آزاد دیر. آیدیندیر کی، بو محدود حقوق میلی مکتبلرده، و جومله دن آذربایجان مکتبلرینده یالنیز آنا دیلی و ادبیاتی نین تدریسینه عایید دیر، تدریسین، عومومیتله، آنا دیلینده آپاریلماسینا ایسه ایمکان وئرمیر (۲۰، ص. ۱۵۶-۱۵۵). بئله لیکله، پهلویلر دؤورونده غیر-فارس خالقلارین دیلرینه قویولان یاساق و آسیمیلیسیون سیاستی اینقیلابیندان سونرا دا داوام ائتدیریلیمیش اولدو.

پهلویلر دؤورونده اولدوغو کیمی، یئنی دؤورده ده رژییم و اونون ایدئولوقلاری نین فیکرینجه، تحصیلین فارسجا آپاریلماسی غیر-فارس

اولماماسی ایله یاناشی، اونلارین مانعه‌لریله ده اولشدیگیندن هئچ بیر مثبت نتیجه وئرمه‌دی. مکتبلرده آیری-آیری موعیملرین درس‌لری فارسجا درسلیکلر اساسیندا آذربایجان دیلینده آپارماق تشبوتلری ایسه بیر چوخ یئرلرده یئرلی اینضیباطی دایره‌لرین کسکین موقاویمتینه راست گلدی (۲۰، ص. ۱۵۶).

ایران ایسلام اینقیلابیندان سونرا بیر چوخ ساحه‌لرده اولدوغو کیمی، تحصیل ساحه‌سینده ده بیر چوخ ایصلاحاتلار حیاتا کئچیریلدی. ۱۹۸۰-جی ایل ژوئیه آیی‌نین ۱۳-ده "ایسلام مدنی اینقیلابی (انقلاب فرهنگی)" -نین اعلان ائدیلمه‌سی ایله تخمیناً عئینی واختدا بوتون عالی مکتبلر باغلاندی و اونلارین طلبه‌لری تعطیله بوراخیلدی. بو تعطیل ۳ ایل داوام ائتدی. "ایسلام مدنی اینقیلابی" نی حیاتا کئچیرمک اوچون یارانان مدنی اینقیلاب قرارگاهی ۱۹۸۴-جو ایله مدنی اینقیلاب عالی شوراسینا چئوریلهرک "تحصیلین ایسلاملاشدیریلماسی" حاقیندا قرار قبول ائتدی. بیلم یوردولاریندا ایسلام مدنی اینقیلابی "جهاد دانشگاهی" طرفیندن حیاتا کئچیریلردی. اورتا تحصیل ساحه‌سینده ایصلاحاتلار مدنی اینقیلاب اوزره عالی شورانین تابع‌لیگینده اولان خصوصی کومیتهلر طرفیندن حیاتا کئچیریلمگه باشلادی. مکتبلرده و دیگر اورتا تحصیل موسیسه‌لرینده "ایسلام جمعیتلری" (انجمن‌های اسلامی) یارادیلدی. ۱۹۸۰-۱۹۸۵-جی ایللرده اورتا و عالی تحصیل ساحه‌سینده مؤوجود اولان درسلیک و درس وسایتلری‌نین مضمونوندا اساسلی دیشیشیکلیکلر ائدیلدی. ایسلام دینی، ایسلام معاریفی و ایسلامشوناسلیغا دایر مووافق درسلیکلر و درس وسایتلری حاضرلاندی (۸، ص. ۱۷۶).

بو واسیطه ایله فارس دیلی‌نین بو یاش قروپو (۱۲-۱۶) آراسیندا یاییلماسی و مؤحکملمه‌سی اوچون چالیشماق لازیمدیر" (۱۶، ص. ۸۹).

یاساق و محدودیتلره باخمایاراق، ۱۹۷۹-۸۰-جی ایللرده آذربایجانلیلار آراسیندا فعالیت گؤسترن بیر چوخ مدنی جمعیتلر، قاباقجیل ضیالیلار مکتبلر اوچون آذربایجان دیلینده درسلیکلر حاضرلاماق ساحه‌سینده چالیشمیشلار (جمعیتلرین بوراخدیغی ژورناللارین بو دؤورده‌کی چاغیریشلاریندان بیری "تزه درس ایلینه آنا دیلینده کیتابلار حاضرلایاق" شوعاری اولموشدور).

بو ایشده آذربایجاندا شوروی دؤورونده چیخان درس کیتابلاریندان ایستیفاده ائدیلمه‌سینه تشبوت گؤستريلمیشدیر. تهرانداکی آذربایجان یازیچی و شاعیرلر جمعیتی‌نین ۱۹۷۹-جو ایل آوریلین ۱۴-ده کئچیریلیمیش ۳-جو ایجلاسیندا قبول اولونموش پروقرامین اساسینی آنا دیلی پروبلیمی تشکیل ائدیردی.

آذربایجان دیلینی بو خالقین رسمی دیلی حساب ائتمیش همین پروقرامین باشلیجا ماده‌لری ایران بیلم یوردلاریندا آذربایجان دیلی‌نین رسماً تانیلماسی، آذربایجان دیلی و ادبیاتی کافئدرالاری‌نین یارادیلماسینا حاضرلیق، باشقا سؤزله، مکتبلر اوچون آنا دیلی و ادبیات موعیملری‌نین یئتیشدیریلمه‌سینه باشلاماق، میلیونلارلا آذربایجانلی‌نین یاشادیغی تهراندا یکی‌دیلی مکتبلرین یارادیلماسی و درس کیتابلاری‌نین حاضرلانماسی مسله‌سینه حصر اولونموشدو...

آذربایجان دیلی‌نین تحصیل سیستمینده تطبیق ائدیلمه‌سی ساحه‌سینده گؤستریلن تشبوتلر ایرانین رسمی دایره‌لری طرفیندن یاردیمین

ائتدیرمکله میلی روحدا نسلین یئتیشمه‌سینه یاردیمچی اولدولار.

خصوصیله خاتمی دؤورونده‌کی نیسبتاً آچیق فضا آذربایجانلیلارین میلی و مدنی ساحه‌ده‌کی فعالیتلرینی داها دا آرتیردی. بیر چوخ ایکی دیللی نشرلر یاییلماغا باشلادی (“نؤید آذربایجان”، “ارمغان آذربایجان”، “ندای آذربادگان”، “مبین”...). تورک دیلینده کیتابلارین نشرینده بؤیوک دیرچه‌لیش اولدو. م. ذهتابی نین “ایران تورکلری نین اسکی تاریخی” اثری اوزون ایللر سونرا نشر ائدیلدی. بو کیتاب آز بیر زمان ایچریسینده بیر مکتب رولونو اوینایاراق گنجلری تاریخی کئچمیشلری ایله تانیش ائتدی. کیتابلار و قزئتلر میلی شعورا تکان وئرمک، میلی مؤوضولاری جمعیتده عمومیه‌لشدیرمکده چوخ اؤنملی رول اوینادی.

بوتون بونلارا باخمایاراق، خاتمی نین شوعلارلاری سیراسیندا یئر آلان آنا دیلینده تحصیل مسله‌سی اؤز حلینی تاپا بیلمه‌دی و تحصیل ساحه‌سینده فارس میلیتچیلری نین نوفوذو داها دا آرتدی. بونونلا باغلی اؤلکه نین حاضرکی تحصیل

ناظیری نین مشاوری محمد بطحایی “تسنیم” خبر آژانسینا وئردیگی موصاحیبه‌ده قئید ائدیر کی، خاتمی دؤورونده غیری-فارس خالقلارین میلی ادبیاتلاری نین مکتبلرده تدریس اولونماسی ایله باغلی آدیملار آتیلدی و مسله ایرانین یوکسک تحصیل شوراسیندا (شورای عالی آموزش) گوندمه گتیریلدی. بونون اوزرینده ایشله نیلمه‌سی، قانونی چرچیوه‌لری نین موعینلشدیریلمه‌سی مسله‌سی عمومیه مدنیّت شوراسینا تاپشیریلدی و سونرا ایسه تامامیله اونودولدو (۷).

عینی زماندا اؤلکه‌ده ساوادسیزلیغین آرادان گؤتورولمه‌سی یؤنؤنده‌ده تدبیرلر حیاتا کئچیریلدی و امام خمینی ۱۹۷۹-جو ایل دسامبرین ۲۹-دا “ساوادسیزلیقلا مباریزه ائتمک اوچون عمومیه سفربرلیک” حاقیندا خصوصیه فرمان وئردی. بو فرمان اساساً، “نهضت سواد آموزی” (ساوادلانما حرکتی تشکیلاتی) یارادیلدی (۸، ص. ۱۷۷). لاکین آپاریلان ایصلاحاتلار زمانی اؤلکه‌ده یاشایان غیری-فارس دیللی خالقلارین میلی ایستکلری نظره آلینمادی و اونلارین گؤزله‌دیگی آنا دیلینده تحصیل مسله‌سی یؤنؤنده هئچ بیر آدیلمادی.



آنا دیلینده تحصیلله باغلی بیر نتیجه الدهه ائده بیلمه‌ین آذربایجانلی ضیالیلار تحصیلین گؤزه‌جگی ایشی آنا دیلینده درگیلر چیخارتماقلا (“وارلیق”، “یولداش”، “اینقیلاب یولوندا”، “یئنی یول” و س.)، دیل کورسلاری تشکیل ائتمکله (م. ذهتابی، ح. دوزگون، ع. ر. صرافی، م. فرزانه و س.)، دیل، میلی مدنیّت، ادبیات و تاریخ ایله باغلی علمی یازیلار یازماقلا اؤز اوزرلرینه گؤتوردولر. تاریخیمیز، میلی و مدنی ثروتیمیزه حصر اولونان موختلیف مضمونلو علمی مقاله و کیتابلار چاپ

ساحه‌سینده کونکرئت بیر آدیلماسا دا، بو دؤورده یارانمیش شرایط نتیجه‌سینده میلی شعورون دیرچلیشینده موعین ایره‌لیله‌ییش اولموشدور. اونا گؤره ده خاتمی دؤوروندن سونراکی مرحله ده جمهور رئیس سئچکیلرینده ایشتیراک ائدن آدایلار غیر-فارس خالقارین حقوقلاری ایله باغلی مسله‌له جیدی یاناشمالی اولموشلار. بئله کی، ۲۰۰۹-جو ایل جمهور رئیس سئچکیلرینده ایلك دفعه اولراق جومهور رئیسلیگینه آدایلاردان بعضیسی غیر-فارس خالقارین حقوقلاری ایله باغلی یازیلی پروگرام وئردیلر. م. ک. رومی "احیای حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی" ("میلی و دینی آزلیقلارین حقوقلارینین برپاسی") آدی آلتیندا سئچکی بیاننامه‌سی وئردی و ایراندا غیر-فارس خالقارین حقوقلارینی، او جومله‌دن تحصیلله باغلی ۱۵، ماده‌نین ایجرا‌سینی تأمین ائده‌جگینی وورغولادی (۴). دیگر آدای م.ح. موسوی ده ایران میلتلری ایله باغلی ۱۲ ماده‌لیک بیاننامه‌سینده ۱۵، ماده‌نین ایجرا‌سینا یئر وئررک، غیر-فارس خالقارلار قارشی آیری-سئچکیلیگین اورتادان قالدیریلماسی، اونلارین حقوقلارینین آنیاسا چرچیوه‌سینده تأمین اولونماسینی قئید ائدیردی (۵). اکینجی دفعه جومهور رئیسلیگینه آدای اولان محمود احمدی نژاد آنیاساداکی ۱۵، ماده‌نی ۳۰ ایلدن سونرا تطبیق ائتدیگینی سئچکی قاباغی تشویقات ماتریاللاریندا اعلان ائدیردی. او، عالی مدنی اینقیلاب شوراسی‌نین (شورای عالی انقلاب فرهنگی) بیلیم یوردلاریندا غیر-فارس خالقارین دیل و ادبیاتی درسی‌نین سئچمه درس اولراق تدریسی حاقدا قرارینی اؤزونون آدینا چیخماقلا، ۱۵، ماده ایله باغلی موباحیثه‌له اؤز خیرینه سون قویماق ایسته‌ییردی (۱۰).

بو دؤورده تحصیل ناظیرلیگینده ایره‌لی سورولن موختلیف ائکسپئرتلرین تکلیفلری، همچین تحصیل ساحه‌سی مودیرلری‌نین موختلیف بؤلگه‌له اوچون موختلیف درسلیکلرین یارانماسی‌نین واجیبیلیگی باره‌ده کی مولا حیظه‌لری سؤز اولراق قالدی و تطبیق اولونمادی.

او دؤورده حاکیمیت غیر-فارس دیللی خالقارین طلبلرینی و فیکیرلرینی (خصوصیله آنا دیلینده تحصیل و ۱۵، ماده‌نین تطبیقی ایله باغلی) اؤیرنمک اوچون اونلارین اؤنده گلن ضیالیلاری ایله موختلیف ایجلاسار کئچیردی. بونا میثال اولراق، ایرانین داخیلی ایشلر ناظیرلیگی ایله پلانلاشدیرما و بودجه تشکیلاتی‌نین (سازمان برنامه و بودجه) غیر-فارس دیللی خالقارین ضیالیلاری و تمثیلچیلری ایله کئچیردیگی ایجلاساری گؤستمک اولار. ایرانین پلانلاشدیرما و بودجه تشکیلاتی‌نین موعاوینی همین ایجلاسدا اؤلکه‌نین اینکیشافی‌نین غیر-فارس خالقارین ایشتیراکی اولمادان مومکونسوز اولدوغونو قئید ائتمیشدی (۱۸).

آنالوژی کاراکترلی ایجلاس مجلسده ده کئچیریلدی. عرب فعاللاریندان اولان یازیچی و ژورنالیست یوسف عزیز بنی طرف جمهور رئیس خاتمی‌نین قارداشی محمد رضا خاتمی‌نین رهبرلیک ائتدیگی ایران ایسلام مجلسی‌نین تدقیقات مرکزینده ده ۱۵، ماده‌نین ایجراسی ایله باغلی اؤنملی بیر ایجلاس کئچیریلدیگینی یازیر. آنجاق او، ایصلاحاتچیلارین تابع اولدوقلاری گوج مرکزلی‌نین تضییقی قارشیسیندا بو ماده‌نی حیاتا کئچیرمکده باجاریقسوز اولدوقلارینی دا قئید ائدیر (۱۸).

خاتمی و ایصلاحاتچیلارین ۸ ایلیک حاکیمیتی دؤورونده میلتلرین حقوقونو تأمین ائتمه

جمله، ملک توست تا بلخ و نشاپور و هری
جاودان زی، ای زبان دانش و فرزانیگی /
تا به گیتی، نور بخشد آفتاب خاوری
فارسی را پاس می‌داریم، زیرا گفته‌اند /
قدر زر، زرگر شناسد، قدر گوهر گوهری

ای فارس دیلی، ای دری دنیزی‌نین اینجیسی،
سن ای بابالارین میراثی، ای آنا دیلی،
سندھ گورونور مدنیتیمیز، عنعنہ میز، عظمتیمیز،
سنه گوره آفاق اوسته‌دیر بیلک و دوشونجه بایراغیمیز.
کابل، تهران، تبریز، بخارا، خوجند
هامیسی سنین مولکوندور تا بلخ، نیشاپور، هری‌یه‌دک.
ابدی یاشا، ای علم و عالی‌جنابلیق دیلی،
شرق گونشی کابناتدا ایشیق وئردیکجه فارسجانی قورویاجاغیز،
چونکی دئییلر زر قدرینی زرگر بیلر،
گوهرین (قدرینی) صراف (۱۳).

درسلیکله باغلی بیر چوخ آذربایجانلی میلی
فعاللار اؤز مونسیتلرینی سوسیال شبکه‌ده
بیلدیردیلر. مثلاً، مرتضی مجدفرین درسلیکله
باغلی فارسچیلیغی گنج نسلین بیئینه یئردنلره
جاواب اولاراق یازدیغی مقاله‌ده دئییلر کی، بو
شعر بیزیم تحصیل سیستمیمیز اوچون مونسیب
دئییل. فارس دیلی اولکه‌میزده کی جمعیتین بیر
حیصه‌سی‌نین آنا دیلیدیر و بؤیوک ایرانیمیزین بیر
چوخ حیصه‌سینده یاشایانلارین آنا دیلی فارسجا
دئییل. مؤحترم شاعیر رسمی دیلله آنا دیلی
آراسیندا کی فرقی باشا دوشمه‌لی ایدی (۱۳).

اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی،
آذربایجانلیلارین اعتیراضینا جاواب اولاراق، بو
شعر نؤبته درس ایلینده کیتابین ایچیندن
گؤتورولوب، جیلدین آرخاسیندا وئریلدی. عئینی

حاضیردا ایراندا کی تحصیل سیستمی فارس
میلتچیلیگینه خدمت ائدیر. اونون اساس
هدفلریندن بیری، بلکه ده ان باشلیجاسی غیر-
فارس میلتلرین آسیمیلاسیون ائتمکدیر. بیر
مقاله‌ده دئییلدیگی کیمی، "ایران سیاستچیلری
"واحد دیلی"، "واحد میلتلی" شووینیست
دوشونجه‌یه سؤیکنن بیرمیلتلی اولکه قورماغا
سعی گؤستریرلر. بو ایسه او دئمکدیر کی، ایرانلی
حساب اولونمالاری اوچون آذری دیلی (تورک
دیلی - رش) اهالی مدنی اؤزوندورکی‌نین بیر
حیصه‌سیندن ایمتیناع ائتمه‌لیدیر. ایراندا کی
مدنیتلرین بؤیوک بیر حیصه‌سی‌نین آذری (تورک
- رش) و کوردلرین پایینا دوشمه‌سینه
باخمایاراق، بو دیللرین ایستیفاده‌سینه چوخ آز
ایجازه وئریلیر... " (۱۷).

۶. جی صنیف شاگردلری اوچون یازیلیمیش
(۲۰۱۲) و یئنی درس ایلیندن مکتبلرده تدریس
اولونان "فارس دیلی" درسلیگینی ایسه غیر-
فارس دیلی خالقلارا، او جومله‌دن آذربایجانلیلارا
قارشی یؤنلدیلیمیش آسیمیلاسیون سیاستی
جهدی‌نین بیر نومونه‌سی کیمی گؤستریمک اولار.
درسلیگین ۲۶-جی صحیفه سینده غلامعلی حداد
عادل‌ین شعری وئریلیب. شعرده فارس دیلینی
ایران اراضیسینده یاشایان بوتون خالقلارین آنا
دیلی سایان شاعیر گؤستریر کی، بابالاریمیزدان
بیزه میراث قالمیش فارس دیلی ایله هر بیر
شاگرد فخر ائتمه‌لیدیر. همین شعرین سطری
ترجومه‌سی بئله‌دیر:

ای زبان فارسی، ای درّ دریای دری /
ای تو میراث نیاکان، ای زبان مادری
در تو پیدا فرّ ما، فرهنگ ما، آیین ما /
از تو برپا، رایت دانایی و دانشوری
کابل و تهران و تبریز و بخارا و خُجند /

تشکیلاتی-نین ایراندا اینسان حاققاری اوزره خصوصی حساباتچیسی احمد شاهد طرفیندن ده وورغولانیب. خصوصی حساباتچی قئید ائدیر کی، ایراندا آذربایجان تورکجه سینده مکتب یوخدور و بونون نتیجه سی اولراق، ایران آذربایجانلیلاری آراسیندا ساوادیسیزلیق جیدی پروبلئمه چئوریلیب. عالی تحصیل سویه سینده گؤره فارسلا غیری-فارسلا آراسیندا درین اوچوروم مؤوجوددور (۲۲).

۲۰۱۳-جو ایلین ژوئن آییندا ایراندا کئچیریلیمیش جومهور رئیسی سئچکیلی عرفه سینده غیری-فارس دیللی خالقارین آنا دیلینده تحصیل مسله سی ایله باغلی جومهور رئیسیلیگینه آدایار طرفیندن موختلیف فیکیرلر سسلندی. سئچکی قباغی تبلیغات و تشویقات موباریزه سی زامانی جومهور رئیسیلیگینه آدایار بیری، حاضیردا ایران مجلسینده میلت وکیلی و عئینی زاماندا فارس دیلی فرهنگستانین صدری غ. حداد عادل غیری-فارس خالقارین آنا دیلینده تحصیل طلبینی اجنبیلرین طلبی کیمی قئید ائده رک (۱۱)، "اؤنیزده آنالارینیزلا تورکجه دانیشیرسینیز، بسینیزدیر" (۱۲) شکلینده مسله یه موناسیبتینی بیلدیرمیشدیر.

جومهور رئیسی حسن روحانی ده تبلیغات و تشویقات مودتینده ایراندا غیری-فارس خالقارین آنا دیلینده تحصیل حوقوقو مسله سینا وورغولامیشدی. او، ۲۰ ژوئن ده کی چیشیندا ۳، ۱۵، ۱۹ و ۲۲-جی ماده لرله ایران آنا یاساسی نین دیگر ماده لر آراسیندا فرق گؤرمه دیگینی قئید ائتمیشدی (۲۱).

ایران تحصیل ناظیری علی اصغر فانی "جماران" خبر پورتالینا وئردیگی موصاحیبه ده قئید ائدیر کی، غیری-فارس خالقارین دیلرین نین مکتبلرده

زاماندا تبریز سؤزونون یئر آلدیغی بئیت شعردن چیخاریلدی (۲۳).

تکجه آذربایجانلیلارین دئییل، دیگر غیری-فارس خالقارین میلی و مدنی حاققارینی هئج آنا یاسادا یازیلان کیمی ده تانینمیر. غیری-فارس میلتلرین حوقوق و طلبلرینه دوغرو موثبت یؤنؤنده آددیم آتماق عوضینه، شووینیسیت سیاستی اساسیندا اؤلکه ده کی دیگر میلتلرین و میلی آزیقلارین آسیمیلایسون ائدیلمه سینده داها چوخ رواج وئیر. بونو مکتبلرده تدریس ائدیلن درس وسایتلریندن توموش، بوتون اینفورماسیا واسیطه لرینده کی آردیجیل جهدلردن ده گؤرمک اولور. اصلینده فارس شووینیزمینا حاکیم ایدئولوژی کیمی اؤلکه ده یایانلار باشا دوشمورلر کی، میلتلرین میلی وارلیقلارینی اینکار ائتمک ساحه سینده آتیلان هر بیر آددیم اؤلکه نین بیرلیک و برابرلیگینی تهلوکه آلتینا آیر، میلی موناسیبتلرده گرگینلیگی آرتیریر. بین الخالق ماستویده ایرانی "خالقار حبسخاناسی"، اینسان حوقوقلارینا قارشو چیخان بیر اؤلکه کیمی تانیتدیریر. بو مسله آذربایجانلی طلبه لرین ایرانین دینی رهبری آیت الله خامنه ای یه یازدیغی مکتوبدا دا سسلندیریلیمیشدیر: "آرتیق ایران ایسلام جومهوریتی نین آنا یاساسی نی ایجرا ائتمکله ایکی دیللی مکتبلرین یارانما زامانی چاتمیشدیر. بو مسله بیزی آیرمایاجاق، چونکی بیز هامیمیز فارسجا یلا دئییل، موسلمانلیق و ایرانلیلیقلا بیر-بیریمیزه باغلی ییق. اگر ایرانلیلارین یئرلی دیلری مسله سی، فرقلی مدنیتلری و باشقا ایستکلری کؤلگه ده قوبولسا، اؤلکه گله جکده اونون آجی نتیجه لرینی یاشایاجاق (ژوئن ۱۹۹۴)" (۱۹). آذربایجانلیلارین اؤز آنا دیلرینده تحصیل حوقوقوندا محروم اولمالاری بیرلشمیش میلتلر

پروگرام آنا دیلینده ساوادلانمانی، یازیب-اوخوماغی بیلگی سایار واسیطه سیله تأمین ائتمک اوچون حاضرلانیب (۱۵).

نتیجه

آرتیق ایران چوخ میلتلی اؤلکه اولاراق بورادا یاشایان بوتون خالقارین میلی-مدنی حاقلارینی تانیان بیر تحصیل سیستمی یاراتماق مسله سینی دیقته آلمالیدیر. اؤلکه ده کی بوتون غیر-فارس اوشاقلارین آنا دیلیرینده تحصیل آلماسی، اؤلکه لری نین تاریخی، جوغرافیاسی، ادبیاتی، مدنیتی، بیر سؤزله، میلی-معنوی ثروتلری نین اوبژکتیو شکیلده تدریس اولونماسی ایران اوچون تهیدید کیمی گؤرولمه ملیدیر. آنا دیلینده یازیلان درسلیکلر او دیلین فونئتیکی، لئکسیکی و قراماتیک قورولوشونا اویغون اولاراق دوزگون، علمی اساسدا ترتیب ائدیلمه لی و بو ایشه دیلی بیلن موخصیصلر جلب اولونمالیدیر. موختلیف تدبیرلرده، او جومله دن فوتبال مئیدانچالاریندا، بابک قالاسینا یوروشده، زلزله زوناسیندا کی چادیر شهرجیگینده، "آنا دیلی" گونونده "آنا دیلیم اؤلن دئیل، فارس دیلینه چؤنن دئیل"، "تورک دیلینده مدرس، اولمالیدیر هر کسه" شکلینده سسلندیریلن شعارلار آذربایجانلیلارین میلی حوقوقلاری نین، ایلك نؤوبه ده ایسه آنا دیلی نین فونکسیاسی نین برپا اولونماسی و اینکیشافی یولوندا آپاردیقلاری میلی موباریزه نی عکس ائتدیریر. اینانیریک کی، حاضرکی حؤکومت وئردیگی وعدلری حیاتا کئچیره جک. چونکی تدریسین آنا دیلینده آپاریلماسی و دیل مسله سی ائله بیر مسله دیر کی، او، عدالتله، میلتین ایستکلری ایله اؤز حلینی تاپمایانا قدر ایرانین سوسیال-سیاسی حیاتی اوچون چوخ جیدی بیر مسله اولاراق قالاجاق، زامان، تاریخی شرایط ایمکان وئرن کیمی باش قالدیراراق گوندمه گله جکدیر.

کؤچورن: عباس ائلچین

تدریس اولونماسی ایران تحصیل ناظیرلیگی نین اؤنجه لیکلری آراسیندادیر: "ایران آنا یاساسی نین ۱۵، ماده سی نین تطبیق ائدیلمه سی واختی گلیب چاتمیشدیر". آنجاق تحصیل ناظیری نین موشاویری محمد بطحایی "تسنیم"ه وئردیگی موصاحیبه ده مسله یه فرقلی یاناشاراق، علی اصغر فانی نین سؤزلرینه بئله آچیقلیق گتیریر کی، تدریس فارس دیلینده اولاجاق. آنجاق مثلا، کورد بؤلگه لرینده کورد ادبیاتی درسینی علاوه درس کیمی ("فوق برنامه" سؤزونو ایشله دیر کی، پلاندان خارج دئمک دیر. بلکه ده بونون سئچمه لی درس اولدوغونو، عومومی اولمادیغینی دئمک ایسته ییر. - رش.) کئچمک اولار کی، اونون اوچون ده، البته، لازیم اولان قانونلار گرک قبول اولونسون (۷).

نوامبر آییندا شرقی آذربایجان والیلیگینه سئچیلن اسماعیل جبارزاده تورک دیلی قورومو یارادیلماسی نین واجیب لیگی و اهمیتینی وورغولایاراق، آذربایجان دیلی و ادبیاتی موخصیصلریندن بو ساحه ده کؤمک ایسته دیگینی قئید ائتمیشدیر (۱).

میلی موناسیبتلری دئموکراتیک اساسدا نیظاما سالماقدا هئچ بیر تشبوت گؤستره ینلره جاواب اولاراق بعضی میلی معاریفچیلر آرتیق آنا دیلینده غئیری-رسمی تحصیلی حیاتا کئچیرمگین ضروری لیگینی قئید ائدیرلر و بونون اوچون موختلیف پروگراملار اوزرینده دوشونورلر. گونئیلی اوشاقلار اوچون اومید نیایشین رهبرلیگی ایله ایلك دفعه اولاراق ترتیب ائدیلمیش آنا دیلینده ایلفبا پروگرامینی غیر-رسمی تحصیل ساحه سینده آتیلان ایلك آددیم کیمی قییمتلندیرمک اولار. ۲۰۱۳-جو ایلین فئوریه آییندا "آنا دیلی" گونو موناسیبتیله یاییلان بو

آقا بیشترین بهره را ببرم. در یکی از جلسات وسط درس حدود ۱۰ دقیقه وقت صرف چای و صحبت متفرقه بود که بخشی از سوالات خود را مطرح کردم:

– **حاج آقا نظر شما درباره صمد بهرنگی و کتاب‌هاش چیه؟ می‌گن کمونیست بوده.**

– آقای بهرنگی آدم مسلمونی بود. خب روش چپی‌ها اینه که هر مبارزی را به لطایف الحیلی به خودشون بچسبونن. صمد مسلمون بود اما اون‌ها تلاششون اینه که صمد را کمونیست معرفی کنن.

پس از چند لحظه مکث، در حالیکه حاج آقا چای می‌ریختند، پرسیدند:

– **شما رمان می‌خونین؟**

– بله حاج آقا.

– **«فونتامارا» رو خوندین؟**

– بله حاج آقا. کیش که بودم خوندمش.

– **«نان و شراب» را چطور؟**

– نه نخوندم.

– **کتاب خوبیه. به خوندنش می‌ارزه.**

همانطور که صحبت می‌کردیم حاج آقا دستش را بلند کرد و از کنار میز یک کتاب برداشت. در حالیکه آن را به من می‌داد گفت این رمان خوبیه فرصت کردی حتما بخونیدش.

– ممنون حاج آقا، خیلی ممنون.

اسم کتاب «تام پین» بود. نوشته «هاوارد فاست» ترجمه حسن کامشاد. اشتیاق حاج آقا به یادگیری زبان انگلیسی مرا به مطالعه بیشتر وامی‌داشت تا روش‌های بهتری را برای تدریس مطلوب‌تر و سریع‌تر پیدا کنم. از فرصتی که دست تقدیر الهی برایم رقم زده بود بیشترین استفاده را می‌کردم. جلسه آن روز هم به خوبی و خوشی پایان یافت.

/انتهای پیام/

۲۷ بهمن ۱۳۹۵ - ۱۳:۰۳:۳۷ کد خبر: ۲۸۰۲۰۴ دسته بندی:

خبرگزاری‌ها و نشریات، فضای مجازی

دوشنبه، ۷ شهریور، ۱۴۰۱ / 29 August, 2022 / مجله ویستا



نظر رهبری در مورد «تام پین»

و «صمد بهرنگی»

معلم زبان آیت الله خامنه ای گفت: حضرت آقا می‌گفتند آقای بهرنگی آدم مسلمونی بود اما روش چپی‌ها این است که هر مبارزی را به لطایف الحیلی به خود بچسبانند و صمد را کمونیست معرفی کنند.

به نقل از فارس، سرهنگ مهدی نوروزی از همافران نیروی هوایی که پیش از پیروزی انقلاب اسلامی استاد زبان انگلیسی آیت‌الله خامنه‌ای بود و به صورت خصوصی برای ایشان تدریس می‌کرد در کتاب «همافر» خاطره‌ای خواندنی از علاقه ایشان به کتابخوانی نقل می‌کند:

*** کتابی که برای تدریس زبان انگلیسی انتخاب کردم جلد دوم از مجموعه کتاب‌های «New Concept English» تحت عنوان «Practice And Progress» بود.

جلسات به خوبی شروع شدند و با نظم خاصی پیش می‌رفتند. سر موقع وارد منزل حاج آقا می‌شدم و درست پس از یک ساعت زنگ در به صدا در می‌آمد و من مجبور می‌شدم خداحافظی کنم. چند جلسه به این صورت گذشت. حاج آقا در فراگیری زبان جدی بود و جدیت ایشان مرا در تدریس هر چه بهتر تشویق می‌کرد. همه تلاشم این بود که علاوه بر تدریس خوب، از محضر حاج

صمد، اوشاق ادبیاتی نین اویانیشی (۱۳۱۸-۱۳۴۷)

یازار: محمودبنی آدم دیزج



صمدین ناغیل لاری یایمیلانمامیشدان بیزیم اۆلکه ده چوخلو ناغیل لار وارایدی، «بیری وارایدی، بیری یوخ... اوشاق گرک سۆزه باخان اولسون، اوشاق گرک قیچ لارینی بؤیوکلرین قاباغیندا اوزاتماسین، اوشاق گرک تۆیوق کیمین هامی دان قاباق یوخلایب، نینه گتتسین...» داها ها بئله ناغیل لار بیزیم قولقلاریمیزی دولدورموشدو، بیز بیلیمردیک کی، اولار چوخلو سۆزلری سوروشاق، اولار کی، بو سۆزلره جاواب آختاراق. صمد بئله بیر یول اوشاق لارین ادبیاتیندا آچدی. سوروجو ادبیات، اعتراضچی ادبیات. اما بو یول یئنی، قورخولو بیر یولودو، او زامانلار چوخلو کیمسه ده، یازچی دا بئله هؤنر گؤرونمیردی. اونلارین چوخلاری یالتاقچی اولموشدولار و بیر تیکراری یولدا قلم چالیردیلار. او زامانلار قورخو هامی قلملرین آغزینی باغلامیشدی، بیر بئله شرایط ده اورکلری بیر صمد لازیم ایدی کی، بو قورخولاری آلچاقلایب، تزه یول لارا آیاق قویسون. صمد چوخ یاخشی بیلیردی کی، اوشاق لار گله جک گونلرین قهرمانلاریدیلار، بو سبب دن باشلادی اونلار اوچون یازسین، اونلار اوچون قلمینی اله آلدی. او اوشاق لارا دئدی کی، قورخماسینلار، اله - اله وئریب قورخولو خنجرلری سیندیرسینلار. او دئدی کی، داها او زامان دئییل کی، اوشاق لار آتالاری - آنالاری سایاق

«سینز پوخ فیکر ائله ییرسینز، همیشه کی، اولماز فیکر ائله یه سن. یولا روشک هامی قورقلاریمیز بیتر.»
صمدبهرنگی



من صمدبهرنگی نی «نارینج قابیغی» ایله تانیدیم. بو ناغیل ائله بیله سن بیزیم ائوین، بیزیم کندی ن ناغیلی ایدی. اما صمد کی، بیزیم ائوه، بیزیم کنده گلمه میشدی، نه جور بیلیمیشدی کی، بیزیم کند ده چوخلو اوشاق لارین آناسی، بیر بالاجا نوخوشلوق ایله اؤلوب، آرادان گندیرلر، او هاردان بیلیمیشدی کی، بیزیم کندی ن ده بالاجا قیز اوشاق لارینی پوللو، قوجا کیشی لره آره وئریرلر... نارینج قابیغی منی ده آلاهیلارکیمین سوروجو ائله دی، ایسته دیم بیلیم، گؤروم صمد سانکی ناغیل لاریندا بیزیم کنده گلیب، یوخسا یوخ، ایسته دیم بیلیم، داها هانسی اوشاق لاریندا آناسی بیر پارچا نارینج قابیغی اوچون اؤلوبدور، یا یوخ. بئله اولدو کی، قارابالیغا چاتدیم، بالاجا آرخ لاردان کئچدیم، چوخلو یولداش لاریمی اؤزوم ایله یولا سالدیم. چوخ چالیشدیم شوشه لی گؤروملوک دالیندا اولان تۇفنگی الیمه آلیب، کوراوغلو کیمی چنلی بئله چیخیم...

بیلیر کی، زورلار بیر یئره بیغلمیش وار حارام دیر، او بیلیر کی، خانلارین زحمت سیز بیر یئره توپلانمیش وارلاری، بالاجا خالچاچی قیزلارین، اللری قبار قادینلارین حاقی دیر...

صمد بوتون ناغیللاریندا چالیشر کی، گؤستریجی لرینی چالیشان خالقین آراسیندان سئچسین، او جؤمله دن دیر کی، کئچل، صاحب علی، قوچ علی، یاشار و قارابالیغی صمدین اثرلرینده آد آپارماق اولار. صمدین ناغیللاری نین هامی قهرمانی گؤردوکلریمیز اینسانلاردان، حیوانلاردان فرقی لی، آیریم لی دیر. بو فرق لی قهرمانلار درد چکن، آجی آغریلار گؤرون اوشاقلارین گسرلی دیل لری دی کی، ایستبدادلی توپلوم دا بوغولوبلار، اونون قهرمانلاری اوشاقلارین بوتون آرزیلریدیر کی، اورک لرینده بیر آچیلمامیش چیچک کیمین سولوبدور. صمدین ناغیللاریندا اولان قهرمانلار فرق لیدیلر چونکی، اونلار ایسته میرلر بیر بالاجا آرخدا عؤمورلری سونا چاتسین، اونلار چالیشرلار دنیزلره چاتسینلار، اونلار یئنی، یئنی یول چالیرلار، اونلار اوشاقلارا یوخوناغیللاری دئمیرلر. اونلار چوخ یاخشی بیلیرلر کی، هامیلار کیمین اونلاریندا بیر گون عؤمورلری سونا چاتاچاق، اولوم گلیب اونلاری یاخالایاجاق، آما گرک اینسانلارین یاشاییشلاری، اولوملری سبب سیز اولماسین، بلکه سانکی اینسانلارین حیاتیندا اثری اولسون، صمد بئله دوشونوردو او سبب دن قارابالیغینی یولا سالدی، اونا یول گؤستردی، اونو قورتاریجی ائله دی. بالاجا آرخدان، قاراپالچیق لی یئردن آیریپ، ماوی، تمیز دنیزلره ساری گؤندردی، آما سونوندان صمدین اورگی دؤزمه دی، قارابالیق اوچون اورگی چوخ داریخدی، گونلرین بیر گونونده او ایستبدادلی توپلوم ایچیندن، قاراپالچیق لی یئردن بیرسی تاپیلدی، صمدی آراز اآپاردی، اونو آخار سولارین ایچینده بوغدو، بلکه دنیزه چاتماسین، آما او قاراپالچیق بیلمه دی قارابالیق مین بیر اولوب، داها اونون یولونو کسمک اولماز...

یاشاسینلار، لازیم دیر کی، اوشاقلار اؤزلرینه سایاق بیر یئنی یول تاپسینلار...

صمد ناغیللاریندا هر شئی دن اؤنجه اوشاقلارین یاشاییشندا اولموش دردلری، آغریلاری آیدینلاشدیردی. او دئدی کی، اوشاق گرک هنده ورینده اولموش، گؤرونموش حادیثه لره گؤرکم سیز اولماسین، اوشاق گرک بیلسین کی، اونون آتاسی نه جورگون چیخاندان، گون باتاناچاق چالیشر، آخیردا دا اؤزو و عایله سی آجدیلار. بیر بئله یاشاغین اولماسی نین سببی ده برابر سیز توپلوم دور. ندن گرک بیرسی آجیندان اولسون، بیرسی ده بیلمه سین کی، پول - پاراسینی هارالاردا خرج ائله سین.

صمد هامی ناغیللاریندا بیر بئله عدالت سیزلیکلی گؤستریر و اونلاری آرادان آپارماق اوچون چوخلو یئنی یول لار آچیر. صمد هامی دان یاخشی بیلیر کی، بو دردلر، بو آغریلار، بئله برابر سیزلیک گونلر آرادان گئتمز، مگر اوشاقلار دوشونسونلر کی، سوروجو اولسونلار. او بیلیردی کی، عدالت سیز یاسالارین دالیسیندا زورلو، قودرتلی، یؤنه دیم لرورار، بو یؤنه دیم لرین قارشیسیندا صمد اوشاقلاری یوخلاتماق اوچون یوخ، بلکه اونلارا یول گؤستریر کی، باجارا بیلسینلر موباریزه ائله سینلر، اونون ناغیللاریندا قهرمانلار خنجر آللرینه آلیرلار، آرزو ائله ییرلر کی، شوشه لی گوروم لوک دالیندا اولان تۇفنگ کئشگه اونلارین الینده اولتیدی. صمد ندن بیر بئله قونولارا توخونور؟ او یاخشی بیلیر کی، زورلو، قودرتلی ایستبداد قارشیسینا گرک یاراقلی چیخاسان، سیلاح سیز، قورخاق اوشاقلار باجارمازلار کی، اؤز حاقلارینی آلسینلار، دینچی لیک ائله مک، یالوارماق صمدین یولو دئییل، صمدین یولو موباریزه دیر، چالیشماق دیر...

گؤیرچین اوینادان اوغلان اؤزنو گیزله دیر، خانلارین ائونه گیریر، اونلارین حاق سیز توپلانمیش وارلاریندان گؤتوروب، کاسیب، یوخسول خالقین آراسیندا پایلاشیر، او چوخ یاخشی بیلیر حارام، حلال ندی، او

صمد عزت اوغلو بهرنگی ۲۴ ایون ۱۹۳۹-جو ایلده تبریزین چرنداب محله سینده یوخسول بیر عائله ده آنادان اولوب.^۲ صمد بهرنگینین ایکی قارداشی و اوچ باجیسی اولوب. آتاسی عزت بی فهله اولموش و تئز دونیادان کۆچموشدور. آناسی سارا خانیمین خاطرهلری :

یادیم دادیر، صمد دونیا یا گلندن بیر گون اؤنجه اونون آتاسی ایشدن چیخاریلدی. او، یئنه ده اربابلا دالاشمیشدی. او، صاحبکارا بویون ایمک ایستمیردی. من اونا دئییردیم فیلانکس بیر ایش یئرینده ۴ ایلدر ایشلییر، آنجاق هئج وخت اربابلا دالاشماییب. سن ایسه ایل قورتارمامیش ایشدن چیخاریلیرسان. او ایسه جاوابیندا دئییردی: من باشقالاری کیمی اربابا یالتاقلانا بیلرم. کیملدنسه جاسوسلوق ائتمی باجارمیرام. ائله دالاشماغیمیز دا بونا گۆره دیر.^۴

ایلک تحصیلینی تبریزده کی «دبیرستان تربیت و دانشسرای» ده آلیب، مکتبی بیتیردیکدن سونرا توفارقان محلینین ماماغان، گوقان و س. بؤلگه لرینده ایتیدای سینیف معلمی کیمی چالیشیب. ایشله یهرک هم ده تبریز اونیورسیتئتینین فیلولوگییا فاکولته سینین اینگیلیس دیلی شعبه سینده غیابی تحصیل آلیب اورانی دا ۱۹۶۱-جی ایلده بیتیریر .

طلبه لیک ایلرینده "خنده" (گولوش) آدلی هفته لیک دیوار قزنتی بوراخیب. ایلک ادبی تنقیدی و ساتیریک قلم تجربوه لرینی بو دؤورده یازیب .

امک فعالیتینه آزرشهر (توفارقان) محلینین ماماغان، گۆگان ابتدایی مکتبینده معلم کیمی باشلایب. صمد بهرنگی و اونون فیکیر دوستلاری، خصوصیه بهروز دهقانی آذربایجان کندلرینده فولکلور نومونه لری توپلایب.^۵ اما مددینین وئردیی معلوماتا اساساً، اونلارین توپلادیقلاری فولکلور نومونه لری آذربایجان دیلینده ایدی و ایران شاهینین غیری-فارس دیلرله علاقدار سیاستلرینه گۆره چاپ اولونمادی. سونرادان بو ناغیللاری فارس دیلینه چئوره رک همکاری بهروز دهقانی ایله بیرلیکده نشر ائندیریب. یازدیغی ناغیللار تورک دیلین سیروس مددی واسطه سیله "آذربایجان ناغیللاری" آدی ایله تهراندا چاپ اولونوب. عینی زاماندا فارس دیلیندن آذربایجان دیلینه چئوردیی ترجمه لری دؤوری مطبوعاتدا چیخیب.^۱

صمد بهرنگی (۲۴ ایون ۱۹۳۹ ۳۱ آوقوست ۱۹۶۷- تبریز)

تهیه و تنظیم: **نانای شرقی دره جک**



معلم، ترجمه چی، ناثر، پوبلیسیست، ایراندا اوشاق ادبیاتینین بانسی. داها چوخ اؤزونون بالاجا قارا بالیق کیتابی ایله تانییب. اوشاقلار اوچون یازدیغی اثرلری داها چوخ سوسیال پروبلملری، جمعیتده کی حاق سیزلیقلاری قنارتدیغی اوچون شاه رژییمی طرفیندن قاداغان ائدیلمیشدی.^۱ ۱۹۵۷-جی ایلدن اعتباراً کند مکتبلرینده درس دئمیش کیتابلاری ایله یاناشی چوخ سایدا پئداقوژی مقاله لر و اینشالار یازمیشدیر.^۲ دوستو بهروز دهقانی ایله بیرلیکده آذربایجان تورکلری یاشایان کندلری گزمیش بورادا آذربایجان فولکلورونا عایید نومونه لری توپلامیشدیر. داها سونرا احمد شاملی، فروغ فرخزاد کیمی مؤلفلرین اثرلرینی آذربایجان تورکجه سینده چئویرمیشدیر .

۱۹۶۷-جی ایل آوقوستون ۳۱-ده خدافرین یاشاییش منطقه سی یاخینلیغیندا آراز چاپیندا معمالی شرایطده بوغولوب. فعالیتینه گۆره دفعه لرله تعقیلره معروض قالماغینی اساس گۆتوره رک بیر چوخ اینسانلار اونون شاه رژییمی طرفیندن اؤلدورولمه سینین ادعا ائدیرلر. رسمی منبع لر ایسه اونون ساده جه چایدا باتدیغینی دئییرلر.^۱

اؤلوموندن سونرا صمد بهرنگینین خاطرہ سینہ شعیرلر یازیلیب موسیقیلر بستمه لیب. دوستو علیرضا نابدیل اوختای اونون اؤلوموندن سونرا "صمد کۆنلومده دیر" شعیرینی یازیر داها سونرا ایسه بو شعیره موسیقی بستمه لیر .

۲۰۱۴-جو ایله آذربایجاندا «صمد بهرنگی ادبی موکافاتی» تاسیس ائدیلب. موکافاتی آذربایجان یازچیلار بیرلیگی ایله دؤولت دیاسپور کومیتہ سینین اورتاق سایتی اولان litdiaspora.az ادبی پورتالی تاسیس ائدیب.^{۱۱} ۱۴ مارت ۲۰۱۹-جو ایل تاریخینده آذربایجان یازچیلار بیرلیگی و مدنیت ناظیرلینین دسته یی ایله رشید بهبودو آدینا دؤولت ماهنی تئاتریندا صمد بهرنگینین ۸۰ ایلیبینه حصر ائدیلمیش تدبیر کئچیریلیب.^{۱۲}

قاینالار:

Ədəbiyyatredakte | mənbəni redakte et]

- "Güney Azərbaycan" jurnalı, № 1, (C. Əmir Həşimi), Bakı, 1994
- "Qurtuluş" dərgisi, Kanada, payız-qış 1997
- "Səhənd" dərgisi, № 2 (C. Əmir Həşimi), Stockholm, iyul-avqust 1998

İstinadlarredakte | mənbəni redakte et]

1. [Jump up to:^{1 2 3 4} İnsafəli Hidayət. "Səməd Behrənginin Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri". amerikaninnesi.org. 3 iyul 2011. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.](#)

1. "Samad Behrangı" (ing.). [enacademic.com](#). 15 fevral 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

2. "The best known Iranian writer of children's stories" (ing.). [iranichamber.com](#). 15 noyabr 2012 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

3. Azərbaycanın parlaq ulduzu: Səməd Behrangı

4. "Güney Azərbaycandakı çağdaş ədəbiyyata bir baxış". 525.az. 7 may 2013. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

5. [Jump up to:^{1 2 3} Səməd Behrənginin Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri](#)

6. Aytac Qədirova. "Səməd Behrangı". [axar.az](#). 24 iyun 2017. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

7. "Səməd Behrangı". [kayzen.az](#). 1 iyul 2018. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

8. Vaqif Sultanlı, İrac İsmayıl. [Güney Azərbaycan nəsr: Başlanğıcdan bu günə qədər \(PDF\)](#). Bakı: "Nurlar" Nəşriyyat-Poliqrafıya Mərkəzi. 2017. səh. 10. ISBN 978-9952-507-16-4.

9. Michael Hillmann. "Behrangı Samad" (ing.). [iranicaonline.org](#). 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

10. Elmin Nuri. "Səməd Behrangı" ədəbi mükafatı təsis olunub". [avanqard.net](#). 12 mart 2014. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

11. Elmin Nuri. "Səməd Behrangı ədəbi mükafatı" təsis olunub". [modern.az](#). 12 mart 2014. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

12. "Səməd Behrənginin 80 illiyi qeyd edilib". [azertag.az](#). 14 mart 2019. 7 noyabr 2019 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 7 noyabr 2019.

ایلك حكايله لری «عادت»، «بی نام» ۱۹۵۹-جو ایله درج اولونوب. بوندان سونرا «ولدوز و قارغالار»، «چوغوندورساتان اوغلان»، «بالاجا قارا بالیق» و س. حكایه و ناغیلارینی یازیب (۱۹۶۷-۱۹۶۹). صمد بیر مدت قزتلرده مقاله لرله چیخیش ائدیب، او زامان تبریزده نشر اولونان "مهد آزادی" و "آدینه" قازتلرینده یازیب. سونرا، مقاله لرینی "مجموعه مقاله ها" (مقاله لر مجموعه سی) آدیله کیتاب شکلینده چاپ ائدیب.^۶

صمد بهرنگی هم ده ایران اوشاق ادبیاتینین بانسی سایلیب. اونا قدر اوشاق ادبیاتینا عاید کیتابلار یازان اولسا بئله ایران ادبیات چیلاری قبول ائدیبلر کی، صمد بهرنگی ایراندا اوشاق ادبیاتینین قوروجوسودور. همکارلاری اونو «آذربایجان کندیلرینین جانلی دیلی»، «میلی مدینتین اویاق ویجدانی»، «خالقا اوز توتان»، «سیار معلم» آلداندیریلر.^۷

باکی دا ایلك دفعه ۱۹۸۷-جی ایله «محبت ناغیلی» آدی ایله سئچیلیمیش اثرلری کوتلوی تیراژلا بوراخیلیب.^۸

صمد بهرنگی هنج بیر سیاسی تشکیلاتا باغلی اولمایب و شاه دؤورونده سیاسی تشکیلات دا یوخ ایدی. اما، اونون یولداشلاری بهروز دهقانی، علیرضا نابدیل، مناف فلکی، کاظم سعادت، اشرف دهقانی و باشقالاری صمدین اؤلوموندن ایکی ایل سونرا ایرانین «خالق فدایلی» تشکیلاتینی یارادیب و ساحلی مباریزهیه قالخیلار. بهرنگینین یازدیغی بالاجا قارا بالیق اثری اونو مانیفستی حساب ائدیبلر.^۹

اونون بالاجا قارا بالیق اثری ۱۹۶۸-جی ایله ایتالیانین بولونیا شهرینده کئچیریلن اوشاق کیتابلاری مسابقه سینده قیزیل مندالا لایق گؤرولوب. بیرنجی یئری توتدوغونا گؤره کیتابلاری ایتالیان، فرانسیز، اینگیلیس، تورک دیلرینده نشر ائدیلب.^۹

۱۹۶۷-جی ایل آوقوستون ۳۱-ده جنوبی آذربایجانین خدافین یاشاییش منطقه سی یاخینلیغیندا آراز چاپیندا معمالی شرایطده بوغولوب.^{۱۰} فعالیتینه گؤره دفعه لرله تعقیبلره معروض قالماغینی اساس گؤتوره رک بیر چوخ اینسانلار اونون شاه رژیم طرفیندن اؤلدورولدویونه اینانیرلار. لاکین بونو ثبوت ائدجک بیر دلیل ایندییه قدر تاپیلمایب. تبریزین ایمامیه قبریستانلیغیندا دفن ائدیلب.^{۱۳}

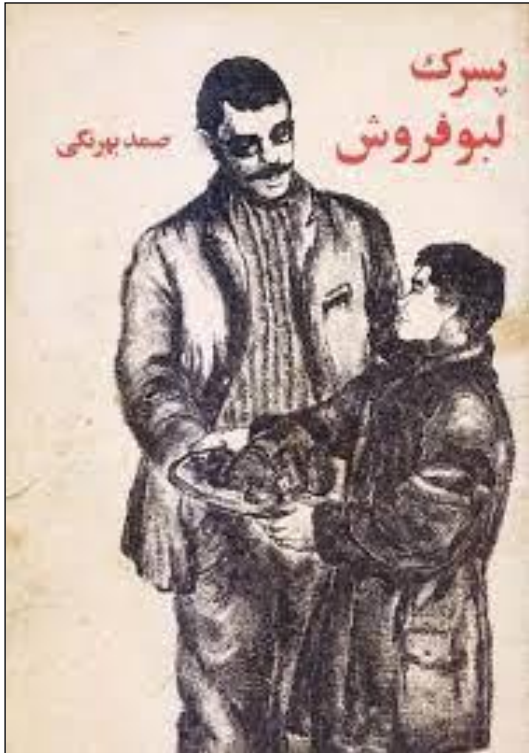
ایسه بایردا ایدیلر. قاپینین آرخاسیندان نازیک بیر
سس ائشیدیلدی :

- لبو گتیرمیشم، لبو گتیرمیشم، اوشاقلار! ایستی،
شیرین لبو !

صنیف نماینده سیندن سوروشدوم :

- بو کیم دیر؟

او دئدی: - اؤزگه آدم دئییل، آغا... تاروئردی دیر.



قیشدا لبو ساتیر. ایستیرسن، دئییم ایچری گل سین .
قاپینی آچدیم. تاروئردی چوغوندور قازانی ایله ایچری
گیرد. باشگؤزونو کؤهنه یون شاللا ساریمیشدی.
آیاغینین بیرینه کؤهنه قالوش تایی، او بیریسینه ایسه
عادی کیشی آیاققایسی گئیمیشدی. کؤهنه، اوزون
پئنجی دیزلرینه چاتیردی، اللرینی پئنجیینین
قولوندا گیزلتمیشدی .

بورنونون و بارماقلارینین اوجو شاختادان قیزارمیشدی.
اون-اون ایکی یاشی اولاردی .

او، سلام وئردی. چوغوندور قازانینی یئره قویوب :

- آغا، - دئدی، - ایجازه وئرن، اللریمی قیزدیریم .
اوشاقلار او ساعت تاروئردینی پئچین قیراغینا
چکدیلر. اوتورماق اوچون اؤز صندلیمی اونا تکلیف
ائتدیم. اوتورمادی و درحال دئدی :

چوغوندور ساتان اوغلان

حکایهسی

صمد بهرنکی

نئچه ایل بوندان اول بیر کئنده معلمیک ائدیردیم.
مکتب بیر قاپیسی، بیر پنجرهسی اولان کیچیک
اوتاقدان عبارت ایدی و اؤزو ده کئندن تقریباً یوز
متر آراالی دا یئرلشیردم. اوتوز ایکی شاگیردیم وار
ایدی. اون بئشی بیرینجی، سککیزی ایکینجی،
آلتیسی اوچونچو، اوچو ایسه دؤردونجو صنیفده
اوخویوردو .

منی اورا پاییزین آخیرلاریندا گؤنرمیشدیلر. اوشاقلار
ایکی-اوچ آی معلم سیز قالدیقلاریندان منی گؤرن
کیمی سئویندیلر. درس لر دؤرد-بئش گون لنگ
کئچدی. نهایت، اوشاقلاری چؤلدن، فرش
اعمالاتخانالاریندان، اوردان-بوردان بیرتهر کی، ییغا
بیلدیم .

اوشاقلارین چوخوسو درس اولمادیغیندان خالچاچی
حاجی قولونون کارخاناسیندا ایشلمه یه گئتمیشدیلر.
زیرکلری گونده اون-اون بئش قیران امک حاقی
آلیردی. حاجی قولو بورایا شهردن گلیمیشدی. چونکی
کئنده کارخانا آچماق اونا داها صرفه لی ایدی: شهر
فهله لری داها چوخ امکهقاقی طلب ائدیر و گونده
قیرخ قیراندان آز آلمیردی لار .

اما کئنده یوکسک امک حاقی ایگیرمی قیراندان
اوتوز قیرانا قدردی . کئنده گلیمیشیم دن اون گون
اؤتمیشدی کی، برک قار یاغدی، یئر بوز باغلا دی.
سویوغون قاباغینی آماق اوچون قاپی-پنجرین
دلمه-دئشینه کاغیز یاپیشدیردیق. بیر گون اوچونجو
و دؤردونجو صنیفلرین شاگیردلرینه ایملا
یازدیریردیم. بیرینجی و ایکینجی صنیف اوشاقلاری

آتاسىنى سوروشماق ايستەيندە سۇزومو آغزىمدا قويدو :

-اۋلوب ..!

اوشاقلاردان بىرى آرايا چۇكوش سوكتو پوزدو :

-اونا قاچاق عسگر دئيردىلر .

-ياخشى آت سوروردو. بىر گون داغلار يى باشىندا امىلر يى آندىغى گوللەدن ھلاک اولدو، اۋزو دە آتىن بئلىندە، - دئىھ تاروئردى سسلندى .

او يان-بو ياندان بىر خىلى صحبت ائىدىك. اوچ-دۇرد قىران لىق دا چوغوندور ساتىب گئتدى. نە قدر ائلدېم سە، مندەن پول آلمادى :

-بو دفعە منىم قوناغىم سان، - دئدى. - گلەن دفعە پول وئرسەن. ائلە بىلمە كندىلىك. بىز دە بىر شى ئانلا بىرىق

تاروئردى قارىن اوستو ايلە كندە طرف گئە-گئە اوجادان دئىيردى :

-آى لبو، اىستى شىرىن لبو! گلەن آى جامات، گلەن، لبو آلىن! اوشاقلار منە تاروئردى دن چوخ شى دانىشدىلار: «سولماز آدىلى بىر باجىسى وار. اۋزوندن ايكى-اوچ ياش بۇيوك دور. آتاسى ساغ ايكىن پىس

دولانمىردىلار. سونرا فلاكتە دوشدولر. اول باجىسى، سونرا اۋزو خالچاچى حاجى قولونون كارخاناسىنا ايشلمە يە گئتدىلر. بىر مدت دن سونرا حاجى قولو ايلە سۇزلىرى دوشدو، كارخانادان چىخدىلار»

رضاقولو دا، ابوالفض دە تاروئردى بارەدە بىلدىكلرىنى دانىشدىلار :

-آغا، بىشرف حاجى قولو باجىسىنا پىس نظرلە باخىردى .

تاروئردى حاجى قولونو دفعە ايلە ووروب اۋلدورمك اىستىيردى .

تاروئردى ھر گون بىر-ايكى دفعە مکتبە باش ووروردو. چوغوندورلار يى ساتاندان سونرا ھردن گلىب صىنىف دە اوتورور، درس لرە قولاق آسىردى. . . . بىر گون اوندان سوروشدوم :

-بوخ، آغا، ائلە بوراداجا اوتورارام .

او بىرى اوشاقلار دا تاروئردى نىن سسىنى ائشىدىب اوتاغا دولوشموشدولار. بىر قدر قىزىشدىق دان سونرا تاروئردى دىللىندى :

-آغا، چوغوندور يئمە يە مئىلىنىز وارمى؟

جاواب گۇزلمە دن قالخىب چوغوندور قازانىنا طرف گئتدى . نئچە رنگ پارچادان يامانمىش نە دسمالى قالدىردى. بو زمان قازاندان بوخار قالخدى.

چوغوندورون اوستونده دستەلى بىچاق وار ايدى. او، سئچىب گۇتوردو بو چوغوندورلاردان بىرىنى منە اوزادىب دئدى :

-ياخشى اولار كى، اۋزونوز سوياسىنىز، بلکہ، منىم اللرىم دن

بىز كندىلىگىك، شەر گۇرمىشىك. عادت-عنەنە لر يى دە بىلمىرىك . او، دونيا گۇرموش قوجالار كىمى دانىشدى. چوغوندورو اووجوما قولى دو. اوزونو سويدوم، توند قىرمىزى و خوش رنگلى چوغوندور

اولدو. بىر دىشلەم ووردوم. چوخ شىرىن ايدى. بو آن سىنىف نە لاپ آخىرىندا اوتوران نوروز دىللىندى :

-ھىچ كسىن چوغوندورو تاروئردى نىنكى كىمى شىرىن دئىل . صىنىف نە مانىندە سى دە اونون سسىنە سس وئردى :

-آغا، بو چوغوندورلارى باجىسى بىشىرىر، تاروئردى دە ساتىر. آناسى اوزون مدت دىر خستە دىر .

تاروئردى نىن اوزونە باخدىم. اوز-گۇزوندن شىرىن تىسسوم و مردلىك ياغىردى. بو يون شالىنى آچمىشدى. باشىنىن توكلرى قولاقلىرىنى اۋرتموشدو. او، اوزومە باخدى :

-ھرنىن بىر ايشى وار، آغا، - دئدى، - بىزىم ايشىمىز دە بودور .

-تاروئردى، آنانا نە اولوب؟ - سوروشدوم .

-آياقلارى توتولوب. نە اولدوغونو، دوغروسو، من اۋزوم دە ياخشى بىلمىرم. كندخودا دئىير كى، ايفلىچ اولوب .

قولونون باجیما علاوه پول وئردینی بیلن کیمی آنام فیکره گئتدی، - بوندان سونرا سیزه علاوه پول وئرسه گۆتورمز سینیز، - دئدی .

ئرتەسی گون اوستالاریمیز و بویوک اوشاقلار آراسیندا پیچ-پیچ باشلادی. اولار بیر-بیرینین قولاغینا نسه دئییردی، آنجاق چالیشیردی، کی، بیز ائشیتیمیک، آغا، نه باشینی آغریدیم، او بیری پنجشنبه گونو هامی دان سونرا مزد آماغا گئتدی. حاجی اوزو تاپشیرمیشدی کی، اونون یانینا آرا خلوتلشدن سونرا گلک. نه ایسه، امک حاقیمیزی آماغا گلدیک. حاجی یئنه علاوه پول تکلیف ائتدی :

- صاباح سیزه گله جهیم، - دئدی، - آنانیزا سۆزوم وار. - باجیمین اوزونه باخیب شیت-شیت قیمیشتی.

قیزین رنگی قاچیدی، باشینی آشاغی دیکدی .

- آغا، سن الله، منی باغیشلایین. بیر ده، اوزونوز بووردونوز کی، نه اولوب هامیسنی بیر-بیر دانیشیم. بلی، حاجینین پولونو اوزونه طرف ایتلیم :

- حاجی آغا، - دئدیم، - بیزه علاوه پول لازیم دئییل. آنامین آجیغی گلیر .

حاجی یئنه اوزونو او یئر قویمایب قیمیشتی و دئدی :

- جانیم، آخماق اولما، سنینله، آنانلا دئییل کی، خوشونوزا گله، یا گلمه یه .

حاجی پولو گۆتوروب باجیمین اووجونا باسماق ایستهدی. باجیم دالا چکیلیب بائیرا قاچدی. حیرصلنمیشدیم، آزا آغلا یا جاقدیدم .

گۆزوم میزین اوستونده کی دفعه یه ساتاشدی. گۆتوروب حاجییا طرف تولازلادیم. دفعه اوزونو پارچالادی، قان آخماغا باشلادی. حاجی هارای چکیب کۆمک چی چاغیردی. من بائیرا قاچدیدم. ائویمیزه گلدیم. سونرا نه اولدوغونو بیلمدیم. باجیم آنامین بۆیرونه قیسیلیب خیسین-خیسین آغلا ییردی .

آخشام کندخودا بیزه گلدی. حاجی قولو منیم الیمدن شیکایتلیب سیفاریش گۆندرمیشدی کی، من اولارلا قوهوم اولماق ایستمشیدیم، تاروئردینی

- تاروئردی، ائشیتدیمه گۆره حاجی قولو ایله داوا ائل میسن .

بونون نه اوسته اولدوغونو منه دئییه بیلرسن؟

تاروئردی :

- کئچمیشین صحبتی دیر، آغا - دئدی، - باشینیزی آغریتماغا دیمز .

- احوالاتی بوتون تفصیلاتی ایله بیر-بیر دانیشسان، ممنونیتله قولاق آسارام، - دئدیم .

تاروئردی صحبتته باشلادی :

- من باجیملالاپ اوشاقلیق دان حاجی قولونون یانیندا ایشلییردیم. باجیم ایشه مندن قاپاق دوزلمیشدی. من اونون الینین آلتیندا ایشلییردیم. او یکی تومن آلیردی، من ده اوندان بیر قدر آز .

ایکی-اوچ ایل اول آنام یئنه ده خسته ایدی، ایشلمیردی. کارخانادا بیزدن باشقا اوتوز-قیرخ اوشاق ایشلییردی. ائله ایندی ده ایشلییرلر .

صبح دن باجیملالا ایشه گئدیپ، گونورتا قایدیردی. گونورتادان سونرا گئدیپ آخشام ائوه دۆنوردوک. باجیم کارخانادا باشینا چادۆرتسه ده، اوزونو گیزلتمیردی. چونکی اوستالاریمیز آتامیز یئریند ایدیلر. بورادا اۆزگه ساییلان اوشاقلاردی، بیر ده اربابیمیز حاجی قولو .

سنه نه دئییم، آی آغا، آخیر زامانلار بیشر حاجی قولو گلیب بیزیم باشیمیزین اوستونده دایانیر، گۆزلرینی باجیمین اوزوندن چکمیردی .

هر دن بیر ده الینی باجیمین، منیم باشیما چکیپ، اۆز-اۆزونه گولگوله اوزاقلشیردی. اوریمه هئچ نه گتیرمیردیم. فیکیرلشیردیم کی، اربابیمیزدیر، بیزه محبت گۆستریر. بیر مدت اۆتدو. بیر دفعه، پنجشنبه گونو هفته لیک مزدوموزو آندا باجیما بیر تومن علاوه پول وئردی: «آنانیز خسته دیر، بو بیر تومنی اونا خرچلیر سینیز»، - دئدی و باجیمین اوزونه قیمیشتی. اونون بو حرکتیندن خوشوم گلمه دی. هئچ نه اولمامیش کیمی، باجیم بیر سۆز دئمهدی. هر ایکیمیز ائوه - آنامیزین یانینا دۆندوک. حاجی

-اوغلان، گل کئچ ایچری، سنینله ایشیم یوخدور .
من قورخا-قورخا اونا یاخینلاشدیم و قاپیدان کئچمک
ایستدیکده بوینومون آردیندان توتوب کارخانانین
حیاتینه ایتله دی .سونرا دا یومروقلا، تپیکله باشلادی
منی ازیشدیرمه یه . او قدر ووردو کی، لاواش کیمی
آچیلدیم . نهایت، الیندن قورتاریب دوننکی دفعنی
گۆتوردوم . کنارا چکیلیب چیغیردیم :

-بیشرف! منه ده قاچاق عسگرین اوغلو دئیرلر!
تاروئردی نفسینی دریب سۆزونه داوام ائتدی: - اونو دا
دئییم کی، ائله اوراداجا اۆلدورمک ایستیردیم . آنجاق
فهللر تۆکولوب منی توتدولار، ائومیزه آپاردیلار .
حیرصیم دن آغلایر، اۆزومو یئره چیرپیر، حاجینی
سؤیوردوم . صیفتیمدن قان سیزیدی . نهایت،
ساکیتلشدیم . بیر کئچیمیز وار ایدی . باجیملار بیرگه
قازاندیغیمیز ایگیرمی تومنه آلمیشدیک . اونو دا
ساتدیک . توپلادیغیمیز قپیک-قوروشلا بیر-ایکی آی
دولاندىق . نهایت، باجیم چۆرک یاپان بیر آروادین
یانیندا ایشه دوزلدى . اۆزوم ایسه... راستیما-
قیسمتیمه دوشن هر هانسی ایشین قولپوندان
یاپیشدیم . بیرتهر کی، نئجه دئیرلر، چولوموزو سودان
چیخاردیریک ...

-تاروئردی، باجین نه اوچون اره گئتمیر؟ -
سوروشدوم ، او، اوتانا-اوتانا اوزومه باخیب آستادان
قیمیلداندی :

-چۆرکیاپان آروادین اوغلونا نیشانلانیب . ایندی
بیرلیکده چالیشیب جهیز حاضیرلاییریک کی،
تویلارینی ائله سینلر ،بو ایلین یایندا کئچمیشده
معلم اولدوغوم همین کنده گزمه یه گئتمیشدیم .
چۆلده، قیرخ-اللی قویون-کئچی قاباغیندا تاروئردیه
راست گلدیم . سوروشدوم :

-دئ گۆروم، باجینین جهیزینی دوزلده
بیلدینیزی؟

-بلی! - دئدی، - هله تویونو دا ائلدیک . ایندی اۆز
تویوم اوچون پول بیغماغا باشلامیشام ...



امنیه لرین الینه وئردیم، دده سینی یاندراردیلار .
سونرا کندخودا اوزونو آنا توتوب دئدی :

-حاجی منی ائچی لییه گۆندریب، یا «هه» دئه، یا
«یوخ!» حاجینین شهرده بیر بۆلوک آرواد-اوشاغی
وار . بوندان علاوه هله بیر نئچه صیغه ده ساخلایر .
منی باغیشلا، آغا، لاپ کافتار ایته اوخشاییر . آغارمیش
ساققالیندان، تۆکولموش دیشلریندن اوتانمیر،
کافتارین بیری، کافتار !

-یوز دنه قیزیم اولسا، بیرینی ده بو قوجا کافتارا
وئرمم، اۆز دردیمیز اۆزوموزه بسدیر . آی کندخودا،
سن یاخشی بیلیرسن کی، بئله آداملار بیز کندلیلرله
دوغرودان-دوغرویا هئچ واخت قوهوم
اولا بیلملر، -دئییه آنام دیللندی .
کندخودا :

-بلی، - دئدی، - سن دوز بو یورورسان، حاجی
قولو قیزی صیغه ائل مک فیکرینده دیر . اما قبول
ائتمه سن، اوشاقلاری کارخانادان چیخاراجاق . سونرا دا
امنیه لرین درد-سری باشلایاجاق . بونو یادیندان
چیخارما . باجیم آنامین بؤیرونه قیسلیب هیچقیرا-
هیچقیرا :

-داها کارخانایا گئتمه یه جهیم، - دئیردی، -
اوندان قورخورام... منی اۆلدورر ...

سحری گونوندن باجیم کارخانایا گئتمه دی . من تک
گئتدیم . اوزونو دسماللا باغلامیش حاجی قولو قاپینین
آغزیندا دایانیب تسبح چئویریدی . قورخودان
یاخینینا گئتمدیم . او ایسه منی گۆرن کیمی دئدی :

وطن دىلىكىتابى ايلك آنا دىلىكى درسلىك ۱۸۸۸مىلادى

ترتيبچىلر:

آلكسىنى اوسىپوويچ چترنيايئوسكى،

سفرعلى بى ولييوو

حاضرلادى : دكتور حسين شرقى دره جك

آذربايجاندا ايلك اساسلى درس وسائىتىن، درسلىين يارانمىسى تاريخى ۱۸۷۶-جى ايلدن فعاليت گۇسترن قورى سئميناريىسى ايله باغلى دىر. قورى سئميناريىسى ضيالىلار يىنى نىلىين يىتىشمىسى، اولار يىن شخصىندە آذربايجاندا يىنى نفسلى مدنيتىن يايلىمىسى و اۇيرنىلمىسى، يىنى علمى اصوللار يىن تطبيق اولونمىسى، يىنى اجتماعى فيكر يىن فورمالاشمىسى، بىر قدر سونرا ايسه آذربايجان اينتياهيىنى حياتا كنجيره جك بوتۇو بىر نىلىين ميدانا گللمىسىندە موستسنا رول اوينامىشىدۇر .

بىر چوخ دئموكرات دوشونجهلى، ترقىپور پىداقوقلار يىن درس دىدىكلرى بو سئميناريىدا آذربايجانلى، گورجو، روس و دىگر خالقلار يىن اؤولادلار يىن اوروپا دىبللرى و ادبىياتىنى، روس دىبلنى، ادبىياتىنى و پىداقوگىكاسىنى، طبيعت، جوغرافىيا، حساب و باشقا فنلرى اۇيرنىمىشلر. سئميناريىدا قرب، خصوصىله، روس دىلى و ادبىياتىنى تدرىسنى گىنىش يىر وئرىلمىش، دونيا كلاسسىكلرىنىن اثرلرى تدرىس ائدىلمىش، نىزىندە قىرى اوروپا و روس كلاسسىكلرىنىن اثرلرىنىن عبارت زنگىن كىتابخانا فعاليت گۇستىرىدى . آذربايجان دىلىندە تدرىس كىتابىنى يارانمىسى تاريخى دە همىن دؤورله باغلى دىر. معلوم دور كى، ۱۸۵۲-جى ايلده مىرزە شفعى واعظ تىفلىس دە درس دىدى زامان مىرزە كاظم بىين موسكودا كى طلبه لرىندىن اولان ايوان قىرقورىئو ايله بىرلىك دە آذربايجان پونزىياسىنىن ايلك منتخباتى "كىتاب توركى" ادلى بىر درسلىك ترتيب ائتمىشىدۇر. ۱۹-جى عصرىن ۶۰-۷۰-جى ايللرىندە همىن درس وسائىتى منىن بىر قدر كؤهنلىيىنە و تكرر چاپ اولونمىدىغىنا گؤره اوزونومورلويو ايله سئچىلمىشىدۇر. بئله لىكله، هم آذربايجانلى مکتبلىلرى درس اۇيرنىمىك، هم دە آذربايجانلى معلملى آنا دىلىندە درس دىمك اوچون سرانجاملار يىندا درسلىين اولمامىسى پروبلئمى ايله اوزلشىردىلر .

۱۸۸۱ ايلىن يانوار آيىنىن ۲۶-دا قافقاز جانيشىنى نىن تصدىق ائتىدى تلىماتا اساساً جنوبى قافقاز دا ياشايان خالقلار يىن نىمىندە لرى درسلىرىنى ايلك تدرىس ايلىندە اؤز آنا دىللىرىندە آلمالى ايدىلر . لاكىن، دىيلىدى كىمى، آذربايجان دىلىندە درسلىين اولمامىسى جانيشىنىن تعليماتىنىن يىرنه يىتيرىلمىسى تهلوكه سىنى يارادىدى. بو سبب دن، درسلىين تىزلىكله ترتيب تاپمىسى آرتىق دؤولت اهمىتلى ايشه چئوريله رك همىن ايللردە (۱۸۷۹-۱۸۹۳) قورى سئميناريىسىنىن آذربايجان شىبه سىنىن ايلك اىنسپىكتورو اولموش آلكسىنى اوسىپوويچ چترنيايئوسكى يه حواله اولونور.

۱۸۸۲-جى ايلده آ.ا. چترنيايئوسكىنىن توپلادىغى ماترىيال اساسىندا وطن دىلى آدلانان درسلىين بىرىنجى حىصه سى (وطن دىلى، ۱-جى حىصه) ايشىق اوزو گؤرموشدور. ايكىنجى-اوچونجو صىنىف شاگىردلرى اوچون نظردە توتولان "وطن دىلى" درسلىينىن ۲-جى حىصه سى (وطن دىلى، ۲-جى حىصه) ۱۸۸۸-جى ايلده آ.ا. چترنيايئوسكىنىن و سفرعلى بى ولييوو اون ترتيبىندە ايشىق اوزو گؤرور. "وطن دىلى" نده حسن على خان قاراداغىنىن ترجمه لرى و اورپىژىنال اثرلرى ايله ياناشى قاسىم بى ذاكىر، موللا ولى وىدادى، فىرىدون بى كؤچرلى، عباس صحت، مىرزە عبدالرحىم طالىبوو، مصطفى آغا عارىف شىخلىنىسكىنىن اثرلرىندىن ده اىستىفاده اولونموشدور .

قىرخ ايله (!) ياخىن بىر مدت عرضىندە جنوبى قافقازدا آذربايجانلى اوشاقلار و معلملر اوچون موكممل درس وسائىتى اولان "وطن دىلى" اوزئىر بى حاجىبوو (-۱۸۹۹ ۱۹۰۴) تحصىل آلىب، مسلم ماقومايئو (۱۸۹۹-۱۹۰۴) تحصىل آلىب، محمود بى ماحمودبوو (۱۸۷۹-۱۸۸۳) تحصىل آلىب، نرىمان نرىمانوو (۱۸۹۰) بىتيرىب، سلیمان سانى آخوندوو (۱۸۹۴) بىتيرىب، فرهاد آغازاده (شرقلى) (۱۹۰۰) بىتيرىب) و باشقا يوزلرله آذربايجان ضيالىسىنىن درسلىگى اولموشدور .

قايناق :

1. Вахев // Российская педагогическая энциклопедия. - М. ۱۹۹۳. - Т. ۱. - С. ۱۲۶.
چترنيايئوسكى آ.ا. وطن دىلى، ۱-جى حىصه؛ چترنيايئوسكى آ.ا. ولييوو س.ع. وطن دىلى، ۲-جى حىصه. فاكسىمىل نىش. ترتيب و ترانسفونىلتىئاسىيا ائدىن، اؤن سؤز، قنىد و شرحلر، سؤزلوك و جدوللرىن مؤلفى: ووقار قاراداغلى. ج ب س، باكى - ۲۰۰۷، ۷۴۰ ص. وطن دىلى، ۱-جى حىصه
۲. وطن دىلى، ۲-جى حىصه



آذرشهر در آذربایجان شرقی تدریس کرد. ۱۳۳۷ بود که هم‌زمان با آموزگار، در دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه تبریز، پذیرفته شد و طی سه سال گواهی‌نامه پایان تحصیلات را گرفت.

بهرنگی نخستین چهره ادبی است که دو شعر شاملو به نام‌های «پریا» و «دختران ننه‌دریا» را الگویی بسیار جدی برای شعر کودک می‌داند و به دفاع از شاخه محاوره‌ای شعر کودکان برمی‌خیزد. او را نخستین نظریه‌پرداز شعر کودک می‌دانند که بین سادگی شعر و پشت‌سرهم‌چیدن کلمات بچه‌گانه مرز قائل می‌شد. بهرنگی از دسته نویسندگانی است که بنا به دوران سیاسی زمانه خود و تأثیر حزب توده در ادبیات داستانی، از همه‌سو با ستم روبه‌رو شد؛ گاه از چپ به نام همدلی و هم‌فکری، داستان ماندگارش ماهی سیاه کوچولو را تا حد مانیفست جنبش چریکی، پایین آوردند و جنبه کودکانه و ادبی آن را یکسره نادیده گرفتند و گاه دگراندیشان، او را به دلیل اندیشه و تلاش‌هایش، کافر و مرتد خواندند.^۴ لیک صمد، گویی چون بیدی که از بادی نمی‌هراسد با گردآوری فرهنگ عامه ملت‌ها و قصه‌های مردم آذربایجان، گامی محکم در معرفی ادبیات شفاهی ایران برداشت.^۵ او افسانه‌های عامیانه را بن‌مایه قصه‌های کودکان کرد و از ادبیات کودکان پلی ساخت بین دنیای رنگین بی‌خبری، رویا و خیال‌های شیرین کودکی با جهان تاریک و آگاه، غرقه در واقعیت‌های تلخ و دردآور و سرسخت بزرگ‌سالی.^۶ سال ۱۳۴۱ رئیس دبیرستانی که بهرنگی آموزگارش بود گزارشی تنظیم کرد که

صمد بهرنگی و ...

تهیه و تنظیم: علی محمدنیا



صمد بهرنگی شاعر و داستان‌نویس کودک، معلم، منتقد، مترجم و پژوهشگر فولکلور آذربایجانی بود. او را به‌نوعی هانس کریستین آندرسون ایران می‌نامند.^۲ بهرنگی در کنار انبوهی آثارش آن‌هم در عمری کمتر از سه دهه، به آفرینش ماهی سیاه کوچولو دست زد که خود، شاهکاری در ادبیات معاصر است و علاوه بر ترجمه آن به زبان‌های گوناگون، در سال ۱۹۶۹ جایزه بی‌ینال براتیسلاوا چکسلواکی را از آن خود کرد.

کودکی صمد بهرنگی، در محله قدیمی جنوب شهر تبریز و در تنگدستی مطلق گذشت. مادر و پدرش، «سارا» و «عزت»، به‌سختی زندگی صمد، دو برادر و سه خواهرش را تأمین می‌کردند. کارگری، زهتابی و فروش آب‌مشک به قفقازها و روس‌ها کفاف مخارج خانواده را نمی‌داد. عزت، سرانجام با فوج بیکاران آذربایجان، راهی قفقاز و باکو شد و دیگر خبری از او نشد. صمد اما به‌محض اتمام تحصیلات مقدماتی دانش‌سرا به معلمی روی آورد و از هجده‌سالگی در روستاهای ماماغان، قندجهان، گوگان، آخیرجان و

به قتل رسیده است. برخی نیز گفتند صمد غرق شد؛ چون شنا بلد نبود. در این بین تنها کسی که زمان مرگ یا نزدیک به آن زمان، کمترین فاصله را با صمد داشت، «حمزه فراهتی» است که آخرین دقایق عمر بهرنگی را چنین روایت کرد: «من این طرف بودم و صمد آن طرف تر. یک دفعه دیدم کمک می‌خواهد. هرچه کردم نتوانستم کاری بکنم.»^۹

پشیمانم کرد

بهرنگی از بابت نشر اول ماهی سیاه کوچولو ابزاز پشیمانی کرده بود. در نامه‌ای به دو تن از شاگردانش نوشت:

«من کار غلطی کرده‌ام که قصه‌ام را به این ناشر داده‌ام. درست است که تقریباً ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ تومان به من خواهند داد؛ اما حتم می‌دانم برخلاف قصه‌های دیگرم به دست بچه‌هایی که هم شما می‌شناسید و هم من می‌شناسم که با چه مشقتی زندگی می‌کنند، نخواهد رسید.»^{۱۰}

«پاره‌پاره» مرا تعلیق کرد

بابت چاپ کتاب «پاره‌پاره» در سال ۱۳۴۳ تحت تعقیب قرار گرفت و با صدور کیفرخواست از سوی دادستانی عادی ۱۰۵ ارتش یکم تبریز، به مدت ۶ ماه از خدمت تعلیق شد. بهرنگی می‌نویسد: «مرا از آذرشهر به گاوگان فرستادند و ۲۴۰ تومن از حقوقم کسر کردند که چرا در امور مسخره اداری دخالت کرده بودم...»

کینه ورزیدند وقتی صمد مخالفت کرد!

«الفبای آذری» را بهرنگی در سال ۱۳۴۲ برای مدارس آذربایجان نوشت. این کتاب پیشنهاد جلال آل‌احمد برای چاپ به «کمیته پیکار جهانی با بی‌سوادی» فرستاده شد؛ اما صمد با تغییراتی که قرار بود آن کمیته در کتاب ایجاد کند قاطعانه مخالفت کرد. بهرنگی پیشنهاد پول کلان آن کمیته را پس زد و کتاب را پس گرفت و خشم و کینه عوامل ذی‌نفع در چاپ کتاب برانگیخته شد.^{۱۰}

گشت‌زنی دوساعته و شرم ابدی

به‌موجب آن صمد را به جرم بیان سخن‌های ناخوشایند در دفتر دبیرستان و بین دبیران، از دبیرستان به دبستان منتقل کردند. یک سال بعد و در پی افزایش فعالیت‌های فرهنگی، با پاپوش رئیس وقت اداره فرهنگ آذربایجان، کار بهرنگی به دادگاه کشید که البته پس از تبرئه، حکم آزادی گرفت.^۷

صمد بهرنگی نوشتن را با طنزنویسی در نشریات شروع کرد. ۱۳۳۹، داستان «عادت» را نوشت که نخستین اثر منتشرشده او بود. این حضور با نوشتن «تلخون» و «بی‌نام» و چندین داستان دیگر ادامه یافت. از زبان انگلیسی و ترکی استانبولی به فارسی و از فارسی به ترکی آذربایجانی، ترجمه‌هایی به‌جا گذاشته است؛ نظیر ترجمه اشعار مهدی اخوان ثالث، فروغ فرخزاد و نیما یوشیج. جمع‌آوری فولکلور آذربایجان و مسائل تربیتی موضوع کارهای پژوهشی کارنامه اوست. بهرنگی در کتاب کندوکاو در مسایل تربیتی / ایران کلمات عربی به‌عاریه گرفته‌شده را بخش بزرگی از اشتراک زبان‌های رایج ایرانی نظیر ترکی آذری با فارسی دانست و به‌همین دلیل علاوه‌برآنکه با حذف این لغات به بهانه‌هایی چون باستان‌گرایی مخالف بود، تأکید زیادی کرد که این واژه‌ها حین آموزش زبان فارسی به کودکان آذربایجانی، جایگاه خود را حفظ کند.^۸

قصه‌ها و غصه‌های صمد اگرچه تا شهریور ۱۳۴۷ در دل خودش ماند، از آن پس، هر مرز و حصار را شکست. روزهای غم‌انگیزی برای دوستان ماهی سیاه کوچولو رقم می‌خورد وقتی که خالقش را آرام‌گرفته بین دنیای آبی ماهی کوچکش؛ در میان موج‌های رود ارس یافتند. جسد بهرنگی را چند روز بعد از غرق‌شدنش، در نزدیکی پاسگاه کلاله چند کیلومتری محل حادثه، از آب گرفتند و پیکرش را در گورستان امامیه تبریز دفن کردند. دلیل مرگ صمد از همان روزهای نخست انتشار خبر، با نظرات متعددی هم در رسانه‌ها و هم به‌شکل شایعه همراه بود. برخی گفتند که وی به دستور یا به دست عوامل دولت پهلوی

بتواند به قول خودش: «آدم مفیدتری» برای وطنش باشد.

آدم‌های قصه‌اش می‌شدند؛ چون به آن‌ها علاقه داشت!

صمد با اطرافیان‌ش دوست بود. هرچه می‌نوشت از دل این دوستی بیرون می‌تراوید:

قصه من از کوچه و بازار دهات و مردمان و بزرگان و کوچکتران سرزمین‌مان زاده شده است.

به‌گفته خودش، شخصیت «یاشار» در داستان «اولدوز و کلاغ‌ها» را از میان شاگردانش در روستای آخیرجان و همین‌طور زن‌بابا، بابا و اولدوز را از میان آدم‌هایی که مدت‌ها با آن‌ها در تماس بود، پیدا کرد. صمد با آدم‌های اطرافش و با شخصیت‌های قصه‌هایش دوست بود و در میان آن‌ها زندگی می‌کرد.

صمد و دوستانش در آخیرجان

می‌رنجم از کسی که زار می‌زند!

داستان‌های صمد، قصه رنج و درد مردم اطرافش بود و در خلوت خود بر این رنج‌ها می‌گریست؛ اما از شیکوه و ناله بی‌زار بود. صمد اهل دشمنی با آدم‌ها نبود. داستان‌نویس کودکان، مهربان‌تر از آن بود که از کسی کینه‌ای به‌دل بگیرد. با همه این احوال، یک بار به برادرش گلایه یکی از دوستانش را کرد که گاهی از دوستش متنفر می‌شود؛ چون تمام روز ناله و ضجه‌موره می‌کند و شب تا صبح گریه و زاری راه می‌اندازد و خواب ندارد. صمد می‌گوید:

«کمترین لحظه‌ای نیست که من فارغ از اندوه باشم؛ اما همیشه این را با بردباری تحمل می‌کنم و خیلی به‌ندرت زار می‌زنم و گلایه می‌کنم. آن‌قدر قدرت دارم که اندوهم را تحمل کنم و زار نزنم.»

صمد عاشق نشد و عشقی نورزید جز به شاگردانش و به نوشتن، که اگر دل در گرو عشق زنی داشت، شاید برای زنده‌ماندن، جدال بیشتری با ارس می‌کرد. در نامه‌ای که به دوستش «یوسف» نوشته، ازدواج را کار احمقانه‌ای دانسته است. حداکثر مدتی که صمد برای زن و تفریح وقت گذاشت دو ساعت گشت‌زنی با دوچرخه در محله آرامنه بود به امید یافتن همدمی، که از این بابت هم سخت احساس شرم کرده است.^{۱۰}

عاشق قصه‌هایت، عاشق سبیلت هم می‌شود!

سبیل‌های صمد در بین دوستانش باعث شوخی و خنده می‌شد. در نامه‌ای از شاگردانش می‌خوانیم: «صمد آقا می‌دانم حالا دختران زیادی در تهران به سبیل‌های شما عاشق هستند؛ مواظب باش یکی را بگیرد زیاد نه‌ها. چون بچه‌های زیاد و پسران و جوانان زیاد و دختران بیشتری به قصه‌های شما عاشق هستند. کسی که به شما عاشق باشد حتماً به سبیل‌هایتان هم عاشق می‌شود.»^{۱۰}

علاقه معلم و شاگرد دوطرفه بود!

شاگردان صمد چنان به او وابسته می‌شدند که بعد از تمام‌شدن ساعت مدرسه هم عادت‌های او به‌ویژه خواندن کتاب را ترک نمی‌کردند. یکی از آن‌ها برای صمد می‌نویسد:

«من به عادات شما عاشق شدم. آوازهایی که در نمایش به من فرموده بودید هر روز می‌خوانم؛ گل مامان از لوم، سن و گل‌سینه بولبولوم‌سن.» و نوشته یکی دیگر از شاگردانش: «این دفعه عروسی می‌کنید؛ چون خیلی ثروتمند شدید.»

جایی باش که مفیدتر هستی!

صمد به‌رنگی با همه علاقه‌ای که به تبریز و مردم آذربایجان می‌ورزید، معتقد بود، «آدم هر جا مفیدتر باشد باید آنجا برود.» او به شاگردانش آموخت، هیچ کجا به‌خودی‌خود، بد یا خوب نیست و این آدم‌ها و اعمالشان است که جایی را خوشنام یا بدنام، یا اجتماعی را خوب یا بد می‌کنند و با همین نگرش تا زمانی که می‌توانست در تهران زندگی کرد تا

صمد در نامه‌ای می‌نویسد که چگونه با رییس فرهنگ دست‌به‌یقه شده و جنجال راه انداخته است. بعد از این درگیری وزارت فرهنگ یک‌سوم حقوقش را کسر می‌کند. صمد می‌نویسد: «اگرچه ظاهراً من شکست خوردم و ثلث حقوقی از طرف وزارت فرهنگ جریمه شدم... مسلم است کسی که حرف حق می‌زند تو دهنش گلابیه نمی‌گذارند»^{۱۰}.

مرگ صمد

قصه فراهتی

صمد بهرنگی بیست‌ونهمسالگی در روخانه ارس غرق شد. مرگ او شایعاتی در پی داشت و عده‌ای دستگاه ساواک را مسئول دانستند؛ اما اگر بهانه مرگ صمد را بخواهیم، داستان «حمزه فراهتی» و علاقه او به اسب را باید خواند. حمزه فراهتی تنها فردی است که روزهای آخر زندگی صمد کنار او بود. فراهتی دام‌پزشک، مأموریت تیمار اسب‌های نوار مرزی ارتش را در مرزهای شمال آذربایجان به‌عهده داشت و برحسب‌اتفاق صمد، او را در این مأموریت همراهی کرد. آن‌ها نزدیکی پاسگاه مرزی خمارلو برای آب‌تنی به رودخانه زدند. اسد بهرنگی برادر صمد می‌گوید: «صمد شنا بلد نبود». فراهتی صدای فریاد صمد را می‌شنود و او را می‌بیند که در آب دست‌وپا می‌زند. نه از او و نه از چند سربازی که به آب زده بودند برای نجات صمد کاری برنیامد و صمد بهرنگی پس از چند دقیقه، در بستر ارس به آرامش فرومی‌رود.^{۱۱}

امید جوان و علی دهباشی

علی دهباشی در هفته‌نامه/امید جوان به‌مناسبت روز ملی «ادبیات کودک و نوجوان» درباره مرگ صمد گفت: مردم باور نمی‌کنند قهرمانی غرق شود. مردم دوست داشتند که بگویند صمد کشته شده است؛ اما واقعیت این است که صمد شنا بلد نبود. تا قبل از انتشار نامه جلال آل‌احمد به‌طورقطع و یقین می‌گفتند صمد را غرق کرده و کشته‌اند و بخشی از این ادعا مستند می‌شد به مقاله آل‌احمد. اما جلال هم بعدها گفت که صمد غرق شده و ما خواستیم به

صمد و شاگردانش در آخیرجان، آذر ۱۳۴۴



به من نگو آقا!

به شاگردانش می‌گفت، او را «جناب» و «آقا» خطاب نکنند. با شاگردانش دوست بود و بعد از پایان مدرسه این دوستی ادامه یافت و به آن افتخار می‌کرد. صمد بی‌نیاز از لقب و افتخاری بود و به دوستی با شاگردانش دلخوش. صمد قبل از چاپ هر داستان از شاگردانش می‌خواست آن را بخوانند تا مطمئن شود داستان سطحی نیست و چاپ آن مفید است.

متهشمش کردند که مرتد است

رئیس اداره فرهنگ آذرشهر در سال ۱۳۴۲ برای صمد بهرنگی پاپوش می‌دوزد و درنهایت پرونده‌ای می‌سازد به این جرم: صمد در دبیرستان گفته خدایی وجود ندارد. صمد از بابت پرونده‌ای که برایش ساختند و جریمه‌ای که از حقوقش کسر کردند گلابیه‌ای نکرد؛ اما در متن نامه‌هایش از تهمت ناروایی که به او زدند، سخت شکوه کرده است. او آدم توداری بود و از درونیاتش کمتر می‌گفت. در اندک نامه‌ای از رازونیز شبانه با خدا و اشک‌هایش نوشته است، آن‌هم صرفاً برای دلداری دوستانی که از تنهایی و گرفتاری، می‌نالیدند.^{۱۰}

به کلاس اول بفرستیدم!

صمد بهرنگی طی نامه‌ای در ۱ مهر ۱۳۴۱ از حسن‌ظن رئیس وقت اداره فرهنگ تشکر کرد و خواست که جای دبیرستان به دبستان منتقل شود. او می‌نویسد فقط در کلاس اول می‌تواند با شور و رغبت درس دهد و مفید باشد.^{۱۰}

صمد جنجال به‌پا می‌کند

Myth «پروری». و وقتی **Myth** می‌سازد، می‌تواند مثلاً دشمن را بیشتر بترساند؛ ولی نوشته یادم هست، که نمی‌دانم صمد مرده در چیز یا کشته شده. و این قضیه یواش یواش تبدیل شد به یک نوع چطور بگویم، اغراق‌گویی، نه درباره صمد، بلکه درباره خیلی دیگران»^{۱۴}.

داستانک‌های دارایی

صمد بعد از پشت‌سر گذاشتن دوران سخت کودکی در خانه پدری و به‌قول دوستانش پولدار شدن، بازهم ساده زیست. او از حقوق معلمی و درآمد چاپ داستان‌هایش راضی بود؛ اما هر وقت صحبتی از پول کرده، از خرید کتاب و رونق‌بخشیدن به کتابخانه‌های کوچک بوده است. دارایی به‌رنگی شاگردان و دوستان خوب و نوشته‌هایش بود و جز این حرف‌ها چیزی در نامه‌ها و زندگی صمد یافت نمی‌شود.^{۱۵}

با بزرگان در قهوه‌خانه خران

هرگز از وقت‌گذراندن در برخی اماکن عمومی و پرفرفت‌وآمد و دیدن آدم‌های مختلف روی‌گردان نبود. در تبریز کافه‌ای بود معروف به «قهوه‌خانه خران» (به ترکی آذربایجانی: ایشک‌لر قهوه‌سی)، در سرای یکی قاپی‌لی در راسته بازار تبریز. طنزگویان و بذله‌گویان تبریز در آن جمع می‌شدند و انواع طنز، جوک، بذله و شوخی‌ها با موضوعات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و فلسفی در میان مشتریان قهوه‌خانه مطرح ردوبدل می‌شد. بعدها که نشریه طنز توفیق سوژه «حزب خران» را درست کرد، این قهوه‌خانه هم به نام اشکلر قهوه‌سی مشهور شد. علاوه بر به‌رنگی، نویسندگانی چون جلال آل‌احمد، منوچهر هزارخانی، عمران صلاحی و غلام‌حسین ساعدی گاهی به این قهوه‌خانه آمده با طنزگویان تبریز، گپ می‌زدند و تبریزی‌های شوخ‌طبع نیز سربه‌سر آن‌ها می‌گذاشتند.^{۱۵}

گرم نامه می‌نوشت

صمد همواره سرگرم نامه‌نویسی بود. در این نامه‌ها از هوا و باران و برف نوشته، زیر آسمان هر شهر و دهی که بوده. به یکی از شاگردانش نوشته: «امروز برف

افسانه‌سازی عوام جهت دهیم. من پس از پیروزی انقلاب برای اولین بار نامه‌ای از جلال آل‌احمد منتشر کردم که در آن، به منصور اوجی شاعر شیرازی می‌نویسد: «اما در باب قضیه صمد به‌رنگی، او خودش غرق شد، ما خواستیم در مقاله صمد و افسانه‌سازی عوام، به افسانه مردم جهت دهیم و براین‌اساس مرگ او را به گردن حکومت بیندازیم»^{۱۶}.

مگر چند تا صمد داریم؟

جلال آل‌احمد خبر را از تلفنی از غلام‌حسین ساعدی شنید. ساعدی گفته بود: «صمد افتاده توی ارس!» جلال شنیده بود: «غرق شده.» و ادامه داده بود: «حالا من چه کنم؟ چگونه باور کنم که صمد مرده؟ او که یک‌تنه ادای دین به زبان مادری را تعهد می‌کرد، او که به سرخوردگی از ما بزرگ‌ترها و به نفرت از «از ما بهتران»، به کودکان پناه برده بود... و آیا کافی است که حالا در مرگ او فقط بگوییم لااله‌آلله؟!... حالا بایست در داغ این برادر کوچک‌تر عزا گرفت و مرثیه گفت و مگر چند تا صمد داریم؟ و آیا کافی است مدرن‌بازی درآوردن؟ و به‌جای گریستن در غم مرگ او یا به‌جای خدا عالم است، کدام ریش را حنا نیستن بر کربلای ویتنام گریستن؟... نه فایده ندارد. بهتر این است که من اکنون با چهل و پنج، شش سال عمر و با کلی پز و افاده و معلومات، اما به عوامی عامی‌ترین آدم‌ها و به دیرباوری هر زندیقی که فرض کنی... چو بیندازم که صمد عین آن ماهی سیاه کوچک از راه ارس خود را اکنون به دریا رسانده است تا روزی از نو ظهور کند»^{۱۶}.

شایعه جلال بود!

غلام‌حسین ساعدی در مصاحبه با ضیاء صدقی ماجرای مرگ صمد به‌رنگی را این‌طور می‌گوید: «صمد توی رودخانه ارس افتاد و مرد... بعد این شایعه را درواقع آل‌احمد به دهان همه انداخت. برای اینکه یکی از خصلت‌های عمده جلال، من نمی‌گویم بد است یا خوب و شاید هم اصلاً خوب است، یک حالت **Myth** ساختن است و

معلم، واقعاً احساس می‌کنم، در حق صمد بهرنگی جفا کرده‌ام!»!

مرگ بر ماهی سیاه کوچولو، شعاری است که کودکان روستا در انتهای فیلم سر می‌دهند.^{۱۶}

قبر صمد بهرنگی گورستان امامیه تبریز آرامگاه صمد از آب به سنگ درآمد!

محمدباقر کریمی عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد تبریز، نهم شهریور ماهی برای انصاف‌نیوز چنین یادداشتی فرستاد: «اطمینان دارم که هیچ‌کدام از شما نمی‌توانید حدس بزنید، این عکس گور چه کسی است؟ این گور بی‌نشان و رنگ‌ورورفته متعلق به یکی از مشاهیر ماست؛ یکی از مشاهیر ایران و آذربایجان. کسی که با وجود عمر بسیار کوتاه ۲۹ سالش، چنان درخشید که انگار بیش از قرن‌ی زیسته است. بله اینجا گور صمد است؛ صمد بهرنگی، که نه عکسی بر روی گورش هست و نه نشان احترامی که جوامع با فرهنگ به مشاهیر خود قائل می‌شوند. انگار نه‌انگار که در اینجا پایه‌گذار ادبیات کودکان ایران خوابیده است که کتاب‌هایش به خارج از مرزها راه یافت و «ماهی سیاه کوچولو» یش به انتخاب منتقدان روزنامه گاردین در شمار ۱۰ کتاب برتر ادبیات کودکان قرار گرفت».

می‌نوشت جای اینکه حرف بزند!

صمد نامه‌نگاری منظم بود و همواره منتظر رسیدن نامه. این نامه‌ها را با شاگردان قدیمی که به چشم دوست نگاه‌شان می‌کرد، دوستانش که «یوسف» نزدیک‌ترین‌شان بود و هم‌محل‌های دوران کودکی و به برادرش می‌نوشت. نامه‌هایش علاوه بر پاسخی به حس مردم‌دوستی، ابزاری بود در دست صمد برای القای خط فکری و مطالعاتی خود را به دیگران.^{۱۷}

همه ما ماهی سیاه کوچولو هستیم!

۱۳۹۴، ترجمه انگلیسی ماهی سیاه کوچولو در انگلستان، عنوان بهترین اثر خارجی را گرفت و باز بر سر زبان افتاد. همان سال طی مراسمی فرشید مثقالی لوگوی ماهی سیاه کوچولو را به شورا هدیه کرد. در رونمایی لوگو، کلیپی از توران میرهادی

خوبی باریده است؛ دوشنبه ۱۰ بهمن... یک ساعتی زیر برف توی خیابان‌های تبریز گشته بودم...».

و در نامه‌ای دیگر به دوستش یوسف که گویا از سیل تبریز پرسیده، می‌نویسد: «...گذشته از خانه‌هایی که ویران شدند و آدم‌هایی که کشته شدند (در حدود ۶ نفر) و باغ‌ها و بستان‌ها که گرفتار سیل شدند، اتفاقات جالب دیگری هم افتاد...».

دل‌چرک کرده بود

شبی در خانه دوستی مهمان بود. نامادری بچه سه‌ساله دوستش، بچه را کتک می‌زند. صمد که دلش پُر بوده، می‌نشیند به‌های‌های گریه سردادن. خودش می‌نویسد:

«چه گریستنی! مثل اینکه دل‌چرک کرده بود. چرک و خونابه بیرون می‌ریخت. بچه‌ها را دورم جمع کرده بودم و‌های‌های می‌گریستم، کوچولوها هم با من».

جای کتابمان، کتابی دیگر بدید!

یکی از نامه‌های بهرنگی در پاسخ به نامه‌ای است از اداره فرهنگ مبنی بر تحویل‌ندادن یک جلد کتابچه به نام «منتخب نهج‌البلاغه» به دبستان آذرقاضی جهان. بهرنگی در این نامه عنوان کرد که کتاب سه سال پیش در روند امانت‌دادن به معلم و دانش‌آموزان از بین رفته و برای جبران مکافات کتابچه دیگری به نام «منتخب کلمات حضرت محمد(ص)» را جانشین آن کنند؛ چون آن کتاب در بازار یافت نمی‌شود.^{۱۸}

اعتراف به جفا

دو چشم بی‌سوفیلمی است محصول سال ۱۳۶۲ به کارگردانی محسن مخملباف که مجید مجیدی در آن به ایفای نقش می‌پردازد. مجیدی که در آن فیلم نقش معلم را دارد ۳۲ سال بعد، یعنی ۲۹ فروردین ۱۳۹۴، به گزارش پارسینه، در کتابی با عنوان در قلمروی دیدار به جفایی که در حق صمد بهرنگی کرده، اعتراف می‌کند و می‌نویسد:

«اعتراف می‌کنم که «دو چشم بی‌سو» را یک نقطه تاریک در کارنامه خود می‌دانم؛ با بازی در نقش آن

چند نویسنده ترک‌زبان) در تیر و چند قصه دیگر
برای کودکان

۱۳۹۴: ترجمه انگلیسی ماهی سیاه کوچولو و بر سر
زبان‌ها افتادن مجدد کتاب و نویسنده

**کودکی سخت، نوجوانی جست‌وجوگرانه و جوانی
ناکام**

تولدش را ۲ تیر ۱۳۱۸ در محله چرنداب از محله‌های
جنوب با بافت قدیمی شهر تبریز ثبت کردند که
تهی‌دستی خانواده نیز ضمیمه آن بود.

✓ **کودکی در رنج**

صمد فرزند چهارم خانواده بود. بعد از دو دختر و یک
پسر. دوران کودکی صمد با کار و رنج و محرومیت
توأم بود. ده‌ساله بود که پدر به قفقاز رفت. تکه‌نانی
برای‌شان به‌جا گذاشت با استکانی چای و یک وصیت
که درس بخوانند و کارمند شوند تا حقوق‌بگیر باشند
تا خیال‌شان راحت باشد که آخر ماه چندرغازی
دست‌شان را می‌گیرد.^{۱۷}

✓ **نوجوانی**

جست‌وجوگر

غلام‌حسین ساعدی در مصاحبه‌ای نوجوانی صمد
چنین توصیف می‌کند؛ آشنایی من با صمد به‌رنگی در
سطحی است که من او را از بچگی می‌شناختم. صمد
محصل دانش‌سرای مقدماتی بود و من اصلاً
نمی‌شناختمش، مثل هزاران نفر دیگر. توی
کتاب‌فروشی آمد با ترس‌ولرز، من آنجا بودم. دیدم
بچه جوانی آمد و لباس ژنده‌ای تنش است و «چه باید
کرد» چرنیشفسکی را می‌خواهد... کتاب‌فروشی
«معرفت» بود. یارو گفت همچین کتابی نیست. من
تعجب کردم که این بچه چه جوری می‌خواهد این را.
بعد صدایش کردم، ترسید. من یک مقداری از
کتاب‌هایم را از قبل از ۲۸ مرداد قایم کرده بودم توی
صندوق و توی باغی چال کرده بودیم. گفتم من دارم
و با من راه افتاد و آمد.^{۱۴}

پخش شد با عنوان: «همه ماماها سیاه
کوچولو هستیم».

زندگی و تراث

سوانح عمر

۱۳۱۸: تولد در محله چرنداب تبریز در دوم تیر
۱۳۳۴: ورود به دانش‌سرای مقدماتی پسران تبریز در
مهرماه

۱۳۳۶: اتمام تحصیلات در خردادماه و آغاز آموزگاری
در مهرماه

۱۳۳۷: ورود به دوره شبانه دانشکده ادبیات دانشگاه
تبریز و تحصیل در رشته زبان‌و ادبیات انگلیسی در
مهرماه

۱۳۳۹: چاپ اولین داستانش به نام «عادت»

۱۳۴۰: چاپ داستان «تلخون»، دستگیری و اعدام
تعدادی از نزدیکان صمد به دست رژیم شاه و شرکت
او در اعتصابات دانشجویی

۱۳۴۱: دریافت گواهی‌نامه پایان تحصیلات در
خردادماه

۱۳۴۱: اخراج از دبیرستان به‌جرم بیان سخن‌های
ناخوشایند در دفتر دبیرستان و انتقال به دبستان

۱۳۴۲: افزایش فعالیت‌های فرهنگی و به دادگاه
کشیده‌شدن او با پاپوش رئیس اداره فرهنگ، چاپ
کتاب الفبای آذری برای مدارس آذربایجان؛ نوشتن
داستان «بی‌نام»

۱۳۴۳: تحت تعقیب قرارگرفتن به‌علت چاپ کتاب
«پاره‌پاره»، صدور کیفرخواست از سوی دادستانی
عادی ۱۰۵ ارتش یکم تبریز و به‌دنبال آن صدور حکم
تعلیق از خدمت به‌مدت شش ماه، نگارش کتاب «انشا
ساده» با نام مستعار افشین پرویزی، لغو حکم تعلیق
او در آبان، بازگشت صمد به کلاس درس

۱۳۴۴: ترجمه کتاب «ما الاغ‌ها!»، نوشته عزیز
نسین، در پاییز

۱۳۴۷: مرگ به‌علت غرق شدن در رود ارس^{۱۴}

۱۳۴۸: ترجمه «کلاغ سیاه» (از مامین سیبیریاک)
در خرداد، ترجمه کتاب «خراب‌کار» (قصه‌هایی از

رشد می‌کردند. در نامه‌ای به شاگردان قدیمی خود، می‌نویسد:

«گر شما پس از ممقان و پس از دبیرستان، از جنب‌وجوش بیفتید و فقط به خوردن و خوابیدن و وقت‌گذرانیدن اکتفا کنید من حس خواهم کرد که عمرم را در ممقان بیهوده صرف کرده‌ام و این فکر مرا سخت ناامید می‌کند و سخت غمگینم می‌کند.»

صمد به‌رغم مشغله‌های خود، وقت زیادی صرف نامه‌نگاری‌های روشنگرانه می‌کرد و از دوستی با شاگردانش لذت می‌برد و آرزو داشت کتاب‌هایش به دست کودکان محروم برسد. او به یاد دادن و یادگرفتن سخت معتقد بود؛ اما می‌گفت:

«یادگرفتن باید به‌خاطر تأثیر در دیگران و ایجاد تغییر در محیط زندگی و آدم‌های دور و نزدیک باشد. یادگرفتن اگر فقط به‌خاطر یادگرفتن باشد، یک شاهی ارزش ندارد.»

بهرنگی در شیوه آموزشی و مضمون قصه‌های خود می‌کوشید روح اعتراض به نظام حاکم را در دانش‌آموزانش پرورش دهد. پای پیاده در روستاها راه می‌افتاد و اگر کسی کتابخانه‌ای تأسیس کرده بود، تشویقش می‌کرد و به مجموعه کتاب‌هایش می‌افزود. بچه‌ها را به‌ویژه تشویق به مطالعه می‌کرد و هرچه از جذابیت و روش‌های دوست‌داشتنی برای این گروه سنی می‌دانست در کار می‌گرفت تا بچه با کتاب همراهی همیشگی کنند و تمام طول زندگی با آن مأنوس باشند. می‌گفت که کتاب بخوانند و سپس آن را در جملاتی ساده برای دیگران خلاصه‌نویسی کنند. صمد به‌رنگی در برابر بی‌عدالتی‌هایی که در حقش می‌شد سکوت نمی‌کرد؛ اما هرگز از سخت کار کردن و جنب‌وجوش نیفتاد. بعضی‌ها سرزنش می‌کردند که چرا با آن همه ظلمی که به او می‌شود بازهم جان‌فشانی می‌کند، اما صمد به «رفتن» معتقد بود.

سعی کن بی‌اعتنا باشی؛ اما نه اینکه کار نکنی و بی‌کاره باشی! غرض «رفتن» است نه رسیدن
زمینه فعالیت

شخصیت به‌رنگی از آغاز تولد با سختی و فقر شکل گرفت؛ اما رنج به‌رنگی هجده‌ساله با کوچ کردن به ده‌کوره‌های ده‌خوارقان (آذرشهر) آذربایجان آغاز شد. صمد که پس از اتمام دوره دبیرستان در مهر ۱۳۳۴ به دانش‌سرای مقدماتی تبریز راه یافت و دو سال بعد در خرداد ۱۳۳۶ درسش را تمام کرد، در مهر همان سال به معلمی روی آورد و از هجده‌سالگی در روستاهای ماماغان، قندجهان، گوگان، آخیرجان و آذرشهر آذربایجان شرقی تدریس کرد. آموزگاری صمد به‌رنگی با آگاهی کامل از وضعیت اسفبار روستاها از آغاز با بن‌بست روبه‌رو بود. او حتی اگر برای توضیح دادن واژه‌های ناآشنا به مصادیق عینی نیاز داشت، در مضیقه بود. از سوی دیگر کودکان آذری‌زبان و ناآشنا با زبان فارسی، به‌رنگی را به‌چالش می‌کشاندند و او برای آموزش به قصه‌گویی پناه می‌برد. به‌رنگی در مدرسه‌ای مجاور گورستان با کلاس‌های کاهگلی سرد، قصه‌گویی را آغاز کرد. شاگردانی که اگر به نام‌هایی مثل سینما، مجله، مأمور راهنمایی و کارت تبریک برمی‌خوردند، حاج و واج به او خیره می‌شدند. قصه‌گویی شاید تنها روش تربیتی در کلاسی بود که نقشه جغرافیا حکم کیمیا را داشت.^{۱۸}

دنیای شاگردان صمد و دوستان ماهی سیاه کوچولو در ۱۲ شهریور ۱۳۴۷ در تاریکی فرو رفت؛ وقتی جسد بی‌جان صمد را کنار رود ارس پیدا کردند. ۹ شهریور تالاب طلایی خورشید روی سطح ارس، جوان پر از شور و شغف را سمت خود کشاند. صمد لخت شد و به آب زد تا سفر ابدی خود را آغاز کند و ارس او را به سرنوشت ماهی سیاه کوچولو اش پیوند دهد.^{۱۴}

شخصیت و اندیشه

بهرنگی در خانواده‌ای تنگ‌دست بزرگ شد و تا پایان عمر کوتاهش دغدغه بهبود اوضاع معیشتی و تحصیلی کودکانی را داشت که در وضعیتی مشابه او

صمد بهرنگی با عشق به مردم و آتشی که از این عشق در سینه‌اش گرمی‌گرفت، چشم‌انداز محرومیت‌های جامعه را با درنگ در تضادهایی که خاستگاه این حرمان‌هاست در آثارش تصویر کرد. «بهرنگی» این معلم محرومان از بچه‌ها آغاز کرد، جان‌مایه‌اش را از بچه‌های محروم گرفت و به آنان بخشید. این بخشش او به بچه‌ها آموخت که باید راهی جست تا ایستاد و گریاند. نمی‌توان مسیح‌وار آن سوی صورت را نیز آماده خوردن سیلی کرد. او به بچه‌ها فهماند که هیچ بچه‌ای پولدار به دنیا نمی‌آید. پدر اگر بی‌نان به خانه بازمی‌گردد، گناهی ندارد. این علتی دارد و اگر تن‌پوش ژنده‌ او در مدرسه، تحقیر برایش می‌خورد علتی دیگر.

مهدی یزدانی خرم

در مقاله‌ای با عنوان «استالین‌یستِ مهربان یا چه‌گواری داستان‌نویس؟» به قلم وی که در گزیده جستارها و رویدادهای ادبی دوشنبه، ۱ مرداد ۱۳۹۴، درج شده است، می‌خوانیم: صمد بهرنگی در بیست‌ونه ساله‌گی در آب‌های رودخانه مرزی آرس غرق شد و از دنیا رفت. سال ۱۳۴۷. اما حالا که چیزی نمانده به پنجاهمین سال‌مرگش، بازخوانی تأثیر او و ایده‌های‌اش بر تفکر ادبیات کودک بیش از هر چیزی احساس می‌شود. بهرنگی از بت‌های ازلی جریان فدایی و حتی چپ‌های میانه‌رو محسوب می‌شد و صدالبته کتاب‌هایش در بسیاری از کتابخانه‌ها دهه‌ها بعد از مرگش دست‌به‌دست می‌چرخید و هنوز هم طرف‌دارانی دارد. این بت ازلی که در پروژه رندانه آل‌احمد «شهید» اعلام شد و بعدها که فرج سرکوهی در اوایل دهه هفتاد حیل‌ه جانانه آل‌احمد را افشا کرد بازهم نتوانست این شهیدبودگی را از او سلب کند؛ چراکه یکی از نمادهای ادبیات کودک است و تأثیرش بر نسل‌های بعد از او انکارناپذیر.

شهرام اقبال زاده

نگاهی به استقبال گسترده از «ماهی سیاه کوچولو»، پس از گذشت حدود نیم‌قرن (و البته دیگر آثار وی) و

نوشتن مقاله‌ها و قطعات طنزآمیز و آغاز کار نویسندگی در نشریه فکاهی «توفیق».»
نگارش قصه‌های تمثیلی‌نمادی با اقتباس از افسانه‌های محلی مانند داستان «تلخون».»
داستان‌نویسی برای کودکان در ژانرهای گوناگون واقع‌گرا، فانتزی و ترکیبی.

انتشار کتاب‌های آموزشی با موضوع بررسی مشکلات و موانع تعلیم و تربیت کودکان روستایی و نقد ناپهنجاری‌ها و شیوه‌های ناهماهنگ رایج در آموزش و پرورش وقت و پژوهش در زمینه گنجینه وسیع و متنوع فرهنگ مردمی (فولکلور) خطه آذربایجان مانند کتاب «کندوکاو در مسائل تربیتی ایران.»

ترجمه قصه‌هایی از ترکی استانبولی به فارسی و برگردان گزیده‌ای از سروده‌های شاعران معاصر به ترکی.

بهرنگی کوشید نونگری و تفکر انتقادی مدرن را در ادبیات کودک ترویج و تثبیت کند. نکته اینجاست که هنوز کودکان و ادبیات کودک ایران با انبوهی از مشکلاتی که او مطرح کرد، درگیر است.^{۱۹}

یادمان و بزرگداشت‌ها

تبلور دیدگاه‌ها درباره بهرنگی

علی‌اشرف درویشیان

درویشیان و صمد بهرنگی، تأثیر و تأثیری برهم داشتند که پس از مرگ صمد سبب شد درویشیان راه بهرنگی را به طریقی ادامه دهد. درویشیان می‌گوید:

«من خودم را لایق این نمی‌دانم که بگویند جای صمد زندگی می‌کنم. زمانی که خبر فوت صمد را شنیدم در منزل بودم و تا ساعت دو نیمه شب در راهرو قدم می‌زدم. خوابم نمی‌برد. تنها می‌خواستم ذهنم را آرام کنم و تا زمانی که شروع به نوشتن کردم، این آرامش را نیافتم. «صمد جاودانه شد» را آن زمان نوشتم.»

خسرو گل‌سرخ

بسیاری از پدر و مادران خواندن کتاب این نویسنده را برای فرزندان خود مفید ندانند.^{۲۲}

صمد پدر ادبیات کودک و نوجوان است!

یعقوب حیدری در گفت‌وگویی از صمد

بهرنگی چنین یاد می‌کند:

"صمد پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران است. نگاه من به صمد، همیشه نگاه تازه‌ای است و در هر بار رجوع به کتاب‌های او با کشف تازه‌ای مواجه می‌شوم. یکی از اکتشافات من درباره صمد این بود که مشهورترین شاهکارش یعنی ماهی سیاه کوچولو را با الهام از شعر «علی کوچیکه» اثر فروغ فرخزاد نوشته و بازآفرینی خلاقیتی از این اثر است.^{۲۳}

محسن هجری

بهرنگی نخستین نویسنده‌ای است که در دهه ۳۰ با نوشتن کتاب «کندوکو» در مسائل تربیتی در ایران حساسیت‌های خود را درباره نظام آموزشی و ساختار تعلیمی برجسته می‌کند. به‌رنگی در این کتاب تئوریک ادبیات کودک را چونان ابزاری می‌بیند که می‌توان با کمک آن فرآیند آموزش و تعلیم را دگرگون کرد. به عبارت دیگر کودک آرمانی به‌رنگی، با کمک ادبیات کودک با مفاهیمی آشنا می‌شود که به او کمک می‌کند تا شخصیتش متفاوت شود. البته این نگاه تعلیمی فقط به آموزش واژه‌ها و مفاهیم بسنده نمی‌کند؛ بلکه تلاش می‌کند تا الگوهایی آرمانی را برای مخاطبان خود تعریف کند. به نظر می‌رسد نگاه صمد به‌رنگی تداوم همان جریان است که بعد از انقلاب مشروطه از نظام آموزشی سنتی فاصله گرفت و الگوهای روزآمد را پیگیری کرد. در این تلاش‌ها یکی از اهداف اصلی، حل معضل آن دسته از کودکان دوزبانه است که زبان فارسی، زبان دوم‌شان محسوب می‌شود، به‌ویژه کودکان آذری‌زبان که به‌رنگی سال‌ها برای آموزش آن‌ها وقت گذاشت.^{۲۴}

برگزیده شدن ترجمه اخیر انگلیسی به‌عنوان بهترین اثر خارجی ادبیات کودک در انگلستان، فارغ از بحث و جدل‌های سیاسی، خود بهترین گواه ارزش ادبی کار صمد به‌رنگی است.

محمد جواد جزینی

اگر با ملاک‌های ادبیات کودک و نوجوان امروز به کتاب مجموعه داستان «قصه‌های به‌رنگ» نگاه کنیم ضعف‌های عمده‌ای در ساختار اغلب قصه‌های آن می‌بینیم. شاید اکنون که در روزهای آخر دهه دوم انقلاب به‌سر می‌بریم، با پیدایش آثار ارزشمندی در حوزه ادبیات داستانی کودک و نوجوان، آثار صمد به‌رنگی جای عرض اندام نداشته باشد؛ اما باید پذیرفت که به‌رنگی در پیدایش ادبیات داستانی کودک و نوجوان سهم بزرگ و انکارناپذیری داشت و نویسندگانی چون درویشیان و منصور یاقوتی به تقلید از صمد پرداخته‌اند.^{۲۵}

علی دهباشی

صمد به‌رنگی تا سال ۱۳۶۰ یکی از نویسندگان مطرح در حوزه کودک و نوجوان بود؛ اما به تدریج کم‌رنگ شد. برای اینکه او نویسنده کاملاً سیاسی بود و وقتی تب و تاب جریان‌های سیاسی در آن سال‌ها فرونشست، بسیاری از گفته‌ها و نوشته‌های صمد هم جنبه عادی یافت. امروز بچه‌های ما دنبال مسائل دیگری هستند؛ مثل اسطوره‌های جدیدی که در بازی‌های کامپیوتری خلق می‌شود. در واقع فرهنگ جهانی، کار دست ما داده است!^{۲۶}

محمد رضا سرشار

بهرنگی بیش از اینکه یک نویسنده صرف باشد، نویسنده‌ای سیاسی بود که موضوعات و دیدگاه‌های سیاسی مختلف نظیر جریان روشن‌فکری و کمونیستی بر داستان‌های وی تأثیر بسیار گذاشت؛ به طوری که گاه می‌توان به‌سختی اظهار نظر کرد به‌رنگی نویسنده است یا شخصیتی سیاسی. غلبه بر همین نوع اندیشه‌ها در آثار به‌رنگی منجر شد که

فقر، درد، نور، آموختن و رفتن در کلام
بهرنگی^{۲۵}

فقر، شب را بی‌غذا سرکردن نیست، فقر، روز را
بی‌اندیشه به‌سربردن است.

هر نوری هرچقدر هم ناچیز باشد، بالاخره روشنائی
است.

درد من حصار برکه نیست؛ بلکه زیستن با ماهیانی
است که فکر دریا به ذهنشان خطور نکرده است.

واقعاً چه فایده‌ای دارد که ذهنم را از چیزهایی انباشته
کنم که هیچ به دردم نخواهد خورد. من که نیامده‌ام
اینجا شاگرد اول شوم، فقط قبولی برایم کافی است.

غرض رفتن است نه رسیدن. زندگی کلاف سردرگمی
است، به هیچ‌جا راه نمی‌برد؛ اما نباید ایستاد، باینکه
می‌دانیم نخواهیم رسید، نباید ایستاد. وقتی هم که
مردیم؛ مردیم به‌درک!...

سعی کن به نعمت عادت کنی. من می‌گویم
درعین حال که زندگی احمقانه‌ترین و بی‌مزه‌ترین چیز
موجود است، می‌شود به آن عادت کرد و با نوعی
بی‌اعتنائی به بود و نبودش، آرام زیست.
باور کن من نمی‌خواهم چیزی بشوم، تنها می‌خواهم
یک انسان باشم.

کلاه صمد بهرنگی بر روی سر عاشیق‌ها

علی مغازه‌ای در آخرین روز از چهارمین جشنواره
آینه‌دار که خرداد ۱۳۹۶ برپا بود، کلاه بهرنگی را روی
سرش گذاشت تا جشنواره با یاد خالق ماهی سیاه
کوچولو تمام شود، تا کلاه پشمی صمد از قصه‌های
کودکانه‌اش جا نماند که اگر کسی به یاد صمد بیفتد
بی‌کلاه نمی‌شود. صمد آن قدری عمر نکرد که قیافه‌ای
عوض کند و جز یک لا پیراهن در تابستان و یک پالتو
و شال‌گردن کاموایی زمستانه هیبت دیگری برای یک
جوان نویسنده آذربایجان تداعی نمی‌شود.^{۲۶}

یک اتاق اجاره‌ای کل سرپناهِش بود!

صمد بهرنگی، به‌قول شاگردانش بعد از اینکه آدم
پول‌داری شد، دست از ساده‌زیستی برداشت. او چند
صبحی اتاقی اجاره کرد در روستایی نرسیده به

«قارچ زاده نشدم بی پدر و مادر، اما مثل
قارچ نمو کردم؛ ولی نه مثل قارچ، زود از
پا درآمد. هر جا نمی‌بود، به خود کشیدم،
کسی نشد مرا آبیاری کند. من نمو
کردم... مثل درخت سنجد کج‌ومعوج و
قانع به آب کم و شدم معلم روستاهای
آذربایجان.»

«از دانش‌سرا که درآمدم و به روستا رفتم
یک‌بار دریا رفتم که تمام تعلیمات مریبان
دانش‌سرا کشک بوده است و همه‌اش را به
باد فراموشی سپردم و فهمیدم که باید
خودم برای خودم فوت‌وفن معلمی را پیدا
کنم و چنین نیز کردم.»

گاه دل‌وایس است و گاه مسخره می‌خواند!

صمد با قصه‌هایش زندگی می‌کرد. سطرهای زیادی
از نامه‌های به شاگردانش را عاشقانه و درباره
داستان‌ها و چگونگی یافتن شخصیت‌های قصه‌هایش
نوشته است. از آن‌ها می‌خواست مفصل از ایرادها و
نواقص داستان‌هایش بگویند و بنویسند. از «اولدوز»،
«یاشار» و «کلاغ‌ها» زیاد گفته و نگران بود از اینکه
هرکدام از شخصیت‌هایش چقدر معانی مدنظر او را در
ذهن مخاطب جا انداخته است. هر بار که در نامه‌ای
که به دستش رسیده به «اولدوز» یا اسم
داستان‌هایش برخورد کرده است ذوق‌زده شده و بی‌پیرایه
ابراز خوش‌حالی کرده است. از اینکه قصه‌های
کودکانه‌اش را بزرگسالان هم دوست داشتند، لذت
می‌برد؛ اما «کتاب انشا» را خودش نیز مسخره خوانده
و به برادرش سپرده تبلیغش را بکند؛ اما خودش
پولش را برای خریدش هدر ندهد: «کار گند و
مسخره‌ای است؛ اما به جرئت می‌توانم بگویم بعضی
قسمت‌هایش حتی قابل‌استفاده آقای آموزگاران خل و
بی‌سواد ماست.»^{۱۰}

و یارانش از ابتدای مهر ۱۳۴۴ منتشر شد و تا شهریور ۱۳۴۵ نیز ادامه یافت.^۳

هدیه‌ای برای گوهرمراد تأثیر هم از اثر و هم از مؤثر



صمد در نامه‌هایش خواندن این کتاب‌ها و نشریات را به دوستان و شاگردانش سفارش کرده است.

کتاب‌ها: نگاهی به تاریخ جهان جوهر نعلنهر، مادام بوری، بیگانه آلبر هاسون، قیام در اردوگاه تربلینکا، کتاب تحلیلی در بیان هاشم رضی، نگاهی به تاریخ جهان نهرو، ظهور و سقوط رایش سوم ویلیام شایرر، سرگذشت مادر، جنگ ساوالان، ایران را از یاد ببریم، طرح مقدماتی جامعه‌شناسی ایران و...

نشریات: کتاب هفته، علم و زندگی، مهد آزادی،... نویسنده‌هایی که در نامه‌هایش به دوستان و شاگردانش معرفی کرده و به نظر می‌رسد از آن‌ها تأثیر گرفته: محمدعلی اسلامی ندوشن (شاعر و نویسنده)، ایرج پزشک‌زاد، سوفوکل، ماکسیم گورکی و...

فیلم ساخته‌شده براساس

نمایشنامه ماهی سیاه کوچولو اثر مهنوش علیا اقتباسی است از قصه‌ای که صمد بهرنگی نوشت. نمایش «ماهی سیاه کوچولو» را محمد عاقبتی کارگردانی کرد و پروژه مشترکی شد بین ایران و آمریکا با نگاهی آزاد به نوشته صمد بهرنگی. این نمایش را کمپانی نیویورک در نیویورک طی تابستان ۲۰۱۶ به‌عنوان یکی از طرح‌های برگزیده برای کارگاه پروژه‌های جدید انتخاب کرد و پاییز ۲۰۱۶ نیز

در **African Down Town Art** منهن و

آذرشهر به مبلغ ماهیانه بیست تومان. مدتی در خانه‌ای در تبریز، چند شبی را در کافه‌ای که دریچه‌ای رو به صحرا داشت (سر راه آخیرجان) و اگر فرصتی می‌یافت کنار مادرش روزگار گذراند. او از قهوه‌خانه‌ای برای برادرش می‌نویسد: «یوسف، تو هیچ قهوه‌خانه سرراه دیده‌ای؟ وسط بیابان، دور از آبادی، تو باشی و قهوه‌خانه‌چی و یک مشت مردم ناشناس که هر ساعت عوض می‌شوند و دیگران می‌آیند و به جای آن‌ها می‌نشینند و چایی می‌خورند...»

صمد گاهی شب‌ها را در آن قهوه‌خانه می‌گذراند، کنار راننده‌ها، کمک‌راننده‌ها، دهاتی‌ها. روی یک گلیم روی سکوی جلوی اتاق، با یک بخاری هیزمی که هیزمش را به قول خودش برادر کوچیکه قهوه‌چی از باغ‌های اطراف کش می‌رفت. صبح هم پیاده می‌رفت تا ده، سر کلاس درس.

وقت سفر نکرد

عمر کوتاه صمد بهرنگی کفاف سفرهای پرخرج و دورودراز را نکرد. او ماهی سیاه کوچولو را به دریا فرستاد و خودش از تهران و تبریز آن طرف‌تر رفت؛ اما سرکشی و گشت‌وگذار در روستاهای آذربایجان از دلخوشی‌های صمد بود. بهرنگی تابستان سال ۱۳۴۳ خودش را به روستاگردی در بستان‌آباد، دیزناب، سیسان، تازاسیسان، قره‌چمن، زرلی و قره‌بولاغ سرگرم کرد.^{۱۰}

آنچه بنیاد نهاد

✓ با آنکه مهدی آذربیدی اولین کسی است که به فکر نوشتن داستان برای کودک و نوجوان افتاد و بدین دلیل او را پدر ادبیات داستانی کودک و نوجوان می‌شناسند؛^{۲۷۲۸} لیکن با در نظر گرفتن برخی ویژگی‌های آثار صمد بهرنگی، می‌توان او را بنیان‌گذار ادبیات داستانی کودک و نوجوان به معنای امروزی آن دانست و از این روست که خیلی زود نویسندگان دیگر نیز از سبک نوشتاری بهرنگی تقلید کردند.

✓ نشریه هنری اجتماعی آدینه به‌همت صمد بهرنگی

مردی که به ارس پیوست

«چند روایت از یک انسان که با امواج ارس به دریا پیوست» نامی شد برای نمایش گروهی آثار آرش تنهایی، فرشاد آل‌خمیس، صالح تسبیحی، مرتضی خسروی، زرتشت رحیمی، یحیی رویدل، شواتیر، کیانوش غریب‌پور، نفیر، اسماعیل قنبری و گلرخ نفیسی که محفلش را ۶ شهریور ۱۳۹۴ برپا کردند. در این نمایشگاه ۱۰ اثر تجسمی به همراه ۴۸ طرح جلد، پوستر، عکس و تصاویری مستند از صمد بهرنگی به نمایش گذاشتند.

موضوع و تمرکز نمایشگاه خود صمد بهرنگی بود و هریک از هنرمندان روایت خود را از صمد به تصویر کشیدند. غرض ارایه روایت غیررسمی و غیرفاخر از شخصیت‌هایی مثل صمد بهرنگی بود و هنر تجسمی صرفاً ابزاری برای پرداختن به صمد. آرش تنهایی که گردآورنده نمایشگاه نیز بود، صمد بهرنگی را از نویسندگان بسیار توانا و از چهره‌های مهم ادبیات ایران دانست که شخصیت و تفکر بزرگ او را نمی‌توان انکار کرد.

مجموعه‌ای از طرح جلد کتاب‌های صمد، پوسترهایی درباره او و عکس‌ها و نامه‌هایش نیز در این نمایشگاه به نمایش گذاشته شد که در میان آن‌ها آثاری از مرتضی ممیز، فرشید مثقالی، آیدین آغداشلو امیر اثباتی و دیگرانی چون وحید آتشی، ضیاءالدین جاوید، بزرگ خضرای، مصطفی رضانی، بهزاد غریب‌پور، اردشیر محمص، تلخان ناودل و... حضور داشت.

مرد و ماهی دیروز

مهربان، امروز خشن

صمد بهرنگی با نثری ساده و بی‌تکلف به وادی ادبیات پا گذاشت. آثار او در دهه چهل درهای ادبیات داستانی را به روی بسیاری از کودکان و نوجوانان ایران، به ویژه کودکان پابره‌نه،



American Arts & Culture Complex

سانفرانسیسکو به زبان انگلیسی روی صحنه رفت.

اتفاقات بعد از انتشار آثار

انتشار کتاب «صمد، ساختار یک اسطوره» نوشته «محمد هادی محمدی» و «علی عباسی» بعد از دو دهه آثار صمد بهرنگی را از مهجور و ممنوع بودن درآورد. به بهانه چاپ این کتاب «شهرام اقبال‌زاده» در نقدی مفصل با عنوان «اسطوره، سیاست و ادبیات» در ماهنامه کتاب ماه کودک و نوجوان به دلایل ماندگاری صمد و آثارش می‌پردازد و سرانجام «تابو»ی نام صمد بهرنگی شکسته می‌شود.

صمد ماهی شد.



چند روایت از یک انسان که با امواج ارس به

دریا پیوست



اولدوز و کلاغ‌ها
 اولدوز و عروسک سخنگو
 پسرک لبوفروش
 قوچ‌علی و دختر پادشاه
 ماهی سیاه کوچولو
 کج‌کفترباز
 یک هلو و هزار هلو
 «تلخون» در بیست‌سالگی، برگرفته از داستان‌های
 بومی آذربایجان، انتشار در کتاب هفته با نام مستعار
 «قارانقوش»

چهل و دو ساعت در خواب و بیداری
 سرگذشت پسرک دهاتی (چاپ‌نشده)
 کلاغ‌ها، عروسک‌ها و آدم‌ها (چاپ‌نشده)
 چهل و دو ساعت در خواب و بیداری.

افسانه‌های آذربایجان
 تحقیقات فلکوریک و تربیتی و اجتماعی
 کندوکاو در مسائل تربیتی ایران



مثل و چیستان‌ها (با بهروز دهقانی)
 افسانه‌های آذربایجان (با بهروز دهقانی) جلد اول
 افسانه‌های آذربایجان (با بهروز دهقانی) جلد دوم
 پاره پاره (چاپ‌نشده)
 الفبا برای کودکان روستایی (چاپ‌نشده)
 آذربایجان در نهضت مشروطیت ایران (چاپ‌نشده)

ترجمه

«ما الاغ‌ها» نوشته عزیز نسین
 «خراب‌کار» نوشته چند نویسنده ترک

بی‌خانمان و فقیر روستایی گشود و زندگی و
 دغدغه‌های آنان را در کانون توجه خود قرار داد. او
 آن‌ها را دید، درکشان کرد و عمارت قصه‌هایش را به
 آن‌ها تقدیم کرد.

قصه‌های صمد تک‌بعدی و بی‌حجم نیست؛ بلکه دارای
 ابعاد و زمینه‌های تحلیلی است. بن‌مایه و تفکر غالب
 در این داستان‌ها بیشتر بر زمینه‌های سیاسی اجتماعی
 و اقتصادی طبقاتی تأکید می‌کند. او با شگرد خاص
 خود، مضامینی مانند انسان‌دوستی و آزادی‌خواهی و
 ارزش‌پروری را بیان می‌کند. گرچه پس از گذشت سه
 دهه عده، پیرنگ ستیزه‌جویانه داستان‌های او را برای
 مخاطب کودک، مناسب نمی‌دانند.^{۱۸}

کارنامه و فهرست آثار

تمام امضاها صمد بود

وقتی جدی‌ترین دلیل استفاده از نام مستعار، مسائل
 امنیتی و سیاسی باشد نام صمد بهرنگی به‌میان
 می‌آید. «ص.قارانقوش»، «چنگیز مرآتی»، «افشین
 پرویزی»، «صاد»، «داریوش نواب مرغی»، «بهرنگ»،
 «بابک بهرامی»، «ص.آدام» و «آدی باتمیس»
 همه‌شان صمد بهرنگی‌اند. او از دومین داستان‌ش،
 تلخون که در کتاب هفته منتشر می‌شد، امضا با نام
 مستعار را شروع کرد. تلخون با نام «ص.قارانقوش»
 منتشر شد و این روند با کتاب‌ها و مقاله‌های دیگرش
 ادامه یافت. «ص.قارانقوش» در کتاب پاره پاره هم
 جای صمد نشست تا اینکه در سال ۱۳۴۳ به‌خاطرش
 تحت تعقیب قرار گرفت و کتاب انشای ساده‌ای برای
 کودکان با نام افشین پرویزی نوشت. مجله مهد آزادی
 مقاله‌ای با نام «سخنی درباره تاریخ» در
 اردیبهشت ۱۳۴۵ با نام «صاد» و مرز علوم قدیم و
 دانش نو با نام «چنگیز مرآتی» در شهریور همان سال
 به‌قلم صمد دارد.^{۱۹} حاصل کوشش وی طی عمر
 کوتاهش که ده سال آن را به تألیف پرداخت، چنین
 کارنامه‌ای است:^{۲۰}

قصه برای کودکان

«عادت» اولین داستان، در نوزده‌سالگی

ماهی سیاه کوچولو قصه‌ای برای همه

حکایت زندگی و سرگذشت ماهی سیاه کوچکی است که از آن تکرار بی‌پرده‌ای که دیگران قصه، زندگی می‌نامند، خسته شده است. روزی راه دریا را پیش می‌گیرد، طول جویبار را از پی هدفش طی می‌کند و با اتفاق‌ها و گرفتاری‌های سفر همراه می‌شود. ماهی از میان موج حمله همسایگان به او که معتقدند حرف‌های گنده‌گنده می‌زند و بچه‌های دیگر را از راه به‌در می‌کند و نیز از دل مخالفت مادرش بابت تصمیمی که ماهی برای ادامه زندگی گرفته، عبور می‌کند و از ضمیر حکایت‌های درس‌آموز مارمولک دانا که چشم او را به‌روی خطرات راه می‌گشاید و مسیر نجات را نشان می‌دهد تا از حيله‌گری‌های خرچنگ و خطرات مرغ ماهی‌خوار که دشمن درجه یک او و دیگر ماهی‌های است، خود را به سرمنزل آزادی می‌رساند.

ماهی سیاه کوچولو نماد شخصیتی «جست‌وجوگر» از دوست‌داشتنی‌ترین کهن‌الگوهای شخصیتی بهرنگی، قهرمانی است که در مسیر قهرمانانه خود در مواجهه با کهن‌الگوهای «نابودگر» و «جنگ‌جو» به کمک کهن‌الگوهای «حامی» به وادی «تشریف» قدم می‌نهد و به آزادی و رهایی درونی، یعنی بیداری قهرمان درون، دست می‌یابد. تکرار و به‌تعبیری حلول خصایص کهن‌الگوهای ماهی سیاه کوچولو، در ماهی قرمز کوچولو پایان روایت علاقه صمد را به نمایش مستمر این چرخه در میان جامعه نشان می‌دهد؛ یعنی تقویت و زنده نگه‌داشتن «حس جست‌وجوگری» و «اعتراض» در نهاد آزاده کودکان هم‌عصر خویش و نسل آینده.

خالق ماهی سیاه کوچولو از هر دو طرف با ستم روبه‌روست. گاه تا حد مانیفست جنبش چریکی

«دفتر اشعار معاصر» (چاپ نشد)

جوایز و افتخارات

ماهی سیاه کوچولو

کتاب برگزیده کودک در سال ۱۳۴۷ دریافت جایزه ششمین نمایشگاه کتاب کودک در بلون ایتالیا
دریافت جایزه بی‌ینال براتیسلاوا چکسلواکی در سال ۱۹۶۹
ترجمه به چندین زبان دنیا که ترجمه سوئدی آن با نقاشی‌های نسخه اصلی فارسی به‌چاپ رسید.
اهدای جایزه هانس کریستین آندرسون برای تصویرگری این اثر به فرشید مثقالی
درباره بهرنگی چه نوشته‌اند

«جهان‌بینی ماهی سیاه کوچولو»، منوچهر هزارخانی، آرش، دوره دوم، شماره ۵، ۱۸ آذر ۱۳۴۷
«صمد جاودانه شد»، علی‌اشرف درویشیان، ۱۳۵۲
«کتاب جمعه»، سال اول، شماره ۶، ۱۵ شهریور ۱۳۵۸
«برادرم صمد» نوشته اسد بهرنگی
«صمد، ساختار یک اسطوره»، محمدهادی محمدی و علی عباسی
«صمد آن گونه که بود (نگاهی دیگر به قصه‌ها و آراء صمد)»، رضا رهگذر، ۱۳۷۲

ماهی سیاه کوچولو در قفسه کتاب کودکان دنیا



«**Yukarı git** مرگ صمد بهرنگی از زبان تنها شاهد ماجرا.»
 «**Yukarı git** دعای قتل صمد بهرنگی افسانه‌سازی عوام بود.»
 «**Yukarı git** مجله‌ی *آرش*، شماره ۱۸ (درباره صمد بهرنگی)،
 صفحه ۷ و ۱۲
 Şuraya git: ۱۴۰۰ ۱۴۰۱ ۱۴۰۲ ۱۴۰۳» «صمد بهرنگی» در مصاحبه با
 «غلام حسین ساعدی.»
 «**Yukarı git** کافه خران.»
 «**Yukarı git** اعتراف به جفا در حق صمد بهرنگی.»
 «**Yukarı git** نگاهی به زندگی و آثار صمد بهرنگی.»
 Şuraya git: ۱۸۰۰ ۱۸۰۱ رادمنش، شهرزاد. «بررسی عناصر شخصیت
 و حادثه در داستان «اولدوز و عروسک سخنگو» از صمد
 بهرنگی. «مجله علوم پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه
 شیراز.»
 «**Yukarı git** صمد بهرنگی.»
 «**Yukarı git** نظر شخص اول ایران درباره صمد بهرنگی.»
 «**Yukarı git** صمد بهرنگی مطرح بود و کم‌رنگ شد؛ چون سیاسی
 بود.»
 «**Yukarı git** سخت است بگویی بهرنگی نویسنده بود یا شخصیت
 سیاسی.»!
 «**Yukarı git** پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران است، صمد
 بهرنگی.»!
 «**Yukarı git** به نظام آموزشی و ساختار تعلیمی حساس بود.»!
 «**Yukarı git** کتاب صوتی افسانه محبت صمد بهرنگی.»
 «**Yukarı git** کلاه صمد بهرنگی بر روی سر عاشق‌ها.»
 «**Yukarı git** مروری بر زندگی پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران.»
 «**Yukarı git** گذری بر زندگی «آذربیدی» پدر ادبیات کودک و
 نوجوان ایران.»
 «**Yukarı git** یادی از یک نویسنده
 «**Yukarı git** از هر سویی نقدهای تند می‌کردند. «روزنامه شرق،
 منابع
 بهرنگی، اسد نامه‌های صمد بهرنگی.
 بهرنگی، صمد افسانه‌های آذربایجان.
 بهرنگی، صمد سخنی درباره کتاب *آوای نوگلان* پدر بهرنگی،
 صمد مجموعه مقالات. تبریز: شمس.
 بهرنگی، صمد قصه‌های صمد بهرنگی.
 «**Yukarı git** ادب عربی، سال دهم، شماره ۱، بهار ۹۷، بررسی تطبیقی
 سازمانیه گفت‌وگو در داستان‌های ماهی سیاه کوچولو و
 الحدیقه‌الأجمل با تأکید بر آموزه‌های دینی، سیدمهدی مسبوق اسناد
 گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بوعلی سینا، ابوظخری
 دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه
 بوعلی سینا، مجله *آرش*، شماره ۱۸ (درباره صمد بهرنگی)،
 صفحه ۷ و ۱۲}}
 رادمنش، شهرزاد. «بررسی عناصر شخصیت و حادثه در داستان
 «اولدوز و عروسک سخنگو» از صمد بهرنگی. «مجله علوم
 پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، ش. دوم.
 مسبوق، سیدمهدی و ابوظخری خجسته. «بررسی تطبیقی
 سازمانیه گفت‌وگو در داستان‌های ماهی سیاه کوچولو و الحدیقه
 الأجمل با تأکید بر آموزه‌های دینی. «ادب عربی، ش. ۱
 (۱۳۹۷): ۳۷ تا ۲۱.»
 جزینی، محمدجواد. «سهم صمد. «علوم انسانی و اسلامی، ش. ۱۲
 (۱۳۷۷): ۸ تا ۷.»
 پیوند به بیرون

پایین آورده شده و جنبه کودکانگی و ادبی اثرش یک‌سره
 نادیده گرفته می‌شود؛ و گاه از سوی دیگراندیشان، کافر و
 مرتد صدایش می‌زنند. نمونه آن، نقدهای رضا
 رهگذر است. باری، نگاهی به استقبال گسترده از
 داستان ماهی سیاه کوچولو پس از گذشت حدود
 نیم‌قرن، فارغ از بحث و جدل‌های سیاسی پیرامون،
 خود بهترین گواه ارزش ادبی کار صمد است که
 البته برگزیده شدن ترجمه انگلیسی آن به‌عنوان بهترین اثر
 خارجی ادبیات کودک در انگلستان، بر ماندگاری اثر
 صحه‌ای دیگر می‌گذارد. بی‌انصافی و حتی غیرعلمی
 است که آثار صمد بهرنگی را به سطح بیانیه‌های
 سیاسی یا آثاری ایدئولوژیک فروبکاهیم و ارزش ادبی
 و نقش تاریخی او را در نگاه به کودک و درک
 کمابیش درستش از اهمیت دوران کودکی و ادبیات
 کودک، نادیده انگاریم.^{۳۰}

ناشرانی که با او کار کرده‌اند
 انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
 موسسه انتشارات امیرکبیر
 انتشارات مجید
 نوا، نما، نگاه

خواندنی و شنیداری و تصویری و قطعاتی از کارهای وی
 (بدون محدودیت و براساس جذابیت نمونه‌های شنیداری و
 تصویری انتخاب شود)

منبع: مجله ویستا

پانویس

Şuraya git: ۱۰۱ ۱۰۰ «مستعارنویسی بین ادیبان. «روزنامه اعتماد»

«**Yukarı git** زندگی‌نامه صمد بهرنگی.»

Şuraya git: ۲۰۲ ۲۰۱ ۲۰۰ جزینی، محمدجواد. «سهم صمد. «علوم

انسانی و اسلامی.»

«**Yukarı git** صمد بهرنگی و ترویج تفکر انتقادی مدرن در ادبیات
 کودک.»

«**Yukarı git** بهرنگی ۱۳۷۷، افسانه‌های آذربایجان، ۲.»

«**Yukarı git**، برگرفته از مقاله‌ای درباره کتاب *آوای نوگلان*

«**Yukarı git** زندگی‌نامه صمد بهرنگی.»

«**Yukarı git** بررسی تطبیقی سازمانیه گفت‌وگو در داستان‌های
 ماهی سیاه کوچولو و الحدیقه‌الأجمل با تأکید بر آموزه‌های
 دینی. «ادب عربی، ش. ۱ (۱۳۹۷): ۳۷ تا ۲۱.»

«**Yukarı git** حیات‌نامه

Şuraya

git: ۱۰۰۰ ۱۰۰۱ ۱۰۰۲ ۱۰۰۳ ۱۰۰۴ ۱۰۰۵ ۱۰۰۶ ۱۰۰۷ ۱۰۰۸ ۱۰۰۹ ۱۰۱۰ ۱۰۱۱

۱۰۱۲ بهرنگی، اسد نامه‌های صمد بهرنگی.

می‌کرد که این کتاب‌ها برای زندگی شهری نوشته شده‌اند. برای نمونه هرگز نگفته بودند که اگر برف سنگین آذربایجان ارتباط روستا را با خارج قطع کرد و نفت سفید در ده پیدا نشد و خودت مریض و بی‌دارو و درمان و تنها بودی چکار باید بکنی؟. بنابراین روش‌های زندگی مناسب آنان را آموزش داد و تلاش کرد کودکان را به یادگیری، علاقه‌مند کند. بهرنگی تلاش می‌کرد پدر و مادر بچه‌ها را راضی کند که به جای به‌کارگیری بچه‌ها در کشتزار و گله‌داری، آن‌ها را به مدرسه بفرستند.

تلاش‌های آموزشی صمد بهرنگی همزمان با موج تلاش‌ها برای به رسمیت شناختن حقوق کودکان در ایران بود. در درون حاکمیت ایران، کسانی چون پرویز ناتل خانلری (وزیر فرهنگ آن هنگام) در پایه‌گذاری سپاه دانش و در خارج از دستگاه‌های دولتی، دسته‌ای از نخبگان مانند ثمین باغچه‌بان، لیلی ایمن، توران اشتیاقی، معصومه سهراب، یحیی مافی، توران میرهادی، ایرج جهان‌شاهی، محمد بهمن‌بیگی و عباس سیاحی بودند.

دادگاه و پیگرد قضایی

در سال ۱۳۴۱ صمد از دبیرستان به بزه بیان سخن‌های ناخوشایند، در دفتر دبیرستان و بین دبیران، اخراج و به دبستان فرستاده شد. یک سال بعد و در پی افزایش فعالیت‌های فرهنگی، با پاپوش رئیس وقت اداره فرهنگ آذربایجان، کار صمد به دادگاه کشیده شد که در پایان تبرئه شد. در سال ۱۳۴۳ به خاطر چاپ کتاب *پاره‌پاره* و صدور کیفرخواست از سوی دادسرای عادی ۱۰۵ ارتش یکم تبریز و سپس صدور حکم تعلیق از خدمت به مدت ۶ ماه، تحت پیگرد قرار گرفت. در آبان همان سال حکم تعلیق وی لغو شد و صمد به سر کلاس بازگشت. سال‌های میانی دهه ۱۳۴۰ (خورشیدی) همزمان با دستگیری و اعدام تعدادی از نزدیکان صمد و شرکت او در اعتصابات دانشجویی بود.

- «مستعارنویسی بین ادیبان، «روزنامه اعتماد» (صفحه ۹، هنر و ادبیات)، ۱۳ مهر ۱۳۹۴. بازبینی‌شده در اکتبر ۱۳۹۸.
- «زندگی‌نامه صمد بهرنگی». «همشهری آنلاین»، ۲ اردیبهشت ۱۳۹۱. بازبینی‌شده در اکتبر ۱۳۹۸.
- «صمد بهرنگی و ترویج تفکر انتقادی مدرن در ادبیات کودک». میدان، ۹ شهریور ۱۳۹۶. بازبینی‌شده در اکتبر ۱۳۹۸.
- «زندگی‌نامه صمد بهرنگی». «وبگاه همشهری آنلاین»، ۲ اردیبهشت ۱۳۹۱.
- ««صمد بهرنگی» در مصاحبه با «غلام‌حسین ساعدی». «ایشیونت»، ۶ شهریور ۱۳۹۴. بازبینی‌شده در ۲۰ دی ۱۳۹۷.
- «زندگی‌نامه صمد بهرنگی». «بازبینی‌شده در ۲۰ دی ۱۳۹۷». «حیات‌نامه».
- «کتاب صوتی افسانه محبت صمد بهرنگی».
- «اعتراف به جفا در حق صمد بهرنگی». «وبگاه پارسینه»، ۲۹ فروردین ۱۳۹۴. بازبینی‌شده در ۱۰ بهمن ۱۳۹۷ (۳۰ ژانویه ۲۰۱۹).
- «ادعای قتل صمد بهرنگی افسانه‌سازی عوام بود». «تاریخ ایران»، ۱۹ تیر ۱۳۹۲. بازبینی‌شده در ۹ بهمن ۱۳۹۷. </ref>
- «پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران است، صمد بهرنگی». «عصر ایران»، ۱۹ تیر ۱۳۹۵. بازبینی‌شده در ۹ بهمن ۱۳۹۷.
- «سخت است بگوئی بهرنگی نویسنده بود یا شخصیت سیاسی». «تسنیم»، ۳۱ تیر ۱۳۹۳. بازبینی‌شده در ۹ بهمن ۱۳۹۷.
- «کافه خران». «نیریز تریپ»، ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۷. بازبینی‌شده در ۲۰ دی ۱۳۹۷.
- «نگاهی به زندگی و آثار صمد بهرنگی». «نورمگز»، مهر ۱۳۸۲. بازبینی‌شده در ۲۰ دی ۱۳۹۷.
- «نظر شخص اول ایران درباره صمد بهرنگی». «خبرگزاری میزان»، ۲۷ بهمن ۱۳۹۵. بازبینی‌شده در ۳ بهمن ۱۳۹۷.
- «صمد بهرنگی مطرح بود و کم‌رنگ شد؛ چون سیاسی بود». «تاریخ ایران»، ۱۹ تیر ۱۳۹۲. بازبینی‌شده در ۹ بهمن ۱۳۹۷.
- «به نظام آموزشی و ساختار تعلیمی حساس بود». «ایبنا»، ۲ تیر ۱۳۹۷. بازبینی‌شده در ۹ بهمن ۱۳۹۷.
- «مروری بر زندگی پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران». «خبرگزاری صداوسیما»، ۱۸ تیر ۱۳۹۷. بازبینی‌شده در ۳ تیر ۱۳۹۸.
- «گذری بر زندگی «آذریدی» پدر ادبیات کودک و نوجوان ایران». «ایبنا»، ۱۷ تیر ۱۳۹۷. بازبینی‌شده در ۳ تیر ۱۳۹۸.
- «مرگ صمد بهرنگی از زبان تنها شاهد ماجرا». «ایبنا»، ۶ شهریور ۱۳۹۴. بازبینی‌شده در ۳۰ تیر ۱۳۹۸.
- «از هر سویی نقدهای تند می‌کردند». «روزنامه شرق»، ۴ اردیبهشت ۱۳۹۵. بازبینی‌شده در ۲۴ دی ۱۳۹۷.
- «کلاه صمد بهرنگی بر روی سر عاشیق‌ها». «مگ ایران»، ۳ دی ۱۳۹۶. بازبینی‌شده در ۲۵ بهمن ۱۳۹۷.
- «صمد بهرنگی». «ویکی‌فقه». بازبینی‌شده در ۲۰ بهمن ۱۳۹۷.

تلاش‌های آموزشی

صمد بهرنگی حق آموزش کودکان دور از مرکزی را که به زبانی غیر از زبان فارسی سخن می‌گفتند به رسمیت شناخت. او به کتاب‌های درسی انتقاد

داستان‌نویسی

خانه فروغ فرخزاد صورت می‌گرفته است. فروغ فرخزاد در بخشی از شعر مشهور «فتح باغ» به همین دیدار اشاره کرده است: «و در آن کوه غریب فاتح/ از عقابان جوان پرسیدیم/ که چه باید کرد»^{۱۱}

کتاب «الفبای آذر» صمد به «سازمان پیکار با بیسوادی» ارائه شد و نامه‌ای از طرف وزارت فرهنگ مبنی بر دعوت به همکاری در مقابل حق‌الزحمه چشمگیر دادند که نهایتاً به دلیل وابستگی آن به حکومت نپذیرفت. برادرش می‌گوید زمانی که از صمد علت ترک این منصب را پرسیدم در پاسخ گفت: «نمی‌توانم صفحات اول کتابم را به شاه و شهبانو اختصاص بدهم.»

گفته‌های حمزه فراهتی

حمزه فراهتی در کتاب خاطرات خود به نام «ز آن سال‌ها و سال‌های دیگر» می‌نویسد: «ارس درست در پشت پاسگاه جریان داشت. در میان خنده و شوخی، لخت شدند و به آب زدند. ... پنجاه متری شنا نکرده بود که صدای فریاد صمد را شنید: "کمک! کمک!" بلافاصله برگشت و دید که صمد تا بالای شانه‌هایش توی آب است و هراسان دست و پا می‌زند. بلافاصله چرخ زد و در خلاف جهت جریان آب، رو به سمتی که صمد بود، با تمام قوا دست و پا زد. تقریباً نصف فاصله را طی کرده بود که صمد برای سومین بار صدایش کرد. ... دید که جریان تند صمد را در خود بلعید. دید که صمد ناپدید شد. دید که جهان خاموش شد.»^۹

گفته‌های اسد بهرنگی

بهرنگی در شهریور ۱۳۴۷ (در سن ۲۹ سالگی) در رود ارس و در ساحل روستای کوانق غرق شد. اسد بهرنگی، برادر صمد، درباره این رویداد گفته بود: «من به وسیله تلفن از دوستی شنیدم برای صمد حادثه‌ای پیش آمده. رفتم نزد کاظم سعادت‌تی. کاظم آن وقت داشت خانه‌اش را درست می‌کرد. کارش را رها کرد. ... مطمئن شدیم که صمد در آب غرق شده ... قرار شد چهار نفر بروند. دو تا از شوهرخواهرهایم،

صمد نویسندگی را با طنزنویسی آغاز کرد. در دانشسرا همراه دو تن از دوستانش روزنامه فکاهی دیواری به نام «خنده» می‌نوشت که بسیار هوادار داشت. از سال ۱۳۳۶ مقاله‌ها و قطعات فکاهی و طنز آمیز او در توفیق منتشر می‌شدند. ^{نیازمند منبع} و این کار ۳، ۴ سالی دوام داشت. یک مقاله نیز در ماهنامه کشکیات منتشر کرد و می‌خواست با آن ماهنامه، همکاری کند که مجله تعطیل شد. مطالب طنز صمد در *مهد آزادی* و *مهد آزادی آدینه* نیز چاپ شد که منتخب آنها در مجموعه مقاله‌های او آمده است. ^{نیازمند منبع} بهرنگی در ۱۳۳۹ نخستین داستان منتشر شده خود به نام *عادت* را نوشت؛ که با *تلخون* در ۱۳۴۰، بی‌نام در ۱۳۴۲، و داستان‌های دیگر ادامه یافت. او ترجمه‌هایی نیز از انگلیسی و زبان ترکی استانبولی به زبان فارسی و از فارسی به زبان ترکی آذربایجانی (از جمله ترجمه شعرهایی از مهدی اخوان ثالث، احمد شاملو، فروغ فرخزاد، و نیما یوشیج) انجام داد.

پژوهش‌هایی نیز در جمع‌آوری فولکلور آذربایجان و نیز درباره علوم پرورشی از او منتشر شده است. وی در کتاب *کندوکاو* در امور پرورشی ایران واژه‌های گرفته شده از زبان عربی را بخش بزرگی از اشتراک زبان‌های رایج ایرانی از جمله ترکی آذری با فارسی دانسته است؛ و به همین دلیل خواستار عدم حذف آنان با بهانه‌های باستان‌گرایی و تأکید بیشتر بر این لغات در هنگام آموزش فارسی به کودکان آذربایجانی شده بود.

فعالیت سیاسی

کتاب‌های صمد بهرنگی مثل ماهی سیاه کوچولو و اولدوز و کلاغ‌ها میان چریک‌های فدایی خلق بسیار پر طرفدار بود. گفته می‌شد که صمد با چهره‌های تاثیرگذار این سازمان دیدار داشته است. دیدارهایی میان صمد بهرنگی و امیر پرویز پویان انجام شده است؛ دیدارهایی که برخی از آنها در

آرامگاه صمد بهرنگی گورستان امامیه تبریز. بر سنگ مزار او عبارت " دوست از دست رفته بچه ها" نقش بسته است.

بیشترین شایعه‌ای که ساخته شد این بود «حمزه فراهتی» افسر دامپزشکی که با صمد بوده، او را خفه کرده است.^{۱۵} نظامی بودن فراهتی شایعه دست داشتن ساواک در مرگ صمد را قوت بخشید و البته روشن‌فکران آن زمان نیز در گسترش این شایعه‌ها بسیار تلاش کردند.^{۱۷} اسد بهرنگی گفته بود که فراهتی را دو ماه بعد در خانه بهروز دولت‌آبادی دیده‌است، از قول او گفته‌است:^{۱۸} «من این طرف بودم و صمد آن طرف‌تر. یک دفعه دیدم کمک می‌خواهد. هر چه کردم نتوانستم کاری بکنم.» سیروس طاهباز در این باره می‌نویسد:^{۱۹} «بهرنگی ... خواسته بود تنی به آب بزند و چون شنا بلد نبود، غرق شده بود (شخصی بنام مرحوم حسین حسین‌زاده از اهالی روستای کلالة که شاهد موضوع بوده این نظر را تأیید کرده بود. جلال آل‌احمد مرگ بهرنگی را مشکوک تلقی کرد ... اما حرف بهروز دولت‌آبادی برایم حجت بود که مرگ او را طبیعی گفت و در اثر شنا بلد نبودن.» اسد بهرنگی شنا بلد نبودن صمد را تأیید می‌کند.^{۲۰} ولی درباره نظر طاهباز و دیگران می‌گوید «همه از دهان بهروز دولت‌آبادی حرف زده‌اند نه این که واقعاً پژوهشی صورت گرفته باشد ... تا به حال برخوردی پژوهشی درباره مرگ صمد نشده‌است.»^{۲۱} مرگ بهرنگی در چهار کتاب زیر به تفصیل بررسی شده‌است:

- اشرف دهقانی «رازهای مرگ صمد»^{۲۲}
- حمزه فراهتی «از آن سال‌ها و سال‌های دیگر»^{۲۳}
- اسد بهرنگی «برادرم صمد بهرنگی»^{۱۳}
- محمد هادی محمدی به همراه علی عباسی «صمد ساختار یک اسطوره»^{۲۴}

خودم و کاظم سعادت‌ی... خلاصه دو روز آواره و سرگردان گشتیم تا بالاخره جسد را پیدا کردیم (۱۲) شهرپور در نزدیکی پاسگاه شتریان در چند کیلومتری محل غرق شدن). توی یک جزیره مانندی در وسط رودخانه بود. ... بعضی‌ها می‌گفتند با افسری او را دیده‌اند؛ ولی هیچ‌کس اطلاع دقیقی نداشت که جریان چه طور بود. دهاتی‌های آنجا خیلی با محبت بودند جسد را آوردند بیرون و شستند... فقط دو سه تا جای زخم، طرف ران و ساقش بود چیزی شبیه فرورفتگی.»^{۱۳۱۴} پیکر صمد در گورستان امامیه تبریز دفن شد. در خاک‌سپاری صمد، انبوهی از مردم، روشن‌فکران و جوانان شرکت کردند.^{۱۵}

شایعه‌های قتل

کنار آمدن با واقعیت مرگ بهرنگی، ساده نبود. جامعه معترض روشن‌فکری که مهم‌ترین آنها جلال آل‌احمد و غلامحسین ساعدی (که کاشف و معرف صمد بود) بودند از همان لحظات نخست که خبر حادثه به آنها رسید ساواک را متهم به قتل صمد کردند.^{۱۵} جلال آل‌احمد کسی بود که یادداشت صمد و افسانه عوام را نوشت و شایعه قتل او را در دهان‌ها انداخت. سال‌ها پس از آن نوشت که در این باره افسانه ساخته بوده‌است. زیرا نمی‌خواست مرگ صمد «به هدر» برود.^۹ جلال آل‌احمد شش ماه بعد از مرگ صمد در نامه‌ای به منصور اوجی شاعر شیرازی می‌نویسد «... اما در باب صمد. درین تردیدی نیست که غرق شده. اما چون همه دلمان می‌خواست قصه بسازیم ساختیم... خب ساختیم دیگر. آن مقاله را من به همین قصد نوشتم که مثلاً تکنیک آن افسانه‌سازی را روشن کنم برای خودم. حیف که سر و دستش شکسته ماند و هدایت‌کننده نبود به آنچه مرحوم نویسنده‌اش می‌خواست بگوید...»^۹ حمزه فراهتی در کتاب خود اظهار می‌کند که «صمد بهرنگی شهید ساختگی شد» و مرگ او کار ساواک نبوده‌است.^{۱۶}

میراث

بیانیه ای اعتراض خود را اعلام کرد. در بخشی از متن بیانیه چنین آمده است:

«انجمن نویسندگان کودک و نوجوان، نه فقط نظر سلیقه‌ای هیئت تطبیق فرمانداری تهران را غیرقابل قبول می‌داند، بلکه بر این باور است که چنین اعمال سلیقه‌های غیرفرهنگی، پاسخی در خور از مردم و به‌ویژه نسل جدید خواهد گرفت. تن‌دادن جامعه به این قبیل تصمیم‌های زیان‌بار، هم به شهر و مردم آسیب می‌زند و هم به هویت جمعی و منافع ملی. از این رو، انجمن نویسندگان کودک و نوجوان انتظار دارد مسئولان ذی‌ربط، هرچه زودتر ضمن اعلام بطلان نظر اعلام شده‌ی هیئت تطبیق فرمانداری تهران در این زمینه، به‌طور جدی به اعضای این هیئت یادآوری کنند که لازم است از تصمیم‌گیری‌های تنگ‌نظرانه، غیرکارشناسی و سلیقه‌ای بپرهیزند، تا دیگر بار شاهد چنین خبرهایی نباشیم.»

پس از تغییر شورای شهر و دولت، در شهریور همان سال این تصمیم قطعی و کوچه‌هایی که بنام استادان ادبیات کودکان نامگذاری شده بود پلاک کوبی شد.^{۲۷} اما در آذرماه پلاک‌ها کنده شد و نام‌های قبلی کوچه‌ها باز گردانده شد. انجمن نویسندگان کودک در این باره بیانیه‌ای دیگر صادر کرد که در آن نوشت:

«گمان نمی‌کردیم نیاز به یادآوری باشد، چون بر این باوریم که هم جناب‌عالی و هم اعضای شورای شهر و دیگر مسئولان توجه دارند که قدردانی از این بزرگان و نامگذاری خیابان‌های مذکور به نام آنان، چیزی بر قدر و جایگاه آن‌ها نمی‌افزاید، بلکه شهر را زینت می‌بخشد.»^{۲۸}

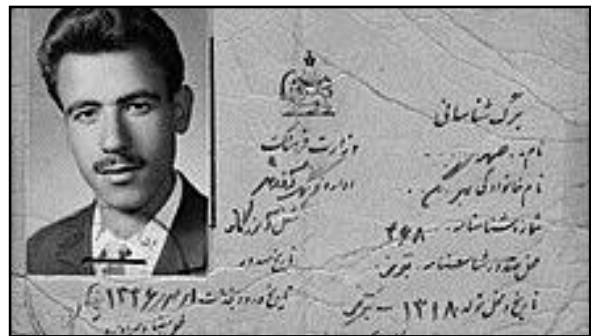
نوشته‌ها

بهرنگی در نوزده سالگی نخستین داستان منتشرشده‌اش به نام *عادت* (۱۳۳۹) را نوشت. یک سال بعد داستان *تلخون* را که برگرفته از داستان‌های آذربایجان بود، با نام مستعار در سال ۱۳۴۲ در هفته نامه کتاب، انتشارات روزنامه کیهان منتشر کرد. بعدها

عمر مؤثر آثار و افکار صمد بسی فراتر از عمر کوتاه اوست. قصه‌های صمد به جز کتاب ماهی سیاه کوچولو که توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان چاپ شده بیشتر توسط انتشارات شمس در تبریز چاپ می‌شد و اغلب شش ریال قیمت داشت و استدلال صمد این بود که من برای پا برهنه‌ها قصه می‌نویسم.^{۲۵} بنابراین، نوشته پیمان وهاب‌زاده باور کردنی جلوه می‌کند که «کتاب ماهی سیاه کوچولو بیش از هر مورد دیگر در عضوگیری برای سازمان چریک‌های فدایی خلق ایران نقش داشت».^{۲۶} کتاب ماهی سیاه کوچولو به نوعی بیانیه جنبش مسلحانه چریک‌های فدایی خلق ایران تبدیل شد. آنان تعهد و خشم انقلابی این کتاب را می‌ستودند و آن را اثری نمادین در ستایش مبارزه قهرآمیز دانستند و مرگ صمد را به مرگ ماهی سیاه در گلوی مرغ ماهی‌خوار تشبیه کردند.^{۲۹} ملالی جويا، عضو پیشین لویه جرگه افغانستان، در این زمینه به تجربه خودش اشاره کرده‌است.^{۲۶}

کارت آموزگاری صمد بهرنگی

نام‌گذاری کوچه‌ای بنام او



در ۲۲ تیرماه ۱۴۰۰ شورای شهر تهران با نامگذاری خیابان فرعی از خیابان‌های شرق خیابان حجاب (مقابل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان) به نام صمد بهرنگی موافقت کرد که با مخالفت فرمانداری شهر تهران رو به رو شد. در برخورد با این مخالفت انجمن نویسندگان کودک و نوجوان با نوشتن

نگارش داستان کوتاه، بلند، نمایشنامه، فیلمنامه و قصه کودکان از جمله تخصص های او محسوب می شد. ساعدی نویسنده ای مردمی است که در طول زندگی به لحاظ پزشکی، نمایشنامه و همچنین دیگر آثارش مدام با مردم در ارتباط بود. او تلاش می کرد، مردم و دردهایشان را بشناسد و ریشه عقب ماندگی آنها را کشف کند. نوشته های ساعدی به دلیل آشفتگی هایی که در اندیشه، زندگی و مواضع سیاسی و اجتماعی او پدیدار می کرد، ناهمخوانی های بسیار هویدا داشت اما اسلوب ویژه وی که مبتنی بر ادعای روانکاوی آدم ها، جانوران و حتی اشیاء بود، همچنان ثابت و پایدار ماند.

ساعدی از آغاز تا پایان

غلامحسین ساعدی، در ۱۳۱۴ خورشیدی در تبریز و در خانواده ای متوسط دیده به جهان گشود. او در زندگینامه ای که به خواهش یکی از ناشران نوشته هایش در ۱۳۵۵ خورشیدی نوشته است، درباره زندگی می گوید: پدرم کارمند ساده دولت بود... هر چند که خود اسم و رسم دار ساعد الممالک بیرون آمده بود که منشی گری گردن کلفت های دوره قاجار را می کردند... پیش از اینکه به مدرسه بروم، خواندن و نوشتن را از پدر یاد گرفتم و به ناچار انگ شاگرد اولی از همان اولین سال روی من خورد و شدم یک بچه مرتب، مؤدب، ترسو و توسری خور، متنفر از بازی، ورزش، شیطنت و فراری از شادی ها و شادابی های ایام طفولیت... دوره ابتدایی را تمام نکرده، جنگ شروع شد و ما پناه بردیم به یک ده و پدر بزرگ با قمه و تفنگش به نگهداری خانه و کاشانه نشست. قمه ای که تا آخرین لحظه زندگی زیر بالینش بود و تفنگی که بعدها، حتی نعش پوسیده اش را کفن کرده زیر خاک دفن کرده بود...

نخستین کتاب ساعدی در ۱۳۳۲ خورشیدی منتشر شد و همزمان در مجله سخن به چاپ داستان های کوتاه خود پرداخت و چند سال بعد با چوب به دست های ورزیل و پنج نمایشنامه درباره انقلاب مشروطه نام او در ردیف نمایشنامه نویسان مهم ایران قرار گرفت.

ساعدی با چوب به دست های ورزیل، بهترین بابای دنیا، تک نگاری اهل هوا، پنج نمایشنامه از انقلاب مشروطیت، پروراندان، دیکته و زاویه و آی باکلاه! آی بی کلاه و چندین نمایشنامه دیگری که نوشت، وارد دنیای تئاتر

از بهرنگی مقالاتی در روزنامه مهد آزادی، نشریه توفیق و غیره با امضاهای گوناگون مانند «داریوش نواب مرغی»، «چنگیز مرآتی»، «بابک»، «افشین پرویزی»، «ص. آدم» و «آدی با تمیش» به چاپ رسیدند.^۶

در سال ۱۳۷۷ برای نخستین بار پس از انقلاب ۱۳۵۷ ایران، مجموعه قصه های صمد بهرنگی با تصحیح عزیزالله علیزاده توسط نشر فردوس در ۴۳۸ صفحه منتشر شد.

در باره غلامحسین ساعدی و روایت او از مرگ صمد بهرنگی و جلال آل احمد



غلامحسین ساعدی از جمله نویسندگان چیره دستی به شمار می رود که با قدرت تخیل و زبان قصه، توانست داستان هایی زیبا و ماندگار خلق کند. به نظر بسیاری از کارشناسان، کتاب عزاداران بیل توصیفی روانکاوانه و ژرف نگرانه جامعه ایران در آن دوران است که شاهکار ذهن خلاق ساعدی و در واقع اوج آفرینش های ادبی او تلقی می شود

پس از انقلاب مشروطیت در ایران، گرایشی پیدا و پنهان در میان پدیدآوردندگان آثار ادبی، فرهنگی و هنری پا گرفت که حرکت آغازین دگرگونی های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شد، غلامحسین ساعدی از جمله این نویسندگان سرشناس در دهه های چهل و پنجاه خورشیدی بود که از پرکارترین افراد در تمامی زمینه های فرهنگی به شمار می رفت.

منتها صمد اصلاً فوق‌العاده ذهن شفافی داشت یک بار که مثلاً یک جوهری رویش فکر می‌کرد دیگر جزمی نبود و روز بعد هم از زاویه دیگر می‌خواست نگاه بکند. صمد هیچ‌وقت کار ادبی و این چیزهایش را به عنوان کار جدی نمی‌گرفت بلکه فکر می‌کرد که با این قضیه می‌تواند افکارش را منتشر بکند.

یعنی در واقع نقش عمده‌ای که صمد داشت بعداً هم کلیشه‌برداری و نمونه‌برداری و تقلید از او شد، برای بار اول مثلاً بعد از ۲۸ مرداد یک معلم تبدیل شد به مبلغ. یعنی در واقع مبلغ و معلم را با هم ادغام کرد و به این دلیل بود که فکر می‌کرد که ... مثلاً یک‌بار آمده بود پیش من و می‌گفت مثلاً چه کار بکنیم برای بچه‌ها و اینها. گفتم که خوب خودت یک چیزی بنویس و خودت ببر بخوان. بعد قصه‌نویسی را از آنجا شروع کرد. آره کارهایش را من همه‌اش می‌دیدم.

شایع است که آن کار معروفش را که «ماهی سیاه کوچولو» است پیش شما آورد و شما آن را به سیروس طاهباز دادید که آن را به اصطلاح به فارسی‌نویسی درست دربی‌آورد که قابل انتشار باشد.

آیا این موضوع حقیقت دارد؟

به آن صورت نه. ماهی سیاه کوچولو را برای مجله آرش فرستاده بود یک داستان کوتاهی بود که در مجله آرش می‌بایست چاپ بشود، داستان خوبی بود. آن وقت همزمان با آن موقع کانون پرورش فکری تشکیل شده بود. سیروس طاهباز گفت که آره می‌شود این را آنجا به صورت کتاب درآورد. آنکه می‌گویند فارسی‌اش را درست کرد و درست نکرد نه، هر کاری را آدم ادیت می‌کند. هر مزخرفاتی را من بنویسم می‌گویم شما ببینید که فارسی‌اش درست است یا نه. چهار کلمه این‌ور و آن‌ور صاف و صوف بشود، تقریباً حرف ربط و حرف اضافه از همدیگر تفکیک بشود، جابجا نشده باشد و اینها، در همین حدود بود و درست موقعی منتشر شد که صمد مرده بود.

منبع: سایت کارخانه دار

ایران شد و در نویسندگی نمایشنامه دست به آزمون و خطا زد و سرانجام همراه نمایشنامه‌نویسان جدی‌تری مانند بهرام بیضایی و اکبر رادی و نویسندگان دیگری چون علی نصیریان، رحیم خیابوی، بهمن فرسی، عباس جوانمرد، بیژن مفید، آربی اوانسیان، عباس نعلبندیان و اسماعیل خلج سهمی در دگرگونی تئاتر ایران را در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۵۰ به خود اختصاص داد.

وی همزمان با نویسندگی از دانشگاه تهران، در رشته روان پزشکی فارغ التحصیل شد. ساعدی در ۱۳۵۴ خورشیدی در گفت‌وگویی که روزنامه کیهان با او انجام داده، چنین گفته بود: من زیاد نوشته‌ام و پاره‌ای از آنها بیراهه بوده است، این امر را صرفاً از ناآگاهی سیاسی خود می‌دانم... طبیعی است هر محفلی که با رشد و توسعه اقتصادی ایران و مسایل ملی ایران مخالفت می‌ورزد، صرفاً با دیده دشمنی به آنها می‌نگرم. چون آرزوی من و هر فرد ملی و میهن پرست این است که کشورمان که اکنون به طور سریع در راه ترقی است، هر روز گام بلندتر و وسیع‌تر در راه پیشرفت بردارد.

ساعدی بعد از انقلاب به فرانسه رفت. در یکی از نشریات خارج از ایران، از قول ساعدی چنین آمده است: به پاریس آمده‌ام و الان نزدیک به ۲ سال است که در اینجا آواره‌ام و هر چند روز را در خانه یکی از دوستانم به سر می‌برم. احساس می‌کنم که از ریشه کنده شده‌ام. هیچ را واقعی نمی‌بینم. تمام ساختمان‌های پاریس را عین دکور تئاتر می‌بینم. خیال می‌کنم که داخل کارت پستال زندگی می‌کنم. از ۲ چیز می‌ترسم: یکی از خوابیدن و دیگری از بیدار شدن...

صمد بهرنگی آیا هیچ‌وقت کارهای ادبی و کارهای سیاسی‌اش را به شما نشان می‌داد؟

آره، من الان فراوان نامه از او دارم که حد و حساب ندارد. یک مقدار زیادی از آنها پیش یکی از دوستانم در آمریکا است که فعلاً آدرسش را ندارم. صمد کار سیاسی که به آن معنی نمی‌کرد. یعنی توی حزب باشد، ولی تاندانس سیاسی خیلی شدیدی داشت.

به چه سمتی؟

خوب معلوم است، به اصطلاح معروف اندکی چپ بود و این چپ بودن هم اندکی تمایل به شوروی هم تویش بود.

یاشادیقلا رینی خاطر لایارکن زحمت لرینه و
 آیین تر لرینه درین حورمت بسله بیر :
 ائل دردی اولمازسا ائل لر سؤزونده
 زاماندا زامانا او اخیب گلمز
 دو یغولو ائل شاعیری ، " کؤچ " ادلی شعرینده
 ائلات لارین قورتولماز درد و نیسگیل لرین دن
 سؤز آچاراق صنعتکار بیر رسام کیمی اونلارین
 یاشامینی بدیعی صورت ده ترسیم ائده رکن گؤزل
 معنالی بئله بیر تمثیل یارادیر :

هر شئین کؤهنه سین آتیر ترک ائدیر
 تازلیق دالیجا ابدی گزیر
 بو ائل دبی دیر ائل عادت دیر
 حرکت اینسانین سعادت دیر
 شاعیر ، اینسانین وارلیق و سعادتین حرکت ده
 وتلاش دا گؤره رکن ، کؤهنه قورولوش لارا قارشی
 چیخیب و ظولمی ایستیثماری دارما داغین
 ائتمک هیم مه تی اونون قوتسال ایده ال لارینا
 چئوریلیر .

حبیب فرشباف ، حقیقت و ورغونودور . حقیقتی
 دونیادا آن یوکسک قووه بیلیر . خلقی آلدادان و
 اونلارا یالان ساتا ن ایستیبداد قولوقچولارینی
 اولدی قلمی ایله سانجارکن حقیقتی بئله ئصف
 ائدیر :

یالان حقیقته غالب اولسادا
 بو غالبیت یین عؤمرو آز اولور
 اینسان سارسیلسادا تسلیم اولسادا
 حقیقت ابدی سارسیلماز اولور
 طبیعت اونون شعرلرینده یئنی بیر جان تاپارکن ،
 برکت و ایلهام قاینای سا ییلیر و حیاتین واز
 کئچیلمز گؤزل لی لیگی اولور :

چرچی لر ماتیک ساتماز، گلین لر بزه ک بیلمز
 طبیعت دن وسمه له نیب چاتما قاشلار بیزیم
 یئرده

علیرضا ذیق دن بیر

نئجه یازی

حبیب فرشباف و قره داغ کند لری



شخصی حیس لردن آسیلی هونر
 قارنی آج یوخسولون نه یینه گرک
 هونری هونر چون بیلن کیتابلار
 ویتیرن دالیندا قلاق قلاق دیر

" حبیب فرشباف "

گؤرکملی شاعیر " حبیب فرشباف " یین زنگین
 یارادیجیلیق خزینه سی ، آذربایجان ادبیات ساحه
 سینده درین آلقیشلارا لاییق دی . خصوصاً ۵۹-
 نجی ایل ده نشر اولموش " قره داغ کندلرینده "
 ادلی کیتابی ، دولغون معنالی بدیعی بیر
 یارادیجیلیقا مالیک بیر اثر دیر . بو کیتاب شاعیرین
 ۱۳۴۴- ۱۳۵۵ نجی ایل لری احاطه ائده ن
 اثرلرینه شامل اولاراق ، اونون هر آلولو میصرعی
 سی زحمتکش خلقین اینجه دو یغولارینی ترنم
 ائده رکن اونلارین هر هانسی سیخیتی لار ایله

"ح.ر. سحر" ين "ماويلر" ادلى شعر مجموعه سى نين ۶۵- نجى ايلده ياييلما خبرى ، اولدوز كيمي نه قَدَر سس سيز آخسادا او قَدَر آرتيق پارلادى و آذربايجان ادبيات سماسيندا يئنى بير آيدين ليق و جانلانما يا چئوريلدى.

فيكيريده و دويغو دا تام بير ديشيك ليك ، باجاريقلي تكنيك و فورم ، گؤزل ، جانلى و الوان تصوير لر ، اونون صنعت و ياراديجيلىقى نين گؤزه چارپان ايلك خصوصيت لر يندن اولاراق ، بيز بوشعر لر ين آرديندا دوشونجه لى ، آييق ، درين ايلهام لى و اينجه دويغولو بير قادين شخصيتى ايله ده تانيش اولوروق. بو قادين ليغين سرين و گئنيش كؤلگه سى ، تكجه اونون جسارتلى ليريكا سيندا يوخ ، بلكه باشقا جهت لى شعر لر ينده ايسه اؤز ابرازينى يئر به يئر تمثيل ، تشبيه و استعاره شكلينده بيلديريير.

"ماوى گؤيلر چارشابلارين آچان زامان" ، " دريالار اوسكويه دولمايان كيمي" ، " آغزيمدا كى ساققيز سئوينجيم" ، "قان رنگين گؤستر مز دونومو گئيم" ، "قاشى دوشموش اوزو گومو" و "داها آيرى ميصراعلاردا گلن بئله نكى تشبيه لر ، تكجه قادين احساساتيندان چاغلانا بيله ن ادبي بديعى تصوير لر اولا بيله رلر . ايجتيماعى موناسييت لره ياناشماق ، دؤورون موعاصير طلب و چتين ليك لر ينه توخونماق و آچيق گيزلين درد لرى دويوب قانماق ، بيليك و آييق ليق دان آسيلى اولماق لا برابر ، او نيسگيل و درد لرى ادبي - بديعى بير شكيلده جسارتله يازيب بيان ائتمك ، صنعتكارين داها آرتيق بير وظيفه سينه چئوريلمه ليدى و "سحر" ين پوئز ياسى حتتا او آنلاردا كى شاعير ، حياتى نين لاپ خصوصى و محرمانه جهت لر يندن سؤز آچير بو آغير و چتين

گاهدان ايسه اينسانلار طبيعت آراسيندا اولان دؤيوش دن سؤز اچيب اينسانين داها ارتيق غلبه سين آرزولايير:

اينسان گولدوره جك طبيعتين اوزون او غاليب گله جك طبيعته ده كسيب يئر اوزون دن شرين كؤكونو چاتاجاق عشقه ده محبته ده

سون سؤزده دئمك كى "ديرناقى له يئر ائشيب آمه گى ضايا گنده ن" و "آلين تريله بير تيكه يوان چؤره ك تاپان" آذربايجان لى ايشچى و اكينچى لر ين ياشايش لارينا حصر اولونموش شعرلرده ، خصوصيله كيتابين آدينى داشى يان "قره داغ كند لر ينده" ادلى پوئه ما دا شاعير اؤز معلم چى ليك خاطيره لر ينى بديعى بير ساياقدا بيان ائتمك له ، شعر ين اصيل جؤهر ينى كشف ائده رك زحمتكش لر شرفينه اينسانلىق آدى ايله باش آيير :

كندين ايچينده چؤل بايير دا دا هامى چاليشماق دا ايشله مك ده دير اونلار دوز دوشونموش بو فلسفه نى شرف ياراتماق دا ، صاف آمك ده دير...

سحر ين ماويلرى



چتین یولا یولداش دیله بیرم.

چتین یولا

یولداش ...

" زمان یو کو کوره گیمده " دئییب " صاباحین یولو هارداندی ؟ " سوران شاعیرین " پاساژ " کیمی بئله نکی اُبراز لاری ایشه آپارماقی ، هئچ ده تصا دفی دئییل بلکه بونلار بوتونلوک له ، موعاصیر طلب لری دوپوب قانماق دان ایره لی گلن بیر آغیر ضرورتین نیشانی کیمی قییمت لن مه لی دیر لر . ایجتیماعی سمبو لیزمین تأثیر گوجو و آرادا سیرا دا گُورونن سوررئالیزمین ایری و قانلی دامار لاری ، ماویلر مجموعه سینی داها زنگین له دیر . نئجه دییه ر لر شاعیرین یارادیجیلیق دونیاسیندا آن سیرلی ، تعجلی و دهشتلی اولان ایشلر و اتفاق لار ، ائله بیر عادی و حقیقی سایاقدان جیلوه له نیر لر کی بو آرادا تکجه شاعیر ایلهامی و ایلهاما باغلی لیق دیر کی او آل چاتماز و سحیرلی دونیا لارین " زمان توزونا " بورونموش قاپی لارین بیزیم اوزوموزه آچیری :

گئجه دیر...

باخیرام آی باجاسیندان

باشقا بیر ماوی گوْیه

اوردا دا وار ائله بیل :

گئجه یوردون قانا دؤنموش دنیزیندن

نئچه بیر غملی بولود ،

چنلی داغ ،

قانلی سؤیود .

گئجه دیر ...

باخیرام آی باجا سیندان

باشقا بیر ماوی گوْیه

سربست شعر لرده ریتمیک بیر وزن و کلامین

موسیقیایی ظرفیت لریندن باجاردیقجا بهره لن

ایجتیماعی وظیفه یه صادیق قالاراق ، اومود وئریجی بیر واقیف لیک له اوخوجو ایله یانا شیر :

سارسیلماز داغلارین ذیره سین دئدیم ،

دیزلریم یورولوب بوکولن زمان .

لحظه لر اوستونه

گئجه لر بویو

ظولمت قارقیش کیمی تۆکولن زمان:

صاباحین، گونشین جلوه سین دئدیم.

سئوگینین گؤروشه گلمه سین گرک

هاچانا جان دئمک؟

هاچانا قدر؟

بو آبیق سالماق لیق و خلقین مینلرجه آدسیز ،

سوسموش و گیزی کدر و غم لریندن حزین -

حزین سؤز آچماق نهایتده اوجا بیر فریاده دؤنور:

سارلادی غصه دن اوزلر ، آغاردی یول دؤین گؤزلر

نه لازیمدیر حزین سؤزلر ، " سحر " فریاد اولان

یئرده

بو آل ده ائدیلمیش واقیف لیک دیر کی آزاد

ائدیجی دینامیزم لره جان و گوج وئریر و " کؤرپه

آلرین بارماقلاریندا ، قان قورویاندا " و اوندکی "

ماویلر قارالیر دان اوزاقلاشیر " " آد آرزوسون سینه

سیندن کؤهنه نیشان کیمین درن ، عشقی قبله

ائده ن ایگیت ، گونش یولون گنده ن ایگیت " لر

بسله نیر لر . صنعتکارین موعاصیر لیگی و دؤوره

اویغون اولان بیر دیلی مهارتله بدیعی

یارادیجیلیقیندا ایشه آپاردیقی ، اونون لیریکاسینا

داها دیر لی بیر گؤزه ل لیک و یئنی لیک وئریر.

... پولاد تک اراده ،

بیر شوشه گولاب کیمی ساده انسان

دیله بیرم .

پاساژ قباغیندان ، پاساژ قباغینا چاتماق،

ساوالان دایانا جاقلی یاشا ماق،



زیبا کرباسی ، آذربایجان قادین شعرى نین آدلیم تمثیل چی سی دیر . اونون یارا دیجیلیقی ۲۱- نجی یوز ایل لی بین ایلک ایل لریندن با شلانا راق ، آردیجیل حالدا اؤز دوامینا چالیشما دا دیر. اونون بیر پارا شعرلری مضمون جهتین دن ایجتیماعی سیاسی بیر اؤزه ل لیک داشی سادا ، یارادیجیلیقی نین آن اساس قولو ، اروتیک شعر لری دیر . کسین لیک له دئمک کی زیبا کرباسی ، آذربایجان اروتیک شعرى نین شاه قیزی دیر و بیر دیل له ، اونون دوردوغو قیادان اوجا بیرداغ قایا نی نه گؤرمک اولور ونه سئچمک .

آذربایجان قادین شعرینده جسارتلی لیریک دوغولار گؤرونسه ؛ باشاردیقجاروتیزم دن قاجیلیب دیر. حتتا گیزلی و استعاره لی بیر بیچیم ده ایسه سؤز آچماقی گونا بیلیم " عفت " سیزلیک عینوانیندان قورخماق آدی ایله ووجودون درین لیک لریندن جوشوب چاغلا یان حیس لره مئیدان وئرلمه ییب دیر. دئمک کی قادین شعرى سنت لر چرچیوه سینده قالب یاشاماقا محکوم اولاراق هله ده بو محکو میتی یاشاماق دا دیر. شعر میراثیمیزدا سئوگی ، یاشامین بؤلونمز پارچاسی کیمی دیر لن دیر یلسه ده ، شعر لر ده اولان دوغوسال لیک گوجو اوقدر اوستون توتولور کی سونوندا " عشق " ، اینسان ایلیشکی سی کیمی یوخ بلکه آل چاتماز و مقدس بیر معنایا چئوریلیر. ائله اولورکی داها اینسان ووجودوندان و جینسئل لیک ترپه نیش لردن ، هئج بیر ایز گؤرونمور. بوسبب دن ایسه دئمک اولار کی ، اروتیک مضمون لار آذربایجان شیفاهی خلق ادبیاتیندا، ایسته ر ائل ماهنی لاریندا اولسون ایسته رناغیل لاردا ، یازیلی ادبیاتیمیزدان دا ها قاباقجیل و جسارتلی آدیم لار گؤتوروب دور. آما تأسف لر کی

مک ، تکنیک و فورما جهتیندن " سحر " نین شعرینی داها اوستون بیر سویه یه قالدیریر:

یاخینلاشیر

یاواش یاواش

یانار داغا یاناشماقیم ،

یاناشماغین ،

یاناشماقلار .

" سارالان گولو ، بیچیلن دیلی " و " قفس آدلی لانه نی نئیلیرم " سؤیله یین شاعیر " یئنی غربته قووشوم گئدیم " دئسه ده غربت پنجه سینده ده وارلیقین بوغولان گؤرور . آخی شاعیر دئمیشکن گئجه دیر و بو گئجه ده " شیرینلر آجی دیر ، هر نه وار غریب / لحظه لر لاپ اوزون / دیلک لر سورگون / اولدوزلار اوزونه چئویریب بؤرکون ... " آما نه غم کی ظلمت دن زارا گلن و اوره گینی کدر اوزه ن شاعیر صاباحا اینانیری ، اؤزوده بؤیوک بیر ایناملا :

تک قالب ظلمت آئینده ، باغیریب سوسما " سحر "

چکیلر جهد ائله سک آیری مداره گئجه لر

تهران ۶۷/۵/۱۵-

- مویلر / حمیده رئیس زاده (ح.ر. سحر) / بیرینجی چاپ ۱۳۶۵ / انتشارات فرزانه / تیراژ ۵۰۰ نوسخه

اروتیک شعرین شاه پری سی زیبا کرباسی نین یئنی لی یه دوغرو آددیملاری



اود کیمی باخیشلاریمدا سنی حیززا جیز یاندیرمالاردا یوخام .

زیبا نین شعر لری ، اونلاردا دالغا ووران جینسئل لیک تصویرلر و او خشارلیق لاردا ن باشقا ، دانیشیق دیلی نین آخچی و جانلی کوچه بازار ایصطیلاح لارینا دا دَیرلی یئر وئریر. بو اؤزه ل لیک لراونون شعرینی او قَدَر زنگین لش دیریرلر کی اینانیلماز حالدا ، بدیعی اینجه لیک وگوژه ل لیک زیبا پوئزیاسی نین آیریلماز جانی اولور. زبباکرباسی ایلك آذربایجان شاعیری دیر کی اروتیزی ، شعر میراثی میزدا اؤز تأثیری آلتینا آلماق لا اؤلمز اثر لرین یاردیجی سی اولوب دور. بو سؤزلری بو شکیلده کسین لش دیرمک ، هئج تصادفی دئیل و دیقّت له شعریمیزین ادبیات تاریخی آراشدیرماق دان و چاغداش درگی لرله اینترنت وب لرینی تنقید باخیمی ایله اوخوماق دان نتیجه له نیر .

دار اوزون نودانلار... آریخ قارانلیق هشتی لر دمیر قاپی ، اؤرمز اؤرتوک ، یون یورقان دؤشک بو یوکلور خورتان دوه بوغازیمدان کئشمیر ساققیزین وئر چئنه سین .

... بو یاشیل چیراخلارین ایشیغیندا ماوی دامارلاریم گیجیشیر گل قیر، قانات منی

بوینوم ایتی دیشلرووی آختاریر.

زیبا نین شعرلری مله فه یه بوخچا یا بوکوله ن و عیصمت آدلی مفهوم لارا اویراق قوربان گنده ن شعرلر دئیل لر و مدرنیته نین ایپک تئل لریندن آسیلاراق ، ابنسانلارین جینسئل ایلیشکی لری ، عوامین ساندیغی چیرکین بیر هؤس کیمی قییمت لن مه بیر.

گئجه نی گئجه م ده دیسکیند یره ن هیرنا لاردا ایلدیریملاری قورخودان هؤکومه لر ده الفووی گیلیفووه دولاشدیران آی جان دا بسدی ، بسدی ...

فولکلوروموزی ییغیب توپلایان لار، اروتیک مضمون لاری، ایدئولوژی، اینانج و اخلاقی سلیقه له رین دار کؤهول لری نین قارانلیق لاریندا باسدیرماغا چالیشب لار. بو آرادا تکجه بؤیوک یازیچی و فولکلورساحه سینده تلاش لار آپاران " صمد بهرنگی " دیر کی " تاپماجا لار و قوشماجالار " کیتابیندا بو خصوصدا چوخ آچیق جا داورانیر و وئر دیگی اؤرنک لرده ، نه بیر سانسور گؤرونور نه ده بیر اؤتدورروب باسدیرماق . آنجاق سووه ت دؤرونده ، آذربایجان جمهوریتینده توپلانیب وچاپ اولان بوتون فولکلور ماتریال لاردا ، اروتیک مضمون لاری فولکلوردان حذف ائتمک ، قوتسال بیر گؤره و کیمی تعقیب اولونوردی و تأسف لر کی بو یول لا ، آغیز ادبیاتیمیزی باشاردیقجا تحریف ائتمه یه چالیشیب لار. اروتیک دئمک جینسئل عضو لردن آد آپارماق دئیل کی اوچ نوقطه قویماق لا مسئله دن واز کئچیله ، بلکه اروتیک ، او مضمون لاردی کی قادین لا کیشی نین جیسمی رابیطه لرینی شاعیرانه لشدیر مک له او طبیعی و دوغال ایلیشکی لره هنر جانی داشی یان بیر روحسال لیک وئر مک ده دیر.

آنجاق یازیلی ادبیاتیمیزدا ، اؤزه ل لیک له شعریمیزده بیر نئچه هجوو طنز یازان شاعیرین بیر نئچه شعرینی چیخدیقدان سونرا کی اونلاردا اروتیک یوخ بلکه عامیانه هجوو و طنزلردیلر، تکجه " زیبا کرباسی " دیر کی ائده بیلیب اروتیک شعری آذربایجان ادبیات ساحه سینده ، نه گوجو وارسا گوج لن دیرسین .

اوزانمیش آغ مله فه لره ... دوداقلاریم قان

اوجا ممه مین اوجو قانچیل

چیل چیل تونو که مین باغی دولاشمیش جورو

بارماغیما

ستار گول محمدی یارادیجیلیغینا اؤتری بیر باخیش



۵۸-جی ایلین یاییندا، گؤرکملی آذربایجان شاعیری «ستار گول محمدی»نین «سئچلمیش اثرلر» ادلی کیتابی نشر اولدو. بو کیتاب «ستار گول محمدی»نین ان بدیعی یارادیجیلغلارینا شامل اولراق، گؤرکملی صنعتکارین وطنه، دیله و ائل اوبایا اولان درین محبتینی آیدین سایاقدان عکس ائتدیریر. «ستار گول محمدی»نین زنگین یارادیجیلیق خزینهسی، اینقیلابی مضمونلارلا دویونله نه رک، عمومیتله زحمتکش لر حیاتیندان ایلهام آلینمیش اثرلردیلر کی ائلین درد و نیسگیل لرین اوخشاییر. ائل شاعیری «ستار»ین آنا وطنه چوخ محبتی وار. او وطنه کی شاهلیق قورولوش دؤورونده یادلار آیاغی آلتیندا تاپدالانیر و ائللری نین دیلی باغلی و گونو داغلی دیر. شاعیر ایسه بو جامعهده یاشاییب خلقه باغلی اولدوغونا گؤره، حقسیزلیکلر اؤنونده ساکیت دورماییر:

یادلار تورپاغیندا غم اکنمه سین

پست مدرنیزمین تعریف لرینده ، هنر ساحه سینده یئری گلیرسه، ووجود دان چییلاق لیق لا سؤز آچما ما ق ، داهای کؤهنه بیر ناغیل دیر و لازیم دیر کی هر چاغداش بیر صنعتکارین ، بو دوروم دا جید دی داو رانیشی و یاغی لیغی اولار .

شوشه نایلون جورابیم قاجیب

زویولدور قیچیمنان .

آغ قیسسا بام بوز دونوم شیشیب قارنیمین بویوندا

بوتون یوللاری قیراخ به قیراخ قیرمیشام

دؤرد گوشه مین بایاتی دامارلاریننان

دامجا نیسگیل دامیر.

دیرسه ک لریمین اوستونده کؤچوب

دیز اوسته یول گئتسه م اولار ؟

بئله لیک له او، عشقی تکجه "هویوخوب باخما لاردا ، اوره یین " قارانیق هشتی " لرینده و دویغوسال اوخوش لاردا یوخ ، بلکه " یورقان دؤشک " ده کی " چکه چک " ده ایسه ، ساققیز کیمی چئینه ییب دادین آماق دا دا گؤروری .

دسمالیم آغریر

باشیمی وئر باغلیباخ

یون چیرپان کیمی، آغاشین آلین ده گزمه ،

چئتی قولی

بئلینده کی قاشیغی آش ؛ آشوی ایش.

نهایت ده دئمک کی "زیبا کرباسی" آذربایجان مدرن شعرى نین مدرن تمثیل چی سی و قادین شعرى نین آن پارلاق و " شس لی" اروتیزم سیماسی دیرو اونون شعرلری دونیا اروتیک شعرى نین یاشار بیر جیلوه سی کیمی ده ، آدلانماق دا و آد آماق دادیر.

تپه م اوسته فیریلداییب ، باغریمنان اود باغیر سام

اولار؟

اوجا شس لی سهندین قویون بوغان تپه سینده

اوتوران نئینه ر؟

۲۰۰۸



اینسان کیمی شاهلیق اصول ادارهسی نین
چیرکین سیماسینی ایفشاء ائدرکن «باشی بلالی
کندلی» لرین مرکزی حکومت طرفیندن نه جوره
تاپدالاندیقلا ریندان و اهل عیال لاری بیر خوش
طعاما حسرت قالان کندلی لردن موختلیف و مین
بیر آد ایله «وئرگی» لر آلماقدان سؤز آچیب
اونلارین دیلی ایله دئییر:

بیر طرفدن قوراقلیق سلب ائيله میش قراری
بیر سمتدن کاسیب لیق توتמוש در و دیواری
بیر سمتده جفای مأمور آبیاری
فریاده یئت ایلاهی ایش موشگوله دایاندی
فرشی پالازی وئردیم خومسه بو ایل زکاته
اوچ نیمچه بئش کاسانی سلمان یازان براته
یار یاسدیغی قازانی بیلدیرکی مالیاته
آی ائل اوبا آماندی، بو ائو مگر تالاندی؟
سؤزلر گزه گزه گلیر آنا دیلده دایانیر.. شاعیر آنا
دیلینی گؤز به به یی آدلاندیریر و اونو حیثیتی و
ویجدانی ساییر:
وارلیغیما سن اساس سان
شرافتیمه لباس سان



سندده عؤمور سوروب یئکه لئمه سین
ناموسون، شرفین لکه لئمه سین
آنا تورپاغیندا اؤزگه گزرمی؟
شرافتلی اوغول اونا دؤزرمی؟
موباریزه و بیرلیک دونیادا شاعیره ان مقدس و
سئویملی نغمه دیر. او «جلادا مکتوب» شعیرینده
«ائل گوجون» بئله خاطرلادیر:
بو ائل ازلدن اولو بیر ائل دیر
دونیادا آد آلیب قهرمانلاری
آزادلیق پرچمین هر ظلم اؤنونده
قالدیریب گونشه قیزیل قانلاری
ایستیب داد سینه سین بیرده قات با قات
چکیب داغیداجاق عدالت الی
اؤلوم کندیریندن آساجاق سنی
ائلرین بیرلشن جسارت الی
تاریخ بویو دیلی یاساقلانمیش خلقیمیزین آرزو و
نیسگیل لری، شاعیرین بدیعی یارایدیجیلیغیندا
جانلانیب بیر هارایا دؤنور. ائللین چکدیگی قایغیلار
گؤزل استعاره و تشبیه لرله بیان ائدیلیر. ائل
شاعیری «کند احوالاتی» شعیرینده موباریز بیر

ذکی بایرام گوٲور منی، چیخیب گٲدک



باشیم اوستدن کٲچن بولود،
گوٲور منی، چیخیب گٲدک.
ال اوزادیم،- الیمدن توت،
دردی میزی بیخیب گٲدک.

سٲوگی آدلی شیرین درده
بیر دوشن دوشمه سین بیر د...
سن گوٲیلرده، من ده یٲرده،
گوٲوزوموزو سیخیب گٲدک.

دٲنک اوشاق چاغلارینا،
ائنک وطن باغلارینا.
تبریز، گوٲیچه داغلارینا
گوٲز دولوسو باخیب گٲدک.

دره لرین هر بیرینده،
دوشک کٲهنه یورد یٲرینده.
قاراباغین گوٲیلرینده
شیمشک کیمی چاخیب گٲدک.

بیر دانیشاق، بیر گه دینک،
بیر آلیشاق، بیر گه سٲنک.
سٲوزه دٲنک، سویا دٲنک،
یٲر آلتینا آخیب گٲدک.

صنعتکار شاعیر، آنا دیل رابصه سیله قلمداش
بولداشی «حبیب فرشباف» حصر ائدیگی شعرده
ایسه آنا دیله اولان محبتینی گیزله ده بیلمه ییر:

قوی آنامیز دیلی اوسته
گتیر سینلر زارا بیزی
گوناهی یوخ محکوم کیمی
چکدیر سینلر دارا بیزی
جان وٲرنده سورسا مندن
نه شیریندیر؟ دوشمن الی
شیریندن شیرین دیه رم
آنادیلی آنادیلی

شاهلیق رژی می نین دهشتلی گونلری نین دوزگون
ترسیمی و تصویری «سٲچیلیمیش اثرلر» کتابی-
نین اساس مضمونودور. بونا خاطر ایسه،
«اولسون» شعرینده و باشقالاریندا، شاعیرین
اسارته و استبدادا اورکدن نفرتی و ایشیقلی گله-
جهیه درین اینامی آیدین دیر:

دوشوب کسگینلیندن ظولم و ایستبداد
شمشیری
فلاکت اٲلکه میزده جان وٲریب ایتگین مزار
اولسون

عدالت اللری ایله محو اولسون هٲیکل نفرت
جهالت، فقر، دوشگونلوک علم ایله مهار اولسون
اگر چه ایندی دوزگون شعر یازماقلیق جنایت دیر
و لاکن یازماما قلیقدا بوگون خالقا خیانت دیر
سون سٲزده دٲمک کی «ستار گول محمدی» نین
آذربایجان شیفاهی ائل ادبیاتی ایله یاخیندان
تانیشلیغی، اونون یارادیجیلیغی نین داها آرتیق
زنگین اولماسیندا درین تأثیر بوراخمیش و اونا
گوٲره دیرکی شاعیرین یارادیجیلیق دیلی، خلق
دیلمدن آرا آچماییب اونون شعر، اوزاق ائله
اوبادا یاشایان ساوادسیز کوتله لره ده لذت وٲریجی
و اوره یه یاتاندیر.

آذربایجانین تاریخی، مادی-معنوی عابدەلری اثرمنیستانین ایشغالی آلتیندا Azərbaycanın tarixi , tarixi , maddi- mənəvi abidələri işğal altındadır

Doç.Dr.Sübhan Talıblı
دوچنت . دکتور سبحان طالیبلی



- خالچالار، تیکمناخیشلی قدیمی گئییملر، زرگرلیک و میسگرلیک اشیالاری و س. اثرمنیستانین سلاحلی حربی تجاوزو نتیجه سینده یاندیریلیب، تالان-قارت ائدیلب، اثرمنیستانا داشیناراق ساختاکارلیقلا اؤزونونکولشدیریلیب، یاخود دا اونلارین بیر قیسمی خارجی اؤلکه لرده "اثرمنی مدنیتی نین نومونه لری" آدی آلتیندا ساتیلیب. بون دان باشقا دونیا اهمیتی آرخئولوژی عابدە اولان پالئولیت دؤورونه عاید آزیخ^۱ و تاغلار

آزیخ پالئولیت دوشرگه سی قاراباغین ان منزره لی و سفالی گوشه سینده، خوجاوند رایونونون آزیخ کندینده، توغ چؤککلیگینده، قوروچایین سول ساحلینده، دنیز سویه سین دن ۹۰۰ متر، چایین معاصر یاتاغین دان ۱۰۰-۱۲۰ متر یوکسک لیکده یئرلشیر. ۱۹۶۰-جی ایل دن ممامه ده لی هوسئینووون باش چی لیغی ایله پالئولیت آرخئولوژی ائکسپئدیسایسی آزیخ ماغاراسیندا قازینتی لارا باشلادی. ۱۹۶۰-جی ایله آزیخ ماغاراسیندا باش لانان آراشدیرمالار ۱۹۸۵-جی ایل دک ایکی مرحله ده داوام ائتدیریلدی. بیرینجی مرحله ده آپاریلان آرخئولوژی قازینتی ایشلری ۱۹۷۳-۱۹۶۰-جو ایللری اهاته ائدیردی. بو مرحله ده آرخئولوژی قازینتی ایشلری زامانی آزیخ پالئولیت دوشرگه سی نین چؤکونتولرینده ۶ مدنی طبقه قئیده آلیندی. دوشرگه نین I و II طبقه لرینده آپاریلان آرخئولوژی قازینتی لار زامانی اورتا عصرلر، تونج و ائنئولیت دؤورلرینه عاید مادی مدنیت قالیق لاری تاپیلدی. ۱۹۶۸-جی ایلین یون آییندا م.هوسئینووون رهبرلیگی

اثرمنیستانین آذربایجانا تجاوزو زامانی قدیم آذربایجان تورپاقلاریندا، او بمله دن داغلیق قاراباغ و اطراف رایون لاردا ۱۶۰۰ موسلمان دینی عابدە میز اثرمنی لر طرفین دن داغیدریلب، ۱۷۰۰ تاریخ و مدنیت عابدە سی نین اوزرین دکی تاریخ لر، دیوار یازی لاری گوئورولهرک اثرمنی متن لری ایله اوزلنپ، اثرمنی ایشغالی آلتیندا قالدان ۲۷ موزئی و شکل قالدئریاسین دان قارت اولونان یوز مین ائکسپوناتین طالعینه آیدرین لیک کتیریلیمیش دیر.

۵۰۰-دک تاریخی معمارلیق، ۱۰۰-دن آرتیق آرخئولوژی عابدە، فوندلاریندا اون مین لرله اشیانین توپلان دیغی ۲۲ موزئی، ۴ رسم قالدئریاسی، ۴،۶ میلیون کیتاب و الیازمالاری ساخلانیلان ۹۲۷ کیتابخانا، ۸۰۸ کلوب، ۸۵ موسیقی و اینجسنت مکتبی، ۱۰ استراحت و مدنیت پارکی، ۲۰ کونسرت تشکیلاتی، بون دان علاوه اهالی نین شخصی ائولرینده ساخلانیلان ۱۰۰ مین لرله دئکوراتیو-تطبیقی سنت نومونه لری

شوموپتپه آرختولوژى عابدهلرى، همچىنين، آذربايجانين خريستيانلىق دؤورونه عايد آلبان عابدهلرى، مسجد كومپلئكسلىرى، قديم قبيريستانلىقلار، توربهلر، سارايلا، قالالار، كورپولر، قديم ياشايش مسكنلىرى، آرختولوژى عابدهلر و س. ائرمى ايشغالىنين قوربانى اولموش دور. كلبجر رايونو تاريخ موزئىنين نادير ائكسپوناتلارى، او جمله دن ائراميزدان ۳۰۰۰ ايل اولكى دؤوره عايد قيزيل و گوموش اشيالارى، لاچين رايونونون تاريخ موزئى، اونون قديم پول سيككه كوللئكسىياسى، ۵۰۰۰-۱۰۰۰ ائكسپوناتى اولان شوشا تاريخ موزئى، ۱۰۰۰-۱۰۰۰ ياخين ائكسپوناتى اولان قاراباغ دؤولت تاريخ موزئى، دونيادا ايكنىجى اولان آغدام چؤرك موزئى، ۳۰۰-۳۰۰ دن چوخ اشيياسى اولان

طرفين دن قاراباغ دوزنليگينده خانتيپه ائئتوليت دؤورو ياشايش مسكنى آشكار ائديلهرك قئيده آليندى. ۱۹۸۰-۱۹۸۱-جى ايللرده فضولى آرختولوژى ائكسپئديسياسى قوروچاي و كؤندلنچاي حؤوضه سينده نؤوبتى تدقيقاتلار زامانى بيزيم ائرادان اول 5 و 4 مينيللىكلره عايد ائديلىن خانتيپه يايائيش يئرئنده يئنى دن تدقيقات ايشلىرى آپاردى.^۲

آغدامدا چؤرك موزئىنين ياراديلماسى فيكرى ۱۹۸۳-جو ايلده آلمانين اولم شهرينده يئرلشن چؤرك موزئىي حاقيندا "ايزوئستيا" قزئتئنده درج اولونموش ماراتقلى مقاله دن سونرا رايون پارتيا كوميته سىنين بيرينجى كاتيبى ايشلميش سادىق مورتوزايتووه مخصوص دور. برپا ايشلىرى يئرلى متخصص لر طرفين دن ايجرا اولونموش، هابئله ديبرمان بيناسينين هندورى تمير ائديلميش، فساديندا مشهور داش موزايكا ياراديلميشدى. موزايكانين ايدئيا مؤلفى سادىق مورتوزايتووه عايد

ماغارا دوشرگه لرى، ب.ا.۷-۶ عصرلره عايد و اينسان سيويليزاسياسينى اؤيرنمك اوچون ايندى ده علمى جهت دن آكتوالىغى ايله فرق لنن ائئتوليت دؤورونه عايد خانتيپه،^۲ كولتپه و

آلتيندا پالئوليت آرختولوژى ائكسپئديسياسى آزيخ دوشرگه سىنين ۵ طبقه سىنين ۳ لاييندا داش ممولاتى و حيوان سوموكلىرى ايله برابر قديم اينسانا مخصوص آلت چنه آشكار ائتدى. چنه سوموگونون ۳۵۰-۴۰۰ مين ايل ياشى وار. چنه سوموگونون عايد اولدوغو قديم اينسان "آزيخانترپ" (آزيخ آدامى) آدلانىر. آزيخ ماغاراسيندا چنه سوموگون دن باشقا، آلتلر، فونا و اوجاق قالىق لارى آشكار اولونوب دور. تدقيقاتلار گؤستردي كى، آزيخ ساكين لرىنين هازيرلادىق لارى ايلك اشيالار كوبود چاپاجاق لاردان، موختليف داش قلپه لردن دوزلديلميش قازيبيجى و دئشيچى آلتلردن عبارت ايدى. م.م.هوسئينوون رهبرليگى آلتيندا آپاريلان كومپلئكس تدقيقاتلار زامانى آزيخ پالئوليت دوشرگه سىنين جنوب گيريش يولوندا و بيرينجى سالونوندا آرختولوژى، پالئونتولوژى تاپينتى لارين سايبى يوز مين لرله دير. بو ساحه ده چؤكونتونون ايستراتيگرافيك منزره سى اولدوقجا زنگين دير. چوختبقه لى آزيخ پالئوليت دوشرگه سينده ۱۹۶۰-۱۹۸۶-جى ايللرده آپاريلان آرختولوژى قازينتى لار زامانى ۱۰ طبقه قئيده آلىناراق تدقيق اولونموش دور. ياخين شرق و قافقاز اراضى سينده ان زنگين ايستراتيگرافيايا ماليك آزيخ پالئوليت دوشرگه سينده قئيده آلىنميش آرختولوژى طبقه لرين اومومى قالىنلىغى ۱۴ م-۱ برابر دير.^۲

۱۹۶۹-جو ايلده آرختولوق ايدئال نريمانوو

تاختا پیلکنلە ایکینجی مرتبه یه قالخماق اولوردو. بورادا اوندان حاضرلانا محصول لار، او جمله دن، گنجه، ناخچیوان، قاراباغ، گورجوستان، ائرمینیستان، داغیستان، سمرقندده بیشیریلن چۆرک نۆولری سرگیلنیردی. [۸] بون دان علاوه، آشاغی زالدا قدیم کوپ و متبخ اشیالاری سرگیلنیردی. اوندان سونراکی زال صرف تاخیل چی لیک و اکین چی لیکله باغ لی مسئله لره هسر ائدیلمیشدی. بورادا موختلیف تاخیل نۆولری، بوغدادان هازیرلانمیش ائکسپونات لار، محاربه دؤورونده اوشاق لارا وئریلن چۆرک کارتوچکالاری، ائله جه ده، بوغدا دنه لری دن دوزلدیلمیش آذربایجان خریته سی نوماییش اولونوردو.

موزئیین دیوارلارینا وورولموش "چۆرک باها اولاندا اؤلوم اوجوز اولار"، "قیلینج کسمه یینی چۆرک کسر" آتالار سۆزلری ده چۆریین مقدس لیگینی، گوجونو، قودرتینی بیر داها زیارت چی لری یادینا سالیردی. ۱۹۸۰-جی ایللرده آغامدا کئچیریلن "ناتوان" قیزلار بایرامی، "خاری بولبول" بئینلخالق فئستیوالی محض موزئیه باخیشلا باشلامیشدی. موزئیین ۲۸۰۰-۱ یاخین ائکسپوناتی آراسیندا آغام اراضی سین دکی "چالغان تپه ده" آرختولوژی قازینتی لار زامانی آشکار ائدیلمیش و یاشی ۳۰۰۰ ایلدن آرتیق اولان داشلاشمیش بوغدا دا وار ایدی. کئچمیش سسری-نین پایتاخت شهرلرینده بیشیریلن ۳۰۰-دن آرتیق چۆرک نومونه سی موزئیده سرگیلنیردی. موزئیین ائکسپونات فوندونون یارادیلما سیندا آکادئمیک ایمام موستافائیئوین، ی.ا.د، پروفئسسور ابولفز قاسیموون و بیر چوخ ضیالی لارین موستسنا رولو اولوب. همین ایللرده موزئیده آذربایجان

ایدی. موزایکا آغام دان اولان رسسام-دیزاینئر زاکیر روستموو طرفین دن هازیرلانیب. پاننو خصوصی رنگ لی داش لاردان ایستیفاده ائده رک ییغیلمیشدی. موزئی اوچ اساس بؤلمه دن عبارت ایدی. موزئیه بیتیشیک اراضیده تن دیرخاناسی اولان "سونبول" کافئسی زیارت چی لره خیدمت گؤستریردی. موزئیین گیریشی بیرباشا یای زالینا آچیلیردی. بیر حیصه سی اؤرتولو اولان زالین اورتاسیندا کیچیک فوواره واردی. بورادان هم "سونبول" کافئسینه، هم متبخه، هم ده ایکی کیچیک یئمک اوتاغینا کئچمک مومکون ایدی. زالا گیرن کیمی سولا دؤنمکله سرگی سالونونا داخیل اولوردو. موزئیین ایکینجی گیریشی ده واردی، اورادان یول مودیریتین اوتاغینا آپاریردی. سرگی سالونو هون دور اولدوغون دان اونون مویین حیصه سی آلت-اوست مرتبه لره آیریلیمیشدی. گیریش قاپی سینین سولون دان قالخماقلا آنترئسول حیصه ده ۲۰ کوادراتمئترلیک اینزیباتی اوتاق، فویئ وار ایدی. همین یئرین یوخاری سین دان موزئیین چارداغینا گیریش ده واردی. چارداقدا موزئیین علاوه ائکسپونات لاری ساخلانیردی. بیرینجی سرگی زالینین ساحه سی ۸۰ کو/م، ایکینجینینکی ۳۰ کو/م ایدی. بیرینجی زالدا گونده ۸-۱۰ تون بوغدا اوگوتمک گوجو اولان مئخانیک دییرمان یئرلشیردی. بورادا هم چی نین ۱۹۳۰-جو ایللرینده ایستیفاده ائدیلن "تریئر" تاخیل تمیزلیجی قورغوسو سرگیلنیردی. ایکینجی سرگی زالی دا ماراقلی ائکسپونات لارا زنگین ایدی. بورادا امک آلت لری - خیش، ول، چین، اوراق، II عصره عاید ال دییرمانی (کیرکیره)، "چارچار" آدلی تاخیلدؤین نوماییش اولونوردو. دییرمانین ساغ طرفین دکی

باغلی اولان اوزئییر ابدولھوسئین اوغلو ھاجیبیوو (ھاجیبی لی) ۱۸۸۵-جی ایل سننتیابرین ۱۸-ده آذربایجانین شوشا شھری یاخینلیغیندا آعجابەدی کندینده آنادان اولموش دور. ۱۹۳۰-جو ایللرده او.ھاجیبی لی بیر سیرا اینسترومئنتال اثرلر، ماھنی لار، کانتاتالار - «آشیقسایاگی»، «سوواری ماھنی سی»، «پیلوت لار» و س.بستلمیش دیر. اونون ۱۹۳۷-جی ایل آپریلین ۳۰-دا آذربایجان اوپئرا و بالئت تئاتریندا خالق قھرمان لیق داستانیین موتیولرینه اساس لانا، لیبرتتوسو ھ.ایسماییلوو و م.س.اوردوبادی اولان «کوروغلو» اوپئراسی ایلك دفعه تاماشایا قویولدو. او.ھاجیبیووون یارادیجی لیغینی زبروه سینی تشکیل ائدن «کوروغلو» اوپئراسی آذربایجاندا ایلك کلاسیک اوپئرا حساب اولونور. او.ھاجیبیوو II دونیا محاربه سی ایللرینده «چاغیریش»، «یاخشی یول»، «آنانین اوغلونا نسیهتی»، «شفقت باچی سی»، «دؤیوش چولر مارشی» و س. وطن پرور روح لو ماھنی لار، ائله جه ده خالق چالغی آلت لری اورکستری اوچون «جنگی» (۱۹۴۱) پیئسینی، «وطن و جبهه» (۱۹۴۲) کانتاتاسینی بستلمیش دیر. اونون یاراتدیغی ووکال موسیقی اثرلری ایچری سینده نظامی گنجوی نین آنادان اولماسینی ۸۰۰ ایلیگینه ھسر ائتدیگی «سن سیز» (۱۹۴۱) و «سئوگی لی جانان» (۱۹۴۳) رومانس-قزل لری خصوصی یئت توتور. او.ھاجیبیوو آذربایجان رئیسوبلیکاسینی دؤولت ھیمن لری نین (۱۹۴۵، ۱۹۹۲) موسیقی سی نین مؤلفی دیر. او.ھاجیبیوو حیاتی نین سون ایللرینده «فیروزه» اوپئراسی اوزرینده ایشلمیش و بیتمیمیش بو اوپئرادان تکجه فیروزه نین آریاسی قالمیش دیر. اوزئییر ھاجیبیوو ۱۹۴۸-جی ایل

آذربایجان پروفئسسورل موسیقی سی نین بانی سی بستکار اوزئییر ھاجیبیووون^۴ ائو موزئی^۵

رئسوبلیکاسینی بوتون بؤلگه لرین دن چؤرک نؤولری توپلانمیشدی. گدی رایونون دان ایسه قدیم تاریخه مالیک ۱۶ اکین چی لیک آوادان لیغی موزئین ائکسپونات فوندونا ھدیہ ائدیلمیشدی. قاراباغ محاربه سی زامانی اثرمنیستان سلاح لی قوه لری نین ھوجوم لاری نتیجه سینده موزئیہ ایکی دفعه مرمی دوشموشدو. بیرینجی مرمی اوچونجو سرگی زالینا دوشسه ده، پارتلامامیشدی. ایکینجی مرمی ایسه ۱۹۹۲-جی ایلین آوقوست آیینین ۱۲-ده، ساعت ۱۶:۴۰ راده لرینده عسگران رایونون خاناباد و ناخچیوانیک کندی ایستیقامتین دن آتیلان زامان موزئیہ دوشه رک، موزئی تامامیله مھو ائتمیش دیر. یانغینی سؤندورمه یه جهد گؤستریلسه ده، موزئی خلاص ائتمک اولمادی. بونون نتیجه سینده موزئیده اولان ۱۵۰۰-دک ائکسپونات تاوان تاختا ماتئریالین دان ھازیرلان دیغین دان تئز آیشمیش و بیر ساعت عرضینده موزئی کوله دؤنموش، دیرمانین یالنیز دیوارلاری قالمیشدی. ۲۰۰۴-جو ایله سؤز آزادلیغینی مدافعه فوندونون (سامف) کوللکتیوی آذربایجان رئیسوبلیکاسینی مدنیت و توریزم ناظری ابولفس قارایئوه آغدام چؤرک موزئی نین برپاسینا عاید مراجعت اونوانلاییب.^۴

معاصر آذربایجان موسیقی مدنیتی نین قوروجوسو اولموش، میلی بستکارلیق مکتبی نین تملینی قویان، آذربایجان میلی اوپئراسینی، ائله جه ده شرفده ایلك اوپئرانین بانی سی، موسیقی شوناس عالیم، پوبلیسیست، دراماتورق، پنداقوق و اجتماعی خادیمی، سوی-کؤکو، نسیل شجره سی قاراباغین اصیل زاده بی نسیل لری ایله

اوغلو (بولبول آدی اونا خالق طرفین دن قئیری- آدی درجه ده ملاهتلی سسینه گۆره وئریلیب) ۱۸۹۷-جی ایل یونون ۲۲-ده شوشا یاخینلیغیندا، حاضردا خانکندی-نین جنوب اراضی سی اولان خانباغی آدلانان یئرده آنادان اولوب. ۱۹۱۶-جی ایلدن سهنه فالتینه باشلایب. ۱۹۲۰-جی ایلده آذربایجان دؤولت آکادئمیک اوپئرا و بالئت تئاترینین (او واخت بیرلشمیش دؤولت تئاترینین اوپئرا تروپاسی) سولستی اولوب. ۱۹۲۷-جی ایلده باکی کونسرواتوریا سینی بیتیریب و تحصیلینی داوام ائتدیرمک اوچون دؤولت ختتی ایله ایتالیانین میلان شهرینه گؤندریلیب. ۱۹۳۱-جی ایلده میلان کونسرواتوریا سینی (جوزئپی آنسئلمی، دئلیپونتی و ر.قرانی نین سینفینی) بیتیردیک دن سونرا آذربایجان دؤولت کونسرواتوریا سیندا درس دئمه یه باشلایب. ۱۹۳۸-جی ایلده سسری خالق آرتیستی آدینا لاییق گؤرولوب، ۱۹۵۰-جی ایلده سسری دؤولت موکافاتاتی لاورئاتی اولوب. آذربایجان سسر آلی سووئتی نین دئیوتاتتی سئچیلیب. ایکی دفعه لئنین اوردئنی، ایکی دفعه قیرمیزی امک بایراغی اوردئنی، “شرف نیشانی” اوردئنی، ایتالیانین هاریبالدی اوردئنی ایله تلتیف ائدیلیب. ۱۹۶۱-جی ایل سننتیابرین ۲۶-دا باکی شهرینده وفات ائدیپ. فخری خیاباندا دفن ائدیلیب.

موغنی نین وطنی اولان شوشادا بورونج بوستو قوراشدیرلمیش دیر. ۱۹۹۲-جی ایلده شوشانین ایشغالین دان سونرا بوست (ناتوان و اوزئییر هاجیبیووون بوستلری ایله بیرلیکده) گورجستان اراضی سینه چیخاریلمیش و سونرالار آذربایجان حاکمیتی طرفین دن آلینیب. اوزون

، ۴۰۰-دک اشیاسی اولان آذربایجان کلاسیک ووکال موسیقی سی نین بانی سی بولبولون ائو موزه یی، ۱۰۰۰-دن چوخ انکسپوناتی اولان میر

نویابرین ۲۳-ده باکیدا وفات ائتمیش و فخری خیاباندا دفن اولونموش دور. او، هاجیبی لی نین شوشادا و باکیدا ائو-موزئی لری آچیلیمیش، هیکل لری او جالدیلیمیش، آذربایجان دؤولت کونسرواتوریا سینا (باکی موسیقی آکادئمیا سی)، آذربایجان دؤولت سیمفونیک اورکئستری نه اونون آدی وئریلمیش دیر. باکیدا اوزئییر هاجیبیووون آدینا کوچه، اونون آدینی داشییان گمی واردیر. بستکار و شاعر لر اونون خاطره سینه اثر لر هسر ائتمیش لر (مسئلن، ف. امیروو، «بستکارین خاطره سینه»). اونون حیات و یارادیجی لیغینا هسر اولونموش ۲ سئریالی «اوزئییر اؤمرو» (سسئناری مؤلفی و رژیسسورو آنار) بدیی فیلمی، سندلی فیلم لر چکیلمیش دیر. اونئسجو-نون قراری ایله ۱۰۰، ۱۱۰، ۱۲۰ ایلیک یوبیلئی بیئلخالق میقیاسدا کئچیریلیمیش دیر. آذربایجان رئسپوبلیکاسیندا هر ایل اوزئییر بیین آنادان اولدوغو گون - ۱۸ سننتیابر «موسیقی گونو» کیمی قئید ائدیلیر.

^۵ اوزئییر حاجی بی اوف شرق اوپراسینین آتاسی، (// Üzeyr Hacıbəyov Şərq opresinin atası) آفتاب آذربایجان، ماهنامه اجتماعی، ورزشی و فرهنگی، بزبان فارسی و ترکی آذربایجانی، Aftabe Azərbaycan, farsca və Azərbaycan türkcəsində ictimai, idman və mədəniyyət dərgisi, tir, 1388, iyul, 2009, s. 50-51

^۶ آذربایجان اوپئرا موغنی سی، ماهیر تسنیف ایفاچی سی، موسیقی فولکلورو تدقیقات چی سی، آذربایجان پروفئسسورونال ووکال صنعتی نین بانی سی، سسری خالق آرتیستی، ایستالین موکافاتاتی لاورئاتیممدوو مورتوزا مشه دی رضا

شاعر، رسام، آسترونوم، ادبیات شوناس، نققاش، تاریخچی، ختتات و موسیقی شوناس آذربایجانلی عالیمر میر مؤهسونو اثرلری نین مزمونو، سویه سی و هجمی اعتباریله حقیقتن ده اورتا عصرلرین سونونجو ائنیسیکلوپئدیست عالیمرلدن دیر. نوواب ۱۹۱۸-جی ایلده شوشودا وفات ائتمیش دیر. نوواب م.م. نسیهتنامه، باکی: آذربایجان نشریاتی، ۲۰۰۵، ۵۶ س.، «توارخیخیزم و شوریشی تاییفئی-ارامنیئی - قافقاز با فیرقیئی موسلمانان» («قافقاز اثرمنی طایفه سی ایله موسلمان لارین ووروش و ایغتیشاش تاریخ لری»)، ۱۹۰۶-۱۹۰۵-جی ایللرده یرمنی-موسلمان داواسی، باکی: آذربایجان نشریاتی، ۱۹۹۳، ۱۲۸ س.، دیوان، باکی: شوشا، ۱۹۹۹، ۱۹۲ س.، تزکیر e یی-نوواب، باکی: آذربایجان نشریاتی، ۱۹۹۸، ۵۶۰ س.، آورپا ایبتیدای موسیقی ساوادی درس لیگی. باکی: ۱۹۹۵، ووزوه-اول-ارقام، باکی: e، ۱۹۸۹، ۸۴ س. اثرلرین مؤلفی دیر.

"شوشا" قزنتی نین ۱۹۸۱-جی ایل ۱۵ آوقوست تاریخ لی سایندا بؤوک صنعتکارین خاطره موزئی نین هازیرلاندیغی قئید اولونوب. یازیدا بیلدیریلیب کی، م.م. نووابین یاشامیش اولدوغو بینادا شاعر-رسامین اوزو طرفین دن چکیلمیش، موختلیف موزولاردا ایشلنمیش لؤوه لر برپاچی-رسام لار طرفین دن یئنی دن ایشلنمیش اوز اوولکی گؤرکمینه سالینیر. بینا برپادان سونرا گؤرکملی شاعرین ائو موزئینه چئوریله جک دیر. موزئی ایسه ناملوم سببلردن خئی لی ایلر سونرا - ۱۹۹۰-جی ایلی ن نوایر آییندا میر مؤوسون نووابین واختیله یاشادیغی منزیده ائو موزئی ایستاتوسوندا فالیتیه باشلایب. موزئیده میر مؤهسون نووابین حیات و یارادیجیلیغین دان بحث

مؤوسوم نووابین ائو موزئی،^۷ اوزولونماز تارزن قوربان پیریموون مئموریال موزئی،^۸ ۲۰۰۰-

ایلر بوست باکیدا اینجصنعت موزئینده ساخلانیمیش دیر. شوشا ۲۰۲۰-جی ایلده آزاد اولدوندوغدان سونرا پئرسیدنتت ایلهام الیئو شوشایا ایلك سفری زامانی بوستون یئنی دن شوشادا آچیلیشین ائتمیش دیر. ۱۹۷۶-جی ایلدن باکیدا بولبولون خاطره ائو-موزئی فالیت گؤستریر. هم چی نین شوشا شهرینده ۱۹۹۲-جی ایله قدر یئرلشن ائو-موزئی اونون باکی شهرین دکی مئموریال موزئی نین فیلیالی ایدی. باکیدا مرکزی کوچه لردن بیر بولبولون آدینی داشیییر، اونون آدینا آذربایجان دؤولت کونسرواتور یاسینین نزدینده موسیقی مکتبی فالیت گؤستریر. آذربایجان دؤولت اوپئرا و بالئت تئاترینین فویئسنیده، بولبول آدینا اورتا ایختیساس موسیقی مکتبینه بوستلر قوراشدیریلیب. ۱۹۹۲-جی ایلدن سومقاییت اوشاق اینجصنعت مکتبی بولبولون آدینی داشیییر. هر ایکی ایلدن بیر باکیدا بولبول آدینا ووکالیستلرین بئینلخالق موسایبیکه سی کئچیریلیب. ۱۹۹۸-جی ایلده بولبولون ۱۰۰ ایلیگی ایله علاقه دار اولاراق، آذربایجان پوچت مارکاسی و ۲۰۰۸-جی ایلده ۱۱۰ ایلیک یوبیلئی مونسایبیتیه خاطره سیککه سی بوراخیلیب. ۲۰۱۲-جی ایلده بولبولون یاشادیغی ائوین یاخینلیغیندا بولبول پروسپئکتینده تونج دان حاضرلانان مؤلفی هئیکل تراش آکیف اسگروو اولان عابده اوجالدیلمیش دیر.

^۷ میر مؤهسون نوواب حاجی میر احمد اوغلو آغامیرزاده ۱۸۳۳-جو ایلده شوشادا آنادان اولموش دور. شوشا شهرینده یاشایب- یاراتمیش

اٲن ۱۳۰ اٲکسپونات سرگيلنيردي. اٲکسپونات لار ايچري سينده صنعتکارا مخصوص چاپ ماشيني، تئلئسکوپ، اؤزونون چکديگي رسم اثرلري وار ايدى. موزه يده م.م.نووابين چاپچي ليق فاليٲيني اثباتلايان اٲکسپونات لار دا سرگيلنيردي. "شوشا" قزئتینده مدني-ماريف مکتبي نين معلمى. انجفوو همين اٲکسپونات لارلا باغلى نومونه لردن، او جمله دن صنعت شوناس ليق دوکتورو ن.میکلاشئوسکايادان سيتات گتيره رک قتيد ائتميشدى: "م.م. نووابين چاپچي ليق فاليٲين دن بحث اٲدرکن صنعت شوناس ليق دوکتورو ن.میکلاشئوسکايا يازير: اگر م.م.نووابين چاپچي ليق فاليٲيني جدى اؤيرنيب اونون بو ساحه دکى بوتون ايشيني درين دن تحليل اٲن اولارسا، بلکه ده بئله بير نتيجه يه گلريک کى، آذربايجانين ايلک چاپچى سى مير مؤهسون نووابدير". موزئى اٲکسپونات لارى ايسه ائرمنيستان سلاحلى قوه لرى طرفين دن شوشا شهرى نين ايشغال اٲديلمه سى نتيجه سينده هم موزئيين بيناسى و ايکى يوزه ياخين اٲکسپوناتى مهو اٲديلميش دير. ايشغال دان سونرا اٲکسپونات لارين چوخونو خلاص ائتمک مومکون اولماسا دا بعضى اٲکسپونات لار ايندى اينجصنعت موزئيينده دير. شوشا مسجدينده نووابا عايد گوشه وارييدى. اشيالارينين چوخو اورادا ايدى. ايندى همين اشيالار دا اينجصنعت موزئيينده قورونور. چکديگي رسم لار، اليازمالار، اشيالار... اونون ان ديرلى اٲکسپوناتى امير تئيمورون پورترئتى اولموش دور. رسام لار بو اثره يوکسک قيمت وئريب لر. باکى داکى ميللى آذربايجان تاريخى موزئى نين دايمي اٲکسپوزيسياسيندا آذربايجانين گؤرکملى شاعر، رسام، ختتات و موسيقى شوناس اولموش دور. او، قليئرین "شاهسنم" اوپئراسينين

ایسترسه ده قاراباغ و ایشغال آزمانی اطراف رایونلاریمزیدا داغیدیلیب تالان ائدیلمه‌سی ایله باغلی فاکت، مقاله، کیتاب و س. لر، هم آذربایجاندا، هم ده خاریجده آراشدیریلیمیدیر. همین یئرلرده ۷۳۸ تاریخی عابده، ۸۳،۵۰۰ اثری ائهتیوا ائدن ۲۸ موزئی، ۴ رسم قائلریاسی و ۱،۱۰۷ مدنیت موسسیسه‌سی داغیدیلیمیش، ۱۸ عصره عاید اولان جبراییل بؤلگه‌سین‌دکی جومه مسجدی، یوخاری گووهر آغا مسجدی،^۹ آشاغی

^۹ یوخاری گووهر آغا مسجدی‌نین اینشاسی دؤرد مرحله‌ده حیاتا کئچیریلیب. اراضیده ایلك مسجد قاراباغ خان‌لیغینین و شوشا قلاسینین بان‌سی پناه‌لی خانین (پناه‌لی خان ایبراهیم‌خلیل آغا اوغلو ساریجالی-جوانشیر قاراباغ خان‌لیغینین قوروجوسو، ایلك خان‌ی، سرکرده. ۱۶۹۳-۱۷۶۳) گوستریشی ایله ۱۷۵۰-جی ایللرده تیکیلیب. پناه‌لی خان قاراباغ خان‌لیغینین مرکزی شاه‌ولاق قلاسی‌دان شوشایا کؤچورمک مقصدیله یئنی شهر سالیمناسینا قرار وئریب. اونون گوستریشی ایله شوشا قلاسی، قالا داخیلینده خان‌عائله‌سی عضولری اوچون قسر و سارای‌لار، مسجد اینشا ائدیلیب. مسجدین اینشاسیندا قامیش‌دان ایستیفاده اولونوب. قاراباغ تاریخ‌چی‌سی باهارلینین معلوماتینا گؤره، مسجدین ایکی قاپی‌سی اولوب. پناه‌لی خانین اوغلو ایبراهیم‌خلیل خان حاکمیت‌ه گلدیک‌دن سونرا، ۱۷۶۸-۱۷۶۹-جو ایللرده قامیش مسجدین یئرینده داش‌دان یئنی بنا تیکیلیب. یئنی مسجدین اینشاسیندا داش و اهنک مهلولون‌دان ایستیفاده اولونوب. XIX عصرین بیرینجی یاری‌سیندا یارارسیز حالا دوشموش بو مسجدین یئرینده گووهر آغانین مادی دستی

یاخین اشیاسی اولان قوبادلی، ۱۶۰۰- یاخین ائکسپونات و اشیاسی اولان زنگیلان، جبراییل، فضولی موزئی‌لری و س. قارت ائدیله‌رک داغیدیلیمیش‌دیر.

آذربایجان خالقینین دینی و مدنیت عابده‌لری‌نین ائرمیستان طرفین‌دن داغیدیلماسی و مهو ائدیلمه‌سی ایستر تجاویزکار ائرمیستانین داخیلینده، ایستر تاریخی آذربایجان تورپاق‌لاری حسابینا قورولموش تاریخی اراضی‌لریمیزده،

تاماشایا قوبولماسیندا بیلاواسیته ایشتیراک ائتمیش‌دیر. عینی زماندا ۱۹۳۴-جو ایلده تیفلیسده کئچیریلن زاقافقازیا خالق‌لارینین اولیمپیداسیندا بیرینجی یئری توتموش، ۱۹۳۹-جو ایلده موسکوادا کئچیریلیمیش موسیقی‌چی‌لرین اومومیتتیفاق باخیشینین قالیبی اولموش‌دور. اوزئییر هاجیبیوولا، م. ماقومائیوله، ز. هاجیبیوولا یاخین‌دان دوست‌لوغو، هم‌چی‌نین یارادجی‌لیق مونسایت‌لری ق. پیریموون آذربایجان پروفئسسورلوق موسیقی‌سی‌نین اینکیشافیندا دا موستسنا رولون‌دان خبر وئریر. نیازی، ق. قارائیو، ت. قولیئو، ف. امیروو، س. ایبراهیمووا کیمی بستکارلار پیریموون ایفاسین‌دان بیر نئچه موغام، خالق ماهنی و تسنیف‌لرینی نوتا یازیب‌لار. قوربان پیریموو هم‌چی‌نین پئداقوژی فالیته مشغول اولموش‌دور. بئله کی، او، ۱۹۲۵-جی ایلده او. هاجیبی‌لی‌نین رهبرلیگی ایله موغام پروگرامینین هازیرلانماسیندا دا یاخین‌دان ایشتیراک ائتمیش‌دیر. آذربایجان تار ایفاچی‌لیغی مکتبی‌نین گوؤرکم‌لی نماینده‌لری هاجی ممدوو، ممدادا موراوو، هبیب بایراموو، زیرف قاییبوو، الیغا قولیئو، سرور ایبراهیموو اونون طلبه‌لری اولوب‌لار.

گۆۈھر آغا مسجدى ۱۰ و شوشا شەھرىن دكى
ساعتلى مسجدى ۱۱ (بو مسجدلر ۱۸ عصرە

قئىد ائىدىب كى، ۱۸۵۵-جى ايلين باش پلانينا
اساساً، آشاغى مسجدين اۆلچولرى يوخارى
مسجدين اۆلچولرىن دن كىچىك اولوب. يوخارى
مسجددن فرقلى اولاراق آشاغى مسجدين
مىنارەلرى اساس فاسادى يوخ، جنوبدا يئرلشن و
كىچىك قاپان مئيدانينا اچىلان ايكنىجى فاسادى
اھاتە ائدىر. ايكى ياروس لو آشاغى گۆۈھر آغا
مسجدى نىن اساس - شىمال فاسادىندا
اوپتاغلى آرکادالى ائىوان يئرلشیر. مسجدين
ورتا تاغى ياريمدايروي اولان يان تاغلاردان
فرقلى اولاراق اوخواری دیر. يان تاغلار اوستونده
اساس فاساد بويونجا يوكسەلن ھمىن تاغ
مسجدين پاراد گىریشىنى وورغولايير. آشاغى
مسجدين دايروي مىنارەلرى كرپىچدن اينشا
ئىدىلىب. يوخارى مسجددن فرقلى اولاراق بورادا
مىنارەلرىن بزدىلمەسى زامانى موختلىف ھندەسى
ناخىش لارا يئر وئرىلمە يىب، يالنيز ھندەسى
فورمادا يازىلمىش “الله” ايفادەسى بورولان لئنت
وار. آشاغى گۆۈھر آغا مسجدى نىن عبادت زالى
چاتماتاغ و بئش گومبزلە اؤرتولوب. بو دا ھمىن
تىكىلى نىن اساس خصوصيتلرىن دن سايلىير.
مسجدين مئمارلىق اوسلوبوندا اساس يئرى توتان
جەھتلردن بىرى دە بزدىلمىش مئھرابىن
يئرلشمەسى دیر. مسجدين ايكنىجى مرتبەسىندە
يان حىسەلردە قادين لار اوچون نظردە توتولموش
ائىوان لار اوزانىير. بو دا اونون مئمارلىق
باخىمىن دان زنگىن ليگىنى گۆستىرير.

۱۹۹۲-جى ايل مابىن ۸-دە شوشا شەھرى ايشغال
ئىدىلدىك دن سونرا آشاغى گۆۈھر آغا
مسجدى نىن اينتئرىئرى ائرنى وانداليزمى
نتىجەسىندە تامامىلە داغىدىلمىش دیر.

ايله قوشا مىنارەلى اوچونجو مسجد اينشا
ئىدىلىب. ھمىن مسجدين تصويرلرى واسىلى
وئرىشاگى نىن رسملرىندە قالير. بو رسملر
مسجدين مئمارلىق-بديى خصوصيتلرى
حاقىندا معلومات وئرن يىنگانە منبع حساب
ئىدىلير. ۵. وئرىشاگى نىن تصويرىنە گۆرە، شوشانىن
اوچونجو جومە مسجدى ايكنى مرتبەلى، مركزى
گونبزللى، قوشا مىنارەلى بىنا ايدى. مئمارلىق
فورمالارىنا گۆرە، بو بىنا ۱۷-۱۸ عصرلردە
آذربايجاندا گئنىش يايلىمىش دىنى مئمارلىق
كومپوزىسياسى خصوصيتلرىنى عكس
ائىدىرىردى. ۱۸۸۳-جو ايلدە گۆۈھر آغانىن مادى
وسايتى اساسىندا اوچونجو مسجدين يئرندە
شوشانىن دۆردونجو جومە مسجدى اينشا
اولونوب. دۆوروموزە ياخشى قورونموش سويەدە
چاتمىش بو مسجدين مئمارى قاراباغدا بىر چوخ
تىكىلىلرىن مؤلفى اولان كرىلايى سفيخان
قاراباغى دیر. شوشادا آشاغى گۆۈھر آغا مسجدى،
آغام جومە مسجدى و برده اىمامزادەسى ايله
ياناشى يوخارى گۆۈھر آغا مسجدى دە مئمارىن
ان ياخشى اثرلرىن دن دیر

۱۰ شوشا شەھرى نىن ۱۸۵۵-جى ايله عايد باش
پلانيندا ياخىن لىقدا يئرلشن مدرەسە ايله
بىرلىكدە قئىد اولونان بو تىكىلى ھم آشاغى
مسجد، ھم دە كىچىك مسجد كىمى تانىنىير.
مسجددە ايلك يئنى دنقورما-تمىر ايشلرى
۱۸۷۴-۱۸۷۵-جى ايللردە آپارىلىب. يئنى
فورماتدا اولان بو مسجد دە گۆۈھر آغانىن مادى
وسايتى اساسىندا تىكىلدىگى اوچون آشاغى
گۆۈھر آغا مسجدى آدى ايله تانىنىب. ائ.ا.الوو

عايددير) وانداليزم، داغيديلما و اوچورولما اکتلارينا مروز قالميش، آغدام مسجیدی ايسه تحقير اولوناراق دونوزلار و اينکلر اوچون تۆوله يه چئوريليب.

ايرواندا ائرمنى وانداليزمى

ايروان داکی دمير بولاق مسجیدی^{۱۲} يئرله يئکسان ائديلميش، گوئی مسجید^{۱۳} ايسه

ايشلنمه سينده قاباتما و ياپما بزکلردن بول ايستيفاده اولونوب. مسجیدده رستاوراسيا ايشلری ۱۹۸۰-جی ایلرده آپاريليب. ۱۹۹۲-جی ایل مایين ۸-ده شوشا شهری ائرمينستان طرفين دن ايشغال اولوندوق دان سونرا بو مسجید ده خاراباليجا چئوريليب، اونون زنگين اينتريئری تامامليله، ميناره سی ايسه قيسمن داغيديليب.

^{۱۲} ايروان شهری نين دمير بولاق محله سينده يئرلشن ۱۷-۱۸ عصرلره عايد اولان مسجیددير. شهرين دمير بولاق محله سينده يئرلشدیگی اوچون دمير بولاق مسجیدی، مسجید بيناسينين اوستونده دوزلديلميش گون لويه گۆره ايسه گونلوکلو مسجید آدلانميش دير. مسجید ايروان شهری نين وارلی شخص لرین دن اولان هاجی موزفرر آغا طرفين دن ۱۹۰۹ عصرلرده تیکديريلميش دير. ۱۹۸۸-جی ايله قدر فاليت گۆسترن و شهرين دیندار موسلمان لارينا خیدمت ائدن مسجید همين ایلين فئورال آيندا ائرمنى ميللت چي لری طرفين دن هوجوما مروز قالميش، تالان ائديلميش و يانديريلميش دير.

^{۱۳} آذربايجان لی لاری تاریخی تورپاگی اولان ايروان داکی گوئی مسجید ۱۷۶۶-جی ایلده ايروان خانی حسینله خانی امری ايله تیکيلميش و آذربايجان مئمارلیق نومونه لرین دن بیری دير. ائنی ۶۶ مئتر، اوزون لوغو ۹۷,۲ مئتر اولان گوئی

^{۱۱} آذربايجانين مدنيت مرکزی اولان شوشا شهری نين مئمارلیق عابده لرین دن بیری ده ساعتلی محله سينده يئرلشن تاریخی مسجیددير. مجیدين مئمارى کربلايی سفیخان قاراباغی نين لایيهه سی اساسیندا ۱۸۸۳-جو ایلده اينشا ائديلب. بو باره ده معلومات مسجیدين اساس فاسادیندا يئرلشدیريلميش اينشات کیتابه سينده وئريليب. مسجیدين اينشا ائديلدیگی يئرده اول موللا پناه واقيفين درس کئچدیگی بير-بيرينه بيتيشیک مدره سه و مسجید بينالاری اولوب. شوشانين دوز فاسادلی مجیدلرین دن اولان ساعتلی مسجیدی اساس فاسادیندا آسسیمئتریک گيريشه مالیک دير. ساعتلی مسجیدینی شوشانين ديگر محله مسجیدلرین دن فرقلن دیرن اساس خصوصیت اونون ميناره يه مالیک اولماسی دير. بئله کی، شهردکی بو تیپ ديگر مسجیدلرین دامیندا مؤذن اوچون کيچیک کؤشک يئرلشدیريلسه ده، ساعتلی مسجیدی اوچون رنگارنگ کرپیچ لردن ايستيفاده اولوناراق زنگين ناخیش لارلا بزديلميش ميناره اينشا ائديلب. آشاغی و يوخاری گؤوهر آغا مسجیدلرین دن فرقلی اولاراق ساعتلی مسجیدی نين ميناره سی مسجید بيناسی ايله بيرلشیک دئيل و ميناره يه گيريش مسجیدين داخيلين دن يوخ، هيتين دن حياتا کئچيريلير. ساعتلی مسجیدی نين ديوان خانا مئيدانين دن ائففئکتیو گؤرون، ايفاده لی رنگارنگ وئرتیکالی ايله اؤزونمخسوس کومپوزيسيا سيلوتتی يارادان ميناره سی يئرلشدیگی کوچه نين مئمارلیق آنسامبلیندا تاماملایيچی رول اويناير. ميناره نين اوستو چادير فورمالی گومبزله تاماملانير. مسجیدين اينتريئرلری نين

داغیدیلیب و ۲۰۱۴-جو ایلده یئره یئکسان
ئدیلیب.^{۱۴}

کلبجردکی تاریخ و ائتئوقرافیا موزه ئییندن ۱۳
مینە یاخین قیمتلی اشیا، لاچین تاریخ و
ائئتوقرافیا موزئییندن ایسه ۵۰۰۰-دن چوخ
قیمتلی اشیا و نادیر ائکسپونات تالان ائدیله‌رک
ائرمنیستانا داشینیب. شوشانین ایشغالی
نتیجه‌سینده اوراداکى میلی دینی و مدنی ارثه
جدی زیان دییب. تکجه شوشادا ۸ موزئی، ۳۱
کیتاب‌خانا و ۸ مدنیت ائوی داغیدیلیب. شوشا
تاریخ موزئییندن ۵۰۰۰-۱ یاخین، میلی
آذربایجان خالچا و تطبیقی سنتلر موزئیین
شوشا فیلیالیندان ۱۰۰۰-۱ یاخین اشیا تالان
ئدیلیب.

ائرمنی ایشغال‌چی‌لاری آغدام رایونونداکی^{۱۵}
میلی تاریخ موزئیین ائکسپوناتلارینی (۲)

^{۱۴} <https://iravan.preslib.az/meschidler.html>

آذربایجان رئسپوبلیکاسینین اینزیباتی-اراضی^{۱۵}
واھیدی. آغدام رایونو ۸ آوقوست ۱۹۳۰-جو ایلده
یارادیلیب. ساحه‌سی ۱۱۵۰ کم^۲، اهالی‌سی
۱۵۳۰۰۰ اولان رایونون رئلیئفی اساساً دوزن‌لیک،
قیسمن داغ‌لیق‌دیر. "آغدام" سۆزو قدیم تورک
دیلىنده "کیچیک قالا" دئمک‌دیر. اوزاق
کئچمیشده بو اراضیده یاشامیش تورک‌دیل‌لی
قبیله‌لر اؤزلرینی مدافعه ائتمک اوچون اساساً
کیچیک قالالار تیکیردی‌لر. زامان کئچدی‌کجه بو
شهرین آدینین معناسی دیشیب. ۱۸ عصرین
بیرینجی یاری سیندا قاراباغ‌لی پناهه‌لی خان بو
شهرده اؤزو اوچون آغ داش‌دان ایمارت
تیک‌دیرمک باره‌ده امر وئریب. همین ایمارت
اوزون مدت اطراف کندلرین ساکین‌لری اوچون
بیر نؤو اورینتیره چئوریلیب. بو معنادا "آغدام" -

اورینتینال گۆرونوشونو دیشدیریلیمک مقصدیله
یئنی‌دن تمیر اولونموش، ایروانین مرکزین‌دکی
سردار مسجدی ده سیستمتاتیک اولراق

مسجد ایروان مسجدلری ایچری‌سینده
اؤلچوسونه گۆره ان بؤیگو و ایروان شهرین
مرکزی جامئ مسجدی ایدی. جورج بورنوتیان
مسجدین ۱۷۶۲-۱۷۸۳-جو ایللرده، ولادیمیر م.
آروتونیان ایسه ۱۷۶۴-۱۷۶۸-جی ایللرده اینشا
ائدی‌دیگینی بیلدیریر. چار روسیاسی دؤورونده
ایرواندا آذربایجان‌لی‌لارین دینی عبادت‌لرینی
ائتدیک‌لری ۸ مسجددن بیرى ایدی. مسجد ۲۸
هوجره، کیتاب‌خانا، ایبادتگاه و ایچ هیت‌دن
عبارت‌دیر. اومومی‌لیکده ۷,۰۰۰ کوادرات
مئترلیک اراضیده یئرلشیر. ۲ دونیا محاربه‌سین‌دن
سونرا سووئت حکومتی‌نین رادیکال دونیوی
سیاستینه اویغون اولراق هون‌دورلوگو ۲۴ مئتر
اولان ۴ میناره‌دن ۳-او سؤکولدو و ۱۹۵۲-ده
مسجدین بیر حیسه‌سی پلانئتارییه، بیر
حیسه‌سی ایسه مکتبه دؤندریلمیش‌دیر. مسجد
۲۰ عصرده ائرمنی‌لر طرفین‌دن ایکی دفعه
یاندیریلمیش‌دیر. ایلك دفعه ۱۹۱۸-جی ایلده،
سونرا ایسه ۱۹۵۵-جی ایلین مارتیندا آذربایجان
دین خادیمی ماهمود آروزاوغلو، حیات یولداسی و
۲۲ نفر تورک عالیمی مسجدده عبادت ائدرکن.
۲ دونیا محاربه‌سین‌دن سونرا سووئت حکومتی‌نین
رادیکال دونیوی سیاستینه اویغون اولراق
هون‌دورلوگو ۲۴ مئتر اولان ۴ میناره‌دن ۳-او
سؤکولدو و ۱۹۵۲-ده مسجدین بیر حیسه‌سی
پلانئتارییه، بیر حیسه‌سی ایسه مترهفه
دؤندریلمیش‌دیر

سیرا آراشدیرمالار آپاریلیب.^{۱۷} تاریخ فاکتارلار نظر سالدیقا بیر داها گؤروروک کی، آلبان کیلسه لرینی اثرمنی لرله و اونلارین ادعا ائتدیکلری دینی اینانچ لاری ایله هئچ بیر تاریخی و دینی علاقه سی یوخ دور. آلبان کاتالیکوس لوغونون تاختی ۶-۵ عصرلرده دربنده چولا موناستریندا، ۶-۷ عصرلرده برده موناستریندا، ۸-۹ عصرلرده آغدره رایونوندا مقدس یئلیسی موناستریندا، ۱۰-۱۵ عصرلرده کلبجر رایونوندا خوداونگ موناستریندا، ۱۵-۱۹ عصرلرده گنجسر موناستریندا یئرلشمیش دیر.^{۱۸} ۵۵۲-۵ جی ایله آلبان کیلسه سی نین باش چی سی کاتالیکوس مقدس آتا عباس ایقامتگاهی چولادان برده یه کؤچوردوک دن سونرا برده کیلسه سی ایری موناسترا چئوریلیب. کلبجر رایونونون اراضی سینده، ترتر چاینین سول ساحلینده یئرلشن، خالق آراسیندا خوتاونگ و یا خوداونگ، یعنی "نانری مبهدی" آدلان دیریلان موناستر کومپلئکسی قافقاز آلبانیاسی دؤولتی داغیلدیق دان بیر عصر سونرا - ۹ عصرده قاراباغین داغلیق حیسه سینده یارانمیش خاچین آلبان کنیازلیغینین دینی مرکزی اولموش دور. کومپلئکسده آلبان یئپیسکوپونون ایقامتگاهی و دینی ماریف مرکزی فالیت گؤستریمیش دیر.^{۱۹} آرخئولوژی تدقیقاتلارین نتیجه لرین دن معلوم اولور کی، موناسترین اساسی ۶-۷ عصرلرده

مین دن چوخ)، قوبادلی داکی میلی تاریخ موزئینی (۳ مین دن چوخ)،^{۱۶} زنگیلان رایونون داکی میلی تاریخ موزئینی (تخمین ۶۰۰۰ اشیا) تالان ائدیبلر. قبه له، فضولی و خوجالی رایون لاریندا میلی تاریخ موزئی لری ده داغیدیلاراق یئرله-یئکسان ائدیلب.

قاراباغدا داغیدیلیمیش و تجاوزه مروز قالمیش آلبان عابده لری

تاریخده بوتون دونیا یا دا معلوم دور کی، آذربایجان همیشه بوتون دین لره، دیل لره و خالق لارا حؤرمته یاناشمیش، اونلاری قوروموشودور. آلبان کیلسه لری مسئله سینه گلدیکه قئید ائدیم ائدیم کی، قافقاز آلبانیاسی دؤولتی نین اراضی سی چوخسای لی یازی لی تاریخی منبع لرین معلوماتینا گؤره، اثرامیزین اول لرین دن ۸ عصرین اوولیندک جنوبدا آراز چایین دان شیمالی قافقازادک، شرقده خزر دیزی نین قرب ساحلین دن گؤیچه گؤلون دن قریده یئرلشن تورپاقلارادک گنیش بیر ساحنی اهاته ائتمیش دیر. آذربایجان جمهوریتی اراضی سینده قافقاز آلبانیاسینین زنگین مئمارلیق ارثینه عاید خیلی مبد، کیلسه و موناسترلار واردیر. آلبانیانین حقیقی تاریخی نین و عابده لری نین اؤیرنیلمه سی ساحه سینده سون واختلار تدقیقات چی و عالیم لریمیز طرفین دن بیر

گونش شوالاری ایله نورلانمیش ایشیق لی، آغ ائو دئمک دیر.

^{۱۷} Paşayeva M. Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun alban abidələri. Bakı: Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, 2022

^{۱۸} Əliyev İ.H., Məmmədşadə K. // Qarabağın alban abidələri. Bakı: Azərənəşr, - 1997, - 32s.

^{۱۹} Əlizadə R., Nəciyev E. Qarabağın alban-qıpçaq tarixinə dair. Bakı, 2021

^{۱۶} Qarabağ Yaddaş kitabı / "Sağlam İnkişaf və Maarifləndirmə" İctimai Birliyi; Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi; layihənin rəh. və material. toplayan. A.Ə.Xəlilov; bas məsl. Q.Hacıyev; məsl. H.Əliyeva; red. V.Hüseynova; dizayner və tərt. S.Gülalıyev; [ön söz. B.Səfərov]Bakı: MHS-Poliqraf, 2010.- 190 s.

اثرمنیلش دیردی لر، قاراباغ داکی اودی لری اثرمنیلش دیردی لر. داغلیق قاراباغدا لؤوه لری و کیلسه نین مئمارلیق قورولوشونو دیشدیریرلر، آلبان کیلسه سی نین آلتار حیسه سی ۷۰-۷۱ سم- دیرسه، اونو ۱،۲۰ سم- قدر هوندورلش دیریرلر و گلن زیارت چی لره بونو فاکت اولاراق گؤستریب اثرمنی کیلسه سی اولماسی باره ده فیکیرلینی اساسلان دیریرلر. متخصص لر همین کیلسه لری برپا ائدرکن گؤرورلر کی، کیلسنی ۵۰-۶۰ سم یوخاری قالدیریرلر. اساس اوستونده اولان ائلمئنتلری دیشدیریرلر. مسئلن بوتون شرق کیلسه لرینده خاچ ائلمئنتلری فرق لی دیر، اونو دیشیرلر، ایستر عبادت مسئله سی اولسون، ایستر لینگویستیکاسی اولسون، آلت بیل دیری اولسون. مئمارلیق اولوبونو، اوستون دکی ائلمئنتلری، خاچی دیشدیریرلر. عبادتی ده قدیم آلبان دیلینده یوخ، اثرمنی دیلینده ائدیرلر، بو حادثه یه آلبان کیلسه سی نین عضولری ده شاهید اولوبلار. نه قدر ساختالاش دیرسالار دا، داشدا اولان یادداشی سیلمک مومکون دئییل، بیز بو عابده لره دونیا میقیاسیندا باخساق گؤرجیییک کی، داشدا نه اینفورماسیالار اولوب، هانسی باغلائیچی ائلمئنتلر اولوب. او تاریخی سیلمک مومکون دئییل، هم ده اونا گؤره کی، اونون یاشی فرق لیدی، مئمارلیق اولوبو فرق لی دیر.

اثرمنی و اندالیزی نتیجه سینده داغیدیلیمیش

مادی-معنوی عابده لر له باغلی

بین الخالق و رئیون لارین تشکیلاتلارین موقعی

اثرمنیستان حربی-سیاسی رهبرلیگی مولکی اهالییه قارشی تئروور سیاستینی داوام ائتدیرمکه ۱۹۴۹-جو ایل ۱۲ آوقوست تاریخ لی جئنئوره کونوئنسیاسینین و علاوه پروتوکول لارینین، بمت-نین، هااا کونوئنسیاسینین، ایسلام امکداشلیق

قویولموش دور. مئهرانی لر سولاله سین دن اولان خاچین کنیازی حسن جلالین اوغلو و اختانق کومپلئکسین اراضی سینده گئیش تیکینتی ایشلری آپارمیش، آرزو خاتون ایسه ۱۲۱۴-جو ایله اری و اختانقین و ایکی اوغنون خاطره سینه کومپلئکسده کیلسه تیکدیریب. بو گونه گلیب چاتمیش داغلیق قاراباغین آغدره رایونون داکی مقدس یئلیسی موناستر کومپلئکسی دیر. حسن جلالین حاکمیتی ایلرینده کنیازلیغین اراضی سی خئی لی گئیشلنمیش، تیکینتی آبدلیق ایشلری بؤیوک ووست آلمیش دیر. حسن جلالین ایقامتگاهی اولان هولانابئرد قلاسی ایله اوزبوز، آغدره رایونون ونگلی کندینده خاچین چاینین سول ساحلینده داغین اوستونده اوجالدیلیمیش مشهور گنجئسر موناستری قافقاز آلبانیاسی خریستیان مئمارلیغینین ان گؤرکم لی عابده لرین دن بیر دیر. موناستری دیواریندا داش اوزرین دکی ائپیگرافیک یازی دان معلوم اولور کی، بو عابده "یوکسک و بؤیوک آرساخ اؤلکه سی نین حؤکمداری، گئیش ویلاتین چاری، بؤیوک هسه نین نوه سی، و اختانقین اوغلو، حسن جلال دؤوله و آناسی خوریشه خاتون طرفین دن ۱۲۱۶- ۱۲۳۸-جی ایلرده اینشا ائدیلیب. قاراباغ اراضی سینده، ایشغال اولونموش اراضی لره لاجین، کلبجر و قوبادلیدا قدیم آلبان کیلسه لری وار کی، اونلار بو گونه کیمی قالیبلار. بیر طرف دن اثرمنی لر ایشغاللا باغلی عابده لری مهو ائدیرلر، دیگر طرف دن ده آلبان کیلسه لرینی ساختالاشدیریب اثرمنی کیلسه لرینه اویغون مئماربولوژی اولاراق خریستیان ائلمئنتلری ایله دیشدیریرلر. اثرمنی لر روسیانی و دیگر دؤولتلرین سایه سینده قاراباغدا یئرلشدیریلل دن سونرا خریستیان آلبان لارینی فاکتیکی اولاراق



اٲرمنیستانین بو کیمی عمل لری ۱۹۵۴-جو ایل هااا و یا "سلااالی مونااایشه لری زامانی مدنی عابده لری قورونماسینا دایر کونونسیا" و همین کونونسیانین ۱۹۹۹-جو ایلده قبول ائدیلمیش ایکینجی پروتوکولو اوزره اوزرینه گؤتوردوگو اؤهده لیک لری نین کوبود شکیلده پوزولماسی دیر. II پروتوکولون ۹-جو بندی ایشغال چی طرفین "ایشغال ائدیلمیش اراضی لره مونااسیبتده" مدنی مولکیتین، ایستیلن آرآؤلوزی قازینتی نومونه سی نین قانون سوز تیجارتی، بو اراضی لردن چیخاریلماسی، عابده لری مدنی، تاریخی و یا علمی ثبوت خصوصیتی نین دییشدیریلمه سی و یا داغیدیلماسینین قاداغان ائتمه سی و قارشسی سنین آلماسی کیمی اؤهده لیگینی تثبیت ائدیر. سلاالی مونااایشه لری زامانی مدنی مولکیت و مدنی ارته قارشسی قانونازیدد عمل لر بئینلخالق جینایت حقوقو ایله حربی جینایت حساب اولونور. اٲرمنیستان جمهوریتی دؤولت اولاراق ایشغال اولونموش اراضی لری میزده مادی-مدنیت

تشکیلاتینین، اونئسجو-نون، ائله جه ده دیگر بینلخالق و رئگیونال تشکیلاتلارین قرار و قتنامه لری نی، خصوصیه ده اوزرینه دوشن اؤهده لیک لری نی کوبود و دوشونولموش شکیلده پوزموش دور. بیرینجی قاراباغ محاربه سینده اٲرمنیستان حربی-سیاسی رهبرلیگی تاریخی تورپاق لاری میزدا میلی-معنوی دیرلری میزه، تاریخ عابده لری میزه، مسجدلری میزه، مولکی اهالییه قارشسی بئینلخالق سویه ده تثبیت اولونموش "سلاالی مونااایشه باش وئردیکده مدنی دیرلری قورونماسی حاقیندا" ۱۹۵۴-جو ایل هااا کونونسیاسینین، "آرآؤلوزی ارثین محافظه سی حاقیندا" ۱۹۹۲-جی ایل آوروپا کونونسیاسینین و "اومودونیا مدنی و طبیعی ارثین محافظه سی حاقیندا" اونئسجو-نون ۱۹۷۲-جی ایل کونونسیاسینین، بمت باش آسامبلیاسینین ۱۹۶۲-جی ایل ۱۴ دنکابر تاریخ لی، ۱۸۰۳ (XVII) سالی بیاننامه سی نین طلب لری نه ضد حرکتلر ائدیبلر.

تشکیلاتی، ائرمینی ایشغالی نتیجه سینده ایشغال اولونموش اراضی لرده مبدلرین و ایسلام دینی ایله علاقه لی تاریخی و مدنی ارثین مهو و تحقیر ائدیلمه سی ایله باغلی آردیجیل قرارلار قبول ائدیلمیش دیر.^{۲۱} نتیجه اعتباریله ۲۰۱۵-جی ایله (کویت)، ۲۰۱۶-جی ایله (اؤزبکیستان) و ۲۰۱۷-جی ایله (فیل دیشی ساحلی) کئچیریلن ایسلام امکداش لیک تشکیلاتینا عضو دؤولت لری خاریجی ایشلر ناظر لری نین توپلانتی لاریندا سؤز و گئی دن همین قرارلار عرصه یه گلیب. داها سونرا ایسلام امکداش لیک تشکیلاتینین خاریجی ایشلر ناظر لری شوراسینین به-نین پایتاختی ابوظبی (۲-۱ مارت ۲۰۱۹) کئچیریلیمیش ۴۶-جی ایجلاسیندا "ائرمینیستان جمهوریتینین آذربایجان جمهوریتینا قارشی تجاویز و نتیجه سینده آذربایجانین ایشغال اونونموش تورپاق لاریندا ایسلام دینینه عاید تاریخی و مدنی عابدelerین داغیدیلما سی و تحقیر ائدیلمه سی" آدی قتنامه قبول ائدیلمیش دیر.^{۲۲}

آذربایجان دؤولتی و خالق ایله تاریخی، ازه لی تورپاق لار لاریندا حاق لی و بئینخالق حقوقا سؤیکنن موباریزه سیننی داوام ائتدیریره رک ۳۰ ایله یاخین دیر ایشغال اولونموش آذربایجان تورپاق لاریندا آنتی-تئروور عملیاتی حیاتا کئچیره رک ۴۴ گونلوک وطن محاربه سینده موزففر آذربایجان جمهوریتینین پرنزیدنتی و آلی باش کومان دانی ایلهم الیوین رهبر لیک ائتدیگی اوردوموز تورپاق لاریمیزی ایشغال دان آزاد ائتمکله یاناشی تجاویز کار ائرمینیستان دؤولتی نین بئینخالق و رئگيونال گوج لری ن هرترالی دستیل ایله خالقیمیزا قارشی ائتدیگی ائتیک تمیزمه، کؤچورولمه، سویقیریمی و واندالیزمین قیساسینی آدی.

عابدelerینه قارشی تورتدیگی واندالیزم عمل لرینه گؤره بیرباشا بئینخالق حقوقی مسولیتی داشیییر. بوتون بون لارا باخمایاراق، تجاویز کار ائرمینیستان ترفی نین بو قانونا و بئینخالق حقوقا ضد عمل لرینه قارشی بئینخالق و رئگيونال تشکیلاتلار جدی تدبیرلر گؤرمه لی دیرلر.^{۲۰}

بیز تاریخی عابدelerیمیزله باغلی، ائله جه ده اورداکی دینی عابدeler، مزارلار، موزه ئی لر، ائولر و س. یئرلری رشادتلی و قانی ایله تاریخ یازان، اؤز تورپاغیندا آنتی-تئروور عملیاتی حیاتا کئچیرن آذربایجان اوردوسونون آزاد ائتدیگی اراضی لریمیزده ده کادارلار باخندا ائرمینی واندالیزمی نین بیر داها شاهیدی اولوروق. تأسف کی، دنیا، هم چی نین تجاویز کار ائرمینیستانی دستکله یین دؤولتلر و تشکیلاتلار بو مسئله ده ایشغال چی دؤولته قاشی جدی تدبیرلر گؤرمیش لر.

ائرمینی تجاویز و نتیجه سینده داغیدیلیمیش

مادی-معنوی عابدelerله باغلی

آذربایجان جمهوریتینین آتدیگی آددیم لار

آذربایجان جمهوریتی مدنیت ناظرلیگی و خاریجی ایشلر ناظرلیگی "ائرمینیستان طرفین دن ایشغال ائدیلمیش آذربایجان جمهوریتینین اراضی لرینده ایسلام دینی ایله علاقه لی دینی و تاریخی ارثین مهو ائدیلمه سی" و "آذربایجان جمهوریتینا قارشی داوام ائدن ائرمینی تجاویز کارلارینین عمل لری اوزون دن مدنی و تاریخی آذربایجان ارثی نین مهو و تحقیر ائدیلمه سی" مؤوزوسوندا ایکی گئنیش هئسابات هازیرلامیش و باشدا بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتینین تحصیل، علم و مدنیت تشکیلاتی اولان اونئسجو، بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتی، آوروپا تهلوکه سیزلیک و امکداش لیک تشکیلاتی، آوروپا شوراسی، ایسلام امکداش لیک تشکیلاتی، ایسلام دونیاسی تحصیل، علم و مدنیت تشکیلاتی ایسئسجو و بیر چوخ دیگر تشکیلاتلار ا تقدیم ائدیلمیش دیر. ایسلام امکداش لیک

²¹ Talıblı S.Ə. Dağıdılan tarixi abidələr erməni vandalizminin əyani sübutudur. Bakı: "Elm" qəzeti. AMEA Rəyasət Heyətinin orqanı, 23.10.2020, №18(1253), s.11

²² İşğal olunmuş İslam mədəni irsi // <https://abudhabi.mfa.gov.az/az/news/3287/isgal-olunmus-islam-medeni-irsi>

²⁰ Talıblı S.Ə. Ermənilər hər zaman tarixi torpaqlarımızda terror və vandalizm siyasəti həyata keçiriblər // <https://ikisahil.az/post/200003-ermeniler-her-zaman-tarixi-torpaqlarimizda-terror-ve-vandalizm-siyaseti-heyata-kechiribler>

بشناسد و بیان نماید. با سخن گفتن به زبان مادری از فردیت و تنهایی خویش خارج گشته از تعلق خود به گروه ویژه ای آگاه میشود. او با مهر و محبت، اعتماد و امنیتی که این تعلق به وی ارزانی داشته است زندگی میکند.

اگر بخواهم یک توضیح علمی بدهم، خواهم گفت که سخن گفتن خود تفکری آهنگین (مصوت) است. ما هنگام تفکر خاموشانه با خود سخن می گوئیم. و آنگاه که لب به سخن می گشائیم، در حقیقت با صدا می اندیشیم.

هنگامیکه ما به زبان مادری سخن می گوئیم، بین ذهن و دهان (زبان) رابطه ای مستقیم برقرار می شود. در اینجا می خواهم مسئله را قدری بیشتر باز کرده بگویم، زمانیکه ما بزبان مادریمان سخن می گوئیم در حقیقت بین قلب و ذهن و دهانمان (زبانمان) رابطه ای تنگاتنگ برقرار میشود. زیرا این سخنان لحظات زندگی و تجارب گذشته مان را تداعی کرده در ذهن و روانمان زنده میکند، با هر واژه ای احساسهای عمیقی را زندگی میکنیم، خرسند میشویم، ناخشنود می گردیم، حسرت می خوریم و انتظار میکشیم. با زنده شدن جملاتی که در ذهنمان شکل گرفته اند، مکنونات دلمان جان گرفته، از طریق دهان و زبان تمامی احساسات و اندیشه های خود را بیان و بدیگران تفهیم میکنیم. درست بهمین جهت هنگامیکه ما بزبان مادریمان سخن می گوئیم، مکانیزم سه گانه ای بین دهان و قلب و ذهنمان نظم و شکل میگیرد که با طبیعت انسانی سازگاری کامل و تمام دارد. لذا زبان مادری همچون کلیدیست که دنیای درونی مانرا گشوده به نمایش میگذارد. حجب و حیا، عیب و هنر و تمامی مکنونات درونی مان تنها و تنها زمانی

زبان مادری چیست و چرا

اهمیت دارد؟

*Ana dîlî nêdîr vê nîyê
önêmlîdîr ?*



زبان مادری زبان نیست که از مادر، پدر و نزدیکانمان آموخته ایم. بنا به نظر پژوهشگران کودک در رحم مادرش با زبان مادری آشنا میشود و هنگام بدنیا آمدن که گریستن آغاز میکند اگر به زبان مادریش با وی سخن گفته شود، گریه اش را قطع کرده گوش میدهد. کودک با گذشت زمان و شنیدن مکرر، زبان مادریش را آموخته آغاز به ادای آن میکند. کم کم با ساختن جملات کوتاه آغاز به سخن گفتن به زبان مادریش میکند. در طول زمان کوتاهی می آموزد تا به زبان مادریش احساسات و خواسته هایش را به اطرافیان خود تفهیم نماید. با زبان مادریش با دیگران رابطه برقرار کند. با همین زبان بازی میکند، می خندد، می گرید و وارد مشاجره و بگو مگو می شود. تنها و تنها با زبان مادریش است که قادر می شود دنیای پیرامون خود را

احساساتی وارد کلاس میشود، سپس معلم نیز وارد شده به سخن گفتن آغاز میکند. معلم جایگاه بسیار ارجمندی دارد. کودک هم از وی می ترسد و هم احترامش می گذارد.

هرچند کودک در گیرودار اینهمه احساس تنهایی و بیگانگی، خانواده و نزدیکانش را در کنار خود ندارد اما او آنچنان نیروی حمایتگری با خود دارد که وی را در ایجاد رابطه با دیگران یاری میرساند و در این محیط شگفت و بیگانه گرما و نیرو می بخشد. این نیروی حمایت گر و نجاتبخش " زبان مادری" اوست که در اختیار دارد. بیاری زبان مادری با دیگران و حتی با انسانهای نا آشنا ایجاد رابطه می کند.

معلم را نمی شناسد اما زبانی را که او صحبت میکند بخوبی می فهمد و در سایه این زبانست که او احساس میکند معلم نیز یکی از افراد ملتش میباشد. دروسی را که معلم می آموزد، چون به زبان مادریش میباشد می تواند بخوبی بفهمد.

از آنجائیکه زبان گوینده بهمان زبانست که وی بخوبی درک و احساس می کند، به سرعت قادر می شود به سئوالهای معلم جواب دهد، و این بنوبه خود به کودک حضور ذهن و آرامش روحی می بخشد و راه خلاقیت را برویش می گشاید.

کودک صاحب آنچنان توان و امکانست که گفته های معلم را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده سئوالات جدیدی را طرح نماید و بهمین جهت نیز نیروی تحقیق و بررسی، پرس و جو و خلاقیتش به مرحله رشد و شکوفائی می رسد.

بعلت اینکه تدریس به زبان مادریش جریان پیدا می کند، در وجود کودک نیر اعتماد بخود، به خانواده و جامعه ای که به آن تعلق دارد هرچه بیشتر و مستحکمتر گشته، هویتش بطور کامل شکل می گیرد.

آشکار می گردد که ما به زبان مادریمان سخن می گوئیم.

کودک در پنجسال اول زندگیش ۸۰٪ کل معلوماتی را که در تمام طول زندگیش باید بیاموزد، در خانواده اش کسب میکند و در ۶-۷ سالگی نیز سن مدرسه رفتنش فرا می رسد. در این مرحله دو وضعیت مختلف پیش می آید:

(۱) کودک در مدرسه بزبان مادریش تحصیل خواهد کرد.

(۲) کودک به زبانی کاملاً بیگانه با زبان مادریش تحصیل خواهد کرد.

مدرسه در شکل گیری شخصیت کودک نقش بسیار بزرگی دارد، زیرا مدرسه همانند پلی است بین خانواده و جامعه بزرگ، که آموخته های کودک در آغوش خانواده اش را کامل تر و علمی تر میکند و با پرورش جسم و روحش، وی را جهت کار و زندگی در جامعه آماده میکند.

احساس هویتی را که کودک در آغوش خانواده اش کرده بود و نیز پیوند او را به خانواده و خلقس تقویت مینماید و در عین حال وی را از مسئولیتهائی که در قبال جامعه اش دارد آگاه میسازد.

در اینجا نخست تأثیرات روحی و شخصیتی شرائطی را بررسی میکنیم که کودک به زبان مادری خود تحصیل می کند:

گرچه متأسفانه این شرایط برای ما آشنا نیست، اما آن چیزست که ما پیوسته در آرزو و حسرت آن بسر برده ایم. نخستن باری که کودک پا به مدرسه میگذارد، از آنجائیکه نخستین جدائیش از میان خانواده و نزدیکانش نیز میباشد، احساسات غریب و شگفت انگیزی احاطه اش میکند. نخستین بار در یک محیط رسمی وارد می شود که در آنجا کسی را نمی شناسد. کودک با چنین

● ژن های فرهنگی چیست؟

ژن مدنی، فرهنگ و مجموعه تمدنی است که از نسلهای گذشته به عنوان میراثی گرانبها بما رسیده، و این آن چیز است که سیاستگران آماج حملات خود قرار داده و نابودی آنرا در دستور کار خود داشته و دارند.

برای نابودی ملت‌های غیر فارس در ایران می خواهند از طریق غیر قانونی و قدغن کردن زبانشان در حقیقت فرهنگ، تاریخ و هویت آنرا نابود کنند و به بردگان و انسانهای درجه ۲ تبدیل نمایند. و در نهایت نامشان را از صفحه تاریخ پاک کنند. زیرا تنها و تنها آن خلقی چنان آسان خواهد مرد و نامش از تاریخ زدوده خواهد شد که زبان مادریش را فراموش کرده باشد.

در حقیقت از اولین روز گشایش مدارس تک زبانی، کوشش برای نیل به این هدف، یعنی نابودی ملت‌های غیر فارس در ایران آغاز گردیده و ادامه دارد.

کودک نخستین روز پا به مدرسه می گذارد. معلم وارد شده سر سخن را باز میکند. کودک چیزی از گفتار معلم نمی فهمد زیرا زبان او را نمی داند. کودک گرفتار شرائط و فضای تلخ و ناگواری می باشد! زبانی که از مادر و پدرش آموخته و بدان افتخار می کرد، در اینجا بکار نمی آید و ارزشی ندارد. به او گفته بودند برای آدم درست و حسابی شدن به مدرسه برو! اما برای آدم شدن زبان او بدرد نمی خورد و بزبان بیگانه ای باید سخن گفت. برای آدم شدن باید فارس شد، این یعنی چه؟! فارس نشده ها جزو آدمها بشمار نمی روند! بدین ترتیب کلیه کسانی که بزبان مادریش با او صحبت می کنند، در ذهن او از اعتبار و اعتماد می افتند. اینگونه تفکرات تلخ هر روز و هر ساعت

اکنون ببینیم اگر تحصیل به زبان مادری نباشد چه پیش خواهد آمد؟

■ اولاً چرا نباید تحصیل بزبان مادری باشد؟

در هر جامعه ای که انسانها از تعلیم و تربیت به زبان مادری خود محرومند، معنی اش ظلم و استبداد سیاسی و اجتماعی در آنجا میباشد. بی عدالتی وجود دارد زیرا در آنجا زبانی بر دیگر زبانها و یک گروه انسانی بر دیگر گروههای انسانی در موضعی برتر و حاکم قرار دارد. این به معنی آنست که در آن جامعه استثمار انسانهای غیر حاکم و محو شدنشان از صحنه تاریخ از پیش طرح ریزی گشته است.

برای نابودی انسانها سه راه عمده وجود دارد:

(۱) نابود کردن فیزیکی نسل دیگران توسط یک بمب اتمی که در مملکت ما غیر ممکن است.

(۲) عنوان کردن فرضیه خون پاک و ژن خالص!

این فرضیه در مملکت ما طرح و تجربه شد، اما اکنون اعتبار خود را از دست داده است. زیرا در نتیجه مهاجرت‌های مداومی که طی قرون و اعصار متمادی صورت گرفته است، چیزی بنام ژن خالص نمانده است و اگر هم مانده باشد آنها ژنهای ناقصی هستند زیرا متخصصین و صاحب نظران ژن شناسی ثابت کرده اند که درجه هوش و استعداد صاحبان ژنهای خالص بسیار پائین بوده، در مقابل بیماریهای گوناگون نیز مقاومت بسیار ضعیفی دارند.

(۳) از طریق نابود کردن ژن های مدنی و فرهنگی.

- از آنجائیکه اینگونه کودکان اعتماد خودشان را به خود، خانواده و جامعه و ملتی که بدان منسوبند از دست می دهند، ناگزیر در پی کسب هویت دیگری خواهند بود.

- از آنجائیکه زبان فهم کودکان با زبان بیان آنان بیگانه است، قادر نخواهند بود شنیده ها و آموخته های خود را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند، زیر سؤال ببرند، تحقیق و بررسی کنند. در نتیجه صرفاً به یک مقلد و تکرار کننده طوطی وار محفوظات تبدیل خواهند شد.

- اگر خلاصه و روشن بگوئیم: فرزندان چنین خلقی نسبت به فرهنگ، اندیشمندان، زبان، تاریخ و تمامی گذشته خود بیگانه گشته، بر اساس نقشه ای که برایش ریخته اند، به نسلی آماده به پذیرفتن بردگی تبدیل خواهند شد. زیرا یک نسل تنها زمانی به برده تبدیل خواهد شد که از زبان مادریش و از فرهنگ و تاریخش جدا افتاده باشد. - همانند نسلی که از زبان مادریش محروم گشته است، خود این زبان نیز قربانی بزرگی بود. زیرا این زبان نتوانست رشد و انکشاف پیدا کند و به زبان علمی تبدیل گردد.

منبع: سایت باوردان



بر روح و روانش ضربه وارد میکند و بدین وسیله نیز هر روز و هر ساعت اعتمادی که به خانواده، زبان و فرهنگش داشت در وجودش می میمرد. کودک هر روز تحقیر می شود و پس از زمانی نه چندان دراز هویتی که از خانواده گرفته بود نابود می شود و بتدریج اعتماد و پیوندی نیز که به جامعه و ملتش داشت گسسته از بین می رود.

کودک چون زبان معلمش را نمی داند، بخش عمده آموزشهای او را نیز نمی تواند بفهمد. گفته های معلم را نه میتواند بررسی کند، نه میتواند سئوالی طرح کند و نه میتواند درک کند. اگر هم چیزی بفهمد نمیتواند به زبان بیاورد و برای دیگران توضیح دهد. زیرا زبان فهم و بیانش جدا شده است. در زبان مادریش می فهمد اما نمی تواند فهمیده هایش را بیان کند. یعنی رابطه بین ذهن، قلب و دهان (زبان) تماماً قطع میگردد. و این زبان جبران ناپذیری برای رشد انسان بوده، تأثیر منفی بسیار بزرگی بر روح و روان و شخصیت آدمی میگذارد.

با جمع بندی همه این واقعیت ها می توانیم آنچه را که بعثت محرومیت از تحصیل بزبان مادریش بر سر کودک می آید، چنین خلاصه کنیم:

- بسیاری از کودکان بعثت محرومیت از تحصیل بزبان مادری، اعتماد بنفس خود را از دست داده از همان ابتداء از رفتن به مدرسه امتناع می ورزند. بهمین جهت نیز درصد بیسوادی در اینگونه جوامع بسیار بالاتر از جوامعی است که در آن کودکان بزبان مادری خود تحصیل می کنند.

- از آنجائیکه کودکان زبان معلم را نمی دانند، قادرند فقط بخش اندکی از دروس را بفهمند. و این باعث میشود که اینگونه کودکان بتدریج اعتماد بنفس خود را از دست بدهند.

اهمیت زبان مادری و پیوند آن با هویت، تاریخ و فرهنگ انسان ها

گفتگو با جنوا اسپیترمن، استاد زبان‌شناسی
دانشگاه میشیگان



دیگری، متوجه کشورهایایی است که دارای تنوع زبانی گسترده‌ای هستند تنوعی که به گفته جنوا اسپیترمن، امری طبیعی، میراثی انسانی و سرمایه‌ای اجتماعی است. این گفتگو، بهانه‌ای است برای زنهاری کوتاه بر این نکته که پاسداشت میراث ایرانی‌اسلامی، تنها در حفظ کتیبه‌ها و نسخه‌ها و سنگ‌قبرها نیست، در حفظ میراث زنده‌ای بنام زبان مادری همه مردمان ایران و همه زبان‌های رایج در آن از جمله فارسی، ترکی، کردی، عربی، بلوچی و غیره نیز هست. جنوا اسپیترمن، زبان‌شناس و متخصص سیاست‌های زبانی در دوران پسااستعمار است. او علاوه بر انجام تحقیقات بسیار، پروژه‌های زیادی برای حفظ زبان مادری در کشورهای مختلف آفریقایی انجام داده است. جنوا اسپیترمن در این گفتگوی اختصاصی، ضمن شرح اهمیت آموزش و تحصیل به زبان مادری، از سیاست‌های زبانی که منجر به یکسان‌سازی زبانی می‌شوند، انتقاد می‌کند و می‌گوید: «اگر شما آموزش و ترویج یک زبان را قدغن و غیرقانونی کنید، در نهایت، آن زبان را حذف می‌کنید و با از بین بردن آن زبان، فرهنگ آن گروه زبانی را نیز نابود می‌کنید و در نهایت، خود آن مردم را حذف از بین می‌برید. ممکن است که آنها بصورت فیزیکی از بین نروند اما آنها دیگر خودشان نیستند بلکه تبدیل به دیگری شده اند که به زبان و فرهنگ دیگری تعلق دارند.

آنها دیگر موجودیت ندارند.» این استاد دانشگاه میشیگان تاکید می‌کند: «وضع قوانینی که

زبان مادری، هویت انسان را شکل می‌دهد

اشاره: تنها در سال ۲۰۰۰ میلادی که در قرون اخیر، به تاراج اصحاب نسل‌کشی و نژادپرستی رفته است. میراثی بود که سرانجام، انسان به فکر حفظ بزرگترین میراث بشری خویشتن افتاد، ۲۱ فوریه را روز جهانی زبان مادری نام نهاده‌اند، روزی برای پاسداشت نیک‌ترین آیات الهی. تنها ۱۲ سال از آن روز بزرگ تاریخی در سازمان ملل می‌گذرد. در این ۱۲ سال، صدها جلد کتاب و هزاران مقاله درباره حقوق زبانی و زبان مادری نوشته شده است و صدافسوس که حتی یک از این هزاران به زبان‌های مردم ایران ترجمه نشده است. روز جهانی زبان مادری بیش از هر جای

و در ارتباطات انسانی، بسیار مهم و مفید است. البته در کنار آن، انسان ها به زبان مشترکی هم نیاز دارند تا بتوانند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. با اینکه تنوع زبانی کاملاً یک مساله طبیعی است اما ما انسان ها، به زبان مشترکی نیاز داریم تا با کسانی که خراج از حیطه زبان مادری مان هستند، ارتباط برقرار کنیم. اما عواطف و احساسات و اندیشه ها و ارزش ها و مفاهیم اینچنینی، می توانند به بهترین شکل، توسط زبان مادری هر فرد منتقل شوند و در برخی موارد، زبان مادری تنها ابزار موجود برای انتقال مفاهیم ذکر شده است. من هفته گذشته در مراسم تشییع خواننده مشهور آمریکایی آفریقایی تبار، ویتنی هوستون که بزرگترین خواننده تمام تاریخ بود، شرکت کردم. مادر و خانواده او اصرار داشتند که مراسم مخصوص Homegoing برای او برگزار کنند این واژه در فرهنگ آمریکایی وجود ندارد فهم این مراسم در فرهنگ آفریقایی و در آن زبان، امکان پذیر است که در آن بر این اعتقاد است که یک فرد نمی میرد بلکه به خانه اصلی اش برمی گردد خانه ای که خدا را در آن ملاقات خواهد کرد. به بیان ساده تر، این زبان انگلیسی، مشخصه همان فرهنگ آمریکایی آفریقایی تبار نیست.

انسان موجود اندیشه ورزی است. در این اندیشگی، زبان مادری چقدر مهم است؟

زبان به ما این امکان را می دهد که بتوانیم اندیشه ها و مفاهیم پیچیده را منتقل کنیم. ما بوسیله زبان می توانیم درباره غیرممکن ها حرف بزنیم که ممکن است هرگز اتفاق نیفتاده باشند و هرگز هم اتفاق نیافتند. زبان، پیشرفت های بشر را ممکن ساخته است. بشریت با اتکا به زبان

سیاست گذاری های زبانی را اجباری می کند، گامی اساسی در جلوگیری از نابود کردن زبان ها است. وی سیاست زبانی آفریقایی جنوبی را مثال خوبی در این زمینه می داند، کشوری که در آن یازده زبان رسمی وضع شده است.

چرا باید به زبان مادری اهمیت داد؟ اساساً، حقیقت تنوع زبانی چیست؟

تنوع زبانی امری طبیعی در زندگی انسان است. مساله اصلی، به رسمیت شناختن، فهمیدن و البته ارج نهادن به این تنوع زبانی به عنوان یک نظم طبیعی در جهان است. در اینجا تاکید بر روی زبان مادری است چون این زبان، نخستین زبانی است که ما یک نوزاد وقتی از مادر خود شیر می خورد، می شنود که دقیقاً به همین، دلیل عنوان زبان مادری به خود گرفته است. این زبان، زبانی است که ما در نخستین دوران زندگی خود فرامی گیریم. این زبان، هویت ما را شکل می دهد و حامل فرهنگ ما به آینده است.

بسیاری از زبان شناسان بر آموزش زبان مادری و تحصیل به آن زبان تاکید می کنند، چرا؟ این مساله که کودکان به زبان مادری خود آموزش ببینند، مساله بسیار مهمی است، به این دلیل که، این زبان، تنها زبانی است که کودکان به بهترین نحو آن را متوجه می شوند. پیشینه تحقیقات در سراسر جهان این مساله را اثبات می کند که موثرترین راه برای آموزش مفاهیم و مهارت ها به کودکان، استفاده از زبان مادری آنها است. این آموخته ها، در تمام عمر با او خواهند بود.

ارتباطات انسانی، بیشتر بر زبان متکی است. این میان، زبان مادری چه جایگاهی دارد؟

آموزش زبان مادری کاملاً طبیعی و ضروری است

شود و در دامن یک مادر آمریکایی بزرگ شود و زبان یک آمریکایی سفید را یاد بگیرد؟ از نظر تئوریک، زبان مادری آن کودک، آمریکایی است نه آفریقایی.

اما از سوی دیگر، رنگ پوست و مو و مشخصات اظهاری او، نشان می‌آهد که او یک آمریکایی سفید نیست بلکه یک ساه‌پوست است. بنابراین هرچند وقتی صحبت می‌کند، به زبان یک آمریکایی سفیدپوست درمی‌آید اما خودش سفید نیست و این یک تناقض است و می‌تواند عواقب عاطفی داشته باشد و مثلاً عشق‌ورزی کودک را تحت تاثیر قرار دهد. این موضوع البته درباره فرد سفیدپوستی که در پروسه‌ای، زبان مادری‌اش سفید شده هم صادق است. در این تناقض، در وهله اول، ممکن است ناراحتی‌ها و فشارهای زیادی برای این کودک به وجود آید حتی ممکن است او سوژه جک باشد و توسط گروه‌های اجتماعی طرد شود.

بنابراین این تناقض یک مصیبت است اگر فرد واقعا بخواهد خود را با شریط موجود وفق دهد و به گروه مسلط تعلق داشته باشد تا مثلا امکان یک رابطه رمانتیک برای او در آن گروه فراهم شود، باید این فرد سیاه‌پوست به تدریج، هویت خود را نیز با فضای سفید تطبیق دهد. این شرایط، شرایط بسیار دشواری است اما غیرممکن نیست. ما مثال‌های زیادی را سراغ داریم که افراد از فرهنگ‌های زبانی مختلف، عشق خود را فراتر از زبان و مذهب و نژاد و ... پیدا کرده‌اند.

در برخی کشورها، سیاست یکسان‌سازی زبانی

توانسته، گام بزرگی برای پیشرفت بردارد و او را برای همیشه از سایر گونه‌های حیوانی متمایز کرده و او را به عنوان اشرف مخلوقات مطرح کرده است. صدها سال قبل، فیلسوف بزرگ درباره اساس انسانیت بحث کرده و گفته؛ «من فکر می‌کنم، پس هستم» امروزه در قرن بیستم ما این را فهمیده ایم که این زبان است که اساس انسانیت است و ما را «انسان» می‌سازد. بنابراین من این جمله دکارت عوض می‌کنم و می‌گویم: «من حرف می‌زنم، پس هستم.»

زبان مادری چگونه پیوندی با هویت آدمی دارد؟

زبان مادری، تنها زبانی است که انسان‌ها هویت اجتماعی و روان‌شناختی خود را با آن به دست می‌آورند. این زبان، زبانی است که آنها را ریشه‌های خانوادگی و فرهنگی‌شان متصل می‌کند.

در دنیای کنونی، انسان‌های بسیاری از آموزش به زبان مادری خود محروم هستند، چنین افرادی، با چه مصائبی در زندگی شخصی خود بخصوص در حوزه عاطفی و عشق‌ورزی مواجه می‌شوند؟

زبان مادری، نخستین آموزه‌ای است که یک کودک می‌شوند. حتی برخی زبان‌شناسان بر این اعتقاد هستند که صداها و گنگی که یک کودک از خود بروز می‌آهد جزو زبان مادری او هستند. از نظر تئوریک، هر زبانی که کودک از زمان تولد یاد فرامی‌گیرد، زبان مادری او محسوب می‌شود. بنابراین، باید به این سوال پاسخ داد که نژاد، قومیت، محل تولد و ... در پروسه آموزش زبان کجا قرار دارند؟ چه اتفاقی می‌افتد اگر فرض کنیم یک نوزاد آفریقایی تبار، از مادر خود جدا

نروند اما آنها دیگر خودشان نیستند بلکه تبدیل به دیگرانی شده اند که به زبان و فرهنگ دیگری تعلق دارند. آنها دیگر موجودیت ندارند.

قوانین و سیاست‌گذاری‌هایی که چندزبانی را اجباری می‌کنند، می‌توانند در جلوگیری از نابود کردن گروه‌های زبانی، نقش عمده‌ای ایفا کنند. وضع چنین قانونهایی گامی اساسی در جلوگیری از نابود کردن زبان‌ها است. سیاست زبانی آفریقای جنوبی مثال خوبی در این زمینه است. سیاستمداران آفریقای جنوبی یازده زبان رسمی برای کشور وضع کرده اند که شامل انگلیسی، آفریکن و زبان‌های بومی آفریقای جنوبی هستند که دو زبان اولی (انگلیسی و آفریکن) تنها زبان‌های رسمی دوران آپارتاید بودند.

بطور مشخص، چه کسانی حقوق زبان مادری را تضییع می‌کنند؟ از منظر حقوقی، جلوگیری از آموزش زبان مادری توسط اقوام مسلط در کشورهای مختلف، چقدر مجرمانه است؟ آیا امکان پیگرد حقوقی وجود دارد؟

مخالفت با آموزش زبان مادری به عنوان یک ابزار می‌تواند باعث شود هزاران کودک که زبان مادری آنها غیر از زبان رسمی کشور است، از آموختن به زبان خود محروم شوند. این مساله باعث می‌شود این کودکان بی سواد و فاقد مهارت‌های لازم بار بیابند و نتوانند با خود را با بایسته‌های جهانی قرن بیست و یک وفق دهند. این افراد همیشه در نزدیکی در معرض فقر و نابرابری‌های اجتماعی قرار می‌گیرند.

بله، این یک جنایت است. یک جامعه پیشرفته دموکراتیک، قوانینی وضع می‌کند که از چنین سلاخی علیه کودکان جلوگیری شود. برای مثال،

پیش گرفته می‌شود. این رفتارها چقدر ضدحقوق بشری است و چگونه زبان‌های مادری ملت‌ها را نابود می‌کند؟

در شرایط سلطه یا استعمار، زبان گروه مسلط، در جایگاه بالاتری قرار می‌گیرد و در کلیه حوزه‌های سیاسی، اجتماعی، اداری و سازمانی حاکم می‌شود. این زبان، زبان کتاب‌ها، مدارس، دانشگاه‌ها می‌شود و همه اسناد، روزنامه‌ها، موسیقی، فیلم‌ها و غیره به این زبان نوشته می‌شوند. در این شرایط، زبان مسلط، زبان رسمی دولت می‌شود و خیلی مقدس شمرده می‌شود و به آن به عنوان زبانی که داری ارزش‌های والای انسانی است، نگریسته می‌شود. چنین نگرشی، تایید کننده نابرابری‌های اجتماعی و ساختاری در جامعه است. این همان چیزی است که زبان‌شناس برجسته‌ای بنام رابرت فیلیپسن از آن به عنوان امپریالیسم زبانی یاد می‌کند.

نژادپرست‌ها و ناسیونالیست‌های افراطی در طول تاریخ تلاش زیادی برای از بین بردن زبان مادری اقوام دیگر داشته‌اند، به نظر شما چگونه باید از این سیاست‌ها جلوگیری کرد؟

سیاست‌گذاری‌های دولتی و آموزشی، زبان گروه سلطه را مسلط می‌کند و دیگر زبان‌های مورد استفاده در جامعه را غیرقانونی می‌کند. باید به این نکته توجه کرد که اگر شما آموزش و ترویج یک زبان را قدغن و غیرقانونی کنید، در نهایت، آن زبان را حذف می‌کنید و با از بین بردن آن زبان، فرهنگ آن گروه زبانی را نیز نابود می‌کنید و در نهایت، خود آن مردم را حذف از بین می‌برید. ممکن است که آنها بصورت فیزیکی از بین

داده شود. و همچنین، باید در نزدیکی روزمره شهروندان به این مساله تاکید شود که صحبت به بیش از یک زبان، امر شایسته ای است. برنامه های تلویزیونی باید ارزش های زبانی را به عموم جامعه یادآوری کنند. باید تالارهای گفتگو راه اندازی شوند و مباحثاتی در سطح جامعه مطرح شود.

علاوه بر آن، باید بیلبوردها، فیلمها و مقالاتی تهیه شود تا ارزش های چندزبانی را تبلیغ کنند. اولیای کودکان، شهروندانی که دغدغه زبانی دارند، نخبگان و روشنفکران و فعالان دانشگاهی و از همه مهمتر دولتمردان، باید با هم متحد شوند و دست به دست هم بدهند تا بتوانند قوانین چندزبانی را تصویب کنند.

برخی ها، آموزش زبان مادری را با مخاطرات امنیت ملی و مرزی، پیوند می دهند، آیا واقعا آموزش به زبان مادری، توسط گروه های قومی در درون یک کشور، امنیت کشورها را به خطر می اندازد؟

این عقیده که حرف زدن و آموزش گروه های قومی به زبان خود می تواند، امنیت ملی را به خطر بیندازند، مسخره است. تنوع زبانی یک سرمایه است نه یک بدهی و یک فرصت است نه تهدید. تنوع زبانی مساله ای است که در واقعیت وجود دارد. یک بخش کاملا طبیعی در زندگی انسان است. هدف و تلاش ما باید این باشد که کلیه گروه های قومی که در یک کشور زندگی می کنند بتوانند با زبان خود صحبت کنند و به آن بنویسند.

گردآوری: گروه فرهنگ و هنر سیمبرغ

www.seemorgh.com/culture

منبع: anthropology.ir

در سال ۱۹۷۲ در آمریکا، قانون فرصت های برابر آموزشی، موسسه های آموزشی را مجبور می کند فرصت های برابر را بدون توجه به نژاد و رنگ و جنسیت و ملیت و زبان، برای کلیه کودکان فراهم کند. این همان قانونی است که بر طبق آن، اولیا و مربیان در پرونده معروف «انگلیسی سیاه»، موسسه «ان آربر» را به دادگاه کشاندند. از سال ۱۹۷۷ تا ۱۹۷۹ هنگامی که این پرونده به دادگاه رفت، من با وکلای بچه ها همکاری می کردم. من گروهی از زبان شناسان و معلمان تشکیل دادم از آن ها دفاع می نمودم. و نتیجه این شد که آن مدرسه مجبور شد معلمان، به جای اینکه سیاه پوستان را احق فرض کنند، با آنان به طرز شایسته ای رفتار کنند.

بسیاری از زبان های مادری در جهان در حال نابودی هستند برای حفظ و ارتقای زبان مادری چه باید کرد؟ راهکار شما چیست؟ دولت ها و روشنفکران جوامع در این باره چه وظایفی دارند؟ چگونه می توان اعلامیه جهانی حقوق زبانی را در همه دنیا بخصوص کشورهایی که دارای تنوع زبانی گسترده هستند، پیاده و اجرا کرد؟

در اینجا هم امید وجود دارد و هم احتمال. هرگونه تلاش باید به خرج داده شود تا زبان هایی که کمتر شناخته شده اند و بصورت گسترده مورد استفاده قرار نمی گیرند، حفظ و پاسداری شوند. ما باید مکالمات متکلمین به این زبان ها را ضبط کنیم، قبل از اینکه آن متکلمین بمیرند و این میراث انسانی را از بین ببرند. زبان یک بخش حیاتی از تاریخ انسان است. کمپین های ترویج زبان، می تواند به گسترش و ترویج ارزش دانستن چند زبان و جایگاه کسانی که به بیش از یک زبان صحبت می کنند، کمک کند. برای مثال، در سانه ها و اجتماعات انسانی باید به این مساله اهمیت



زبان مادری چیست و چه اهمیتی برای انسانها دارد؟

زبان مادری چیست و چه اهمیتی دارد؟ یادگرفتن صحبت به زبان مادری تاثیر بسیار زیادی بر شد عمومی و کلی کودک دارد. یادگیری آن که NATIVE LANGUAGE نیز نامیده می شود. منافع بسیار زیادی برای کودک دارد. این کار سبب میشود کودک با فرهنگ خودش آشنا شود.

تضمین می کند که شناخت کودک درست و بهتر رشد کند. زبانهای جدید را بهتر یادبگیرد.

آیا در تدریس مؤثر است؟

تحقیقات به طور فزاینده ای نشان داده است که تدریس به این در اوایل مدرسه کمک می کند تا نرخ ترک تحصیل کاهش یابد و آموزش را برای گروه های مختلف زبانی جذاب تر کند.

کودکانی که از آموزش چند زبانه مبتنی بر زبان مادری بهره مند می شوند (MTB-MLE) در زبان دوم خود بهتر عمل می کنند.

چرا زبان مادری برای آینده مهم است؟ زبان نیز نقش بسزایی در رشد هویت شخصی، اجتماعی و فرهنگی دارند.

کودکانی که پایه و اساس محکمی به زبان اول خود دارند.

غالباً درک عمیق تری از خود و جایگاه خود در جامعه نشان می دهند.

آنها اعتماد به نفس بیشتری داشته و از زندگی خود رضایت بیشتری دارند.

چرا زبان مادری بسیار مهم است؟

استاد جیم کامینز از دانشگاه تورنتو در مورد اهمیت زبان مادری نوشت.

چرا اینقدر مهم است که والدین زبان مادری خود را با فرزندان خود صحبت کنند؟

به گفته کامینز، تحقیقات به روشنی نشان داده اند که زبان مادری نقش بسیار مهمی در رشد کلی کودکان دارد.

هنگامی که کودکان مهارت های خود را به دو یا حتی سه زبان توسعه می دهند

درک عمیق تری از نحوه استفاده موثر از زبان های مختلف دریافت می کنند.

در واقع، تحقیقات گسترده از این تصور پشتیبانی می کند

که کودکی که فقط یک زبان را می شناسد در مقایسه با کودکانی که زبان بیشتری صحبت می کنند، حتی آن زبان را به اندازه کافی نمی داند.

والدین می توانند از یادگیری زبان دوم و خارجی فرزندان خود با استفاده متنوع از زبان خودشان ، خواندن و گفتن داستان پشتیبانی کنند.

برای کودکان مهم است که والدین نسبت به زبانهای جدید نگرش مثبت داشته باشند.

اگر کودکان متوجه شوند که والدینشان از یادگیری زبانهای جدید طرفداری می کنند ، خود فرزندان نیز برای یادگیری انگیزه بیشتری پیدا می کنند.

بهترین روش تقویت زبان مادری:

بهترین راه والدین برای حمایت از پیشرفت زبانی فرزندانشان ، گذراندن وقت با فرزندانشان است.

داستان گویی ، بحث و گفتگو ، خواندن کتاب و ارائه پشتیبانی و تشویق به زبان خودشان آنها باعث می شود کودکان در سفر زندگی خود به چند زبانه شوند .

بازی کلمات و صداها

اهمیت زبان مادری:

اهمیت زبان مادری در آموزش پیامد محبوبیت روزافزون مدارس بین المللی رشد تعداد کودکانی است که زبانی غیر از زبان مادری یاد بگیرند. این می تواند فرصت هایی را برای فرد مهیا کند اما ، همانطور که کارولین ساویج توضیح می دهد ، ادامه دادن به زبان مادری برای تقویت یادگیری بسیار مهم است.

اهمیت زبان اول پیشرفت های تکنولوژیکی و جهانی سازی به افراد بیشتری فرصت می دهد تا در فرهنگ هایی که فرهنگ خودشان نیستند کشف و زندگی کنند.

مدارس بین المللی برای ده ها سال تاسیس شده اند.

اختلال خواندن دیسلکسی (اختلال زبان نوشتاری)

افراد دو و چند زبانه غالباً در تفکر خود انعطاف پذیرتر هستند

زیرا می توانند اطلاعات را به زبان های مختلف پردازش کنند.

مهارت بیشتر در زبان مادری:

هرچه زبان مادری قوی تر باشد ، یادگیری زبان های جدید برای آنها ساده تر خواهد بود.

کودکانی که پایه و اساس محکمی در زبان مادری دارند

مهارتهای سواد آموزی بهتری نیز در سایر زبانهای یاد گرفته شده دارند.

هنگامی که والدین و سایر بزرگسالان مهم وقت دارند که به زبان خودشان با کودک صحبت کنند و بخوانند.

از این طریق به گسترش واژگان کودک کمک کنند ، کودک با شروع مهد کودک یا مدرسه آماده تر می شود و می تواند زبان های جدید را به راحتی یاد بگیرد.

انتقال دانش و مهارت کودکان از طریق زبان مهارتهای آموخته شده به زبان اول را تا زمانی که از همه زبانها پشتیبانی شوند ، به سایر زبانهای آموخته شده در مدرسه منتقل می کنند.

بنابراین ، بسیار مهم است که والدین در خانه با مادر خود صحبت کنند.

والدین چگونه می توانند از یادگیری زبان خارجی کودک خود حمایت کنند؟

احساسات ، که برای رشد کودک مهم است ، از طریق زبان مادری منتقل می شود.

زبان مادری مجموعه مهارتهایی است که آنها با آن به آموزش رسمی می پردازند. تحقیقات به ما می گوید که هر مهارت و مفهومی که در زبان اصلی یادگیرنده کسب می شود لازم نیست هنگام انتقال به یک زبان دوم دوباره آموزش داده شود. این مهارت ها با شروع یادگیری به زبان دوم به راحتی منتقل می شوند. با این حال ، آموزش این مهارتهای انتزاعی به طور مستقیم از طریق زبان دوم بسیار دشوار است.

سندرم ویلیامز williams syndrom

همچنین به خوبی شناخته شده است که داشتن یک زبان مادری قوی کودکان را به مهارت های لازم برای یادگیری زبان های اضافی مجهز می کند و به آنها امکان می دهد تا درک خود را از ساختار زبان به چندین زبان جدید انتقال دهند. درک بصری از دستور زبان که هنگام یادگیری زبان اول در کودکان ایجاد می شود ، می تواند به راحتی به زبان های دیگر منتقل شود. جهانی سازی و افزایش همکاری بین ملل بدان معناست که در بسیاری از سازمان ها علاوه بر تخصص در یک زمینه خاص ، داشتن مهارت های زبانی متفاوت نیز الزامی شده است. زبان و زبان مادری نقش بسزایی در رشد هویت شخصی ، اجتماعی و فرهنگی دارند. کودکانی که پایه و اساس محکمی به زبان اول خود دارند ، غالباً درک عمیق تری از خود و جایگاه خود در جامعه نشان می دهند. طبیعتاً ، این جریان به هر جنبه ای از زندگی آنها، از جمله پیشرفت تحصیلی آنها ، سرازیر می شود.



به سرعت به محبوبیت آنها افزوده میشود. به ویژه در بین جمعیتهایی که به سرعت در حال رشد هستند. زیرا دسترسی آسان تر به فرصت های آموزش عالی در سراسر جهان را فراهم می کنند. در نتیجه ، تعداد کودکانی که به زبانی غیر از زبان مادری خود می آموزند ، به سرعت در حال رشد هستند. تحقیقات نشان می دهد که داشتن یک پایه قوی برای زبان مادری منجر به درک بهتر برنامه درسی و همچنین نگرش مثبت تر نسبت به مدرسه می شود. بنابراین بسیار مهم است که کودکان هنگام شروع مدرسه به زبان دوم به حفظ اولین زبان خود بپردازند. هنگامی که کودکان زبان مادری خود را توسعه می دهند ، آنها به طور همزمان مهارتهای اساسی دیگری مانند تفکر انتقادی و سوادآموزی را پرورش می دهند.

هیجایی شعرلری آذربایجان آشیقلا رین سازیندا و دیلیندا هر زمان اوخونوب آکادمیک تحصیلاتا باخمایاراق کاتب اوغلو مذهبی علملرده مطالعه سی اولوب و بو ساحه ده سوز صاحیبی کیمی گاهدان بیر واعظ کسوتینده باشاریلار گوستریب کاتب اوغلونون شعرلرینده هر شئیدن چوخ رحمتلی دده کاتبین ایزی گورسنیر و بودا دوغالدیر نیه کی دده کاتب اونون تکجه آتاسی اولمایب بلکه استاد کیمی شعر یازماغا اوغلونون الیندن توتوب .

(زید الله غلامی)

وئرندیر الله

گوزه له عشوه نی نازی ادانی .

عاشیقا بلانی وئرندیر الله .

گوله طراوتی رنگی بویانی .

بولبوله فغانی وئرندیر الله .

یئتیمین گوزوندن یاشی توکدورن .

منصورو حق سوزه داره چکدیرن .

زلیخانی عشقه اسیر گزدیرن .

یوسفه زیندانی وئرندیر الله .

بیلیم نه حکمت وار تانری ایشینده .

جیرانی توتوبدور اسلان دیشینده .

خسته نی گزدیریر طبیب پئشینده .

اؤینده درمانی وئرندیر الله .

کاتب اوغلو هاردا سنین گومانین؟

گولشان بولبولوندو گل باغبانین .

گمی ناخدانین کنت کدخدانین .

سنه ده ایمانی وئرندیر الله .

شعریمیز – شاعیریمیز ŞEİRİMİZ – ŞAİRİMİ

کاتب اوغلو



یاشام:

۱۳۴۳ شمسی ایلینده باتی آذربایجانین مرکزی اورمو شهریندن ۴۵ کیلومتر آراالی اولان قولونجو کندینده بویوک عارف رحمتلی دده کاتبین اوغلو اولاراق دونیا یا گوز آچان و فارص آدلاندیران و ایندیسه کاتب اوغلو تخللوصوینان تانینان شاعیر و یازیچی آتاسی دده کاتب محضرینده درس آلیب و شعرینن تانیش اولموش ایلک مکتبی قولونجو دا بیتیرن کاتب اوغلو تحصیلین دوامینی اورمو شهرینده باشا یئتیرمیش و آکادمیک تحصیلاتینی قوزئی آذربایجانین باشکنتی باکینین یونیورسیتیه سنین ادبیات فاکولته سینده یوکسک لیسانسینی آلمیشدیر

۱۸ یاشلاریندا بری شعر یازماغا باشلامیش آما نئچه ایل سونرا کلاسیک هیجایی (آشیق ادبیاتی) شعر مکتبیین سئودالیسی اولاراق بو ساحه ده چالیشیب و یازدیغی شعرلرین یوزده دوخسانی هیجایی شعر اولوب آما گاهداندا سربست شعر یازیب

گوزلرین

گنه گونلر گنه آیلار .
اولاجاق زای یاواش یاواش .

بسدی ناله بسدی فغان .
یئتر داهی بوردا دایان .
یازیق بختیم بس نه زامان .
آلاجاق پای یاواش یاواش .

کاتب اوغلو اوزون یورسان .
درد الیندن داردا قالسان .
خوش اولار عقلینی آلسان .
باشییان دای یاواش یاواش .

امیر طاهر فعال قازانی (آتابای)

یاشام:

امیر طاهر فعال قازانی (آتابای) ۱۳۵۷ینجی گونش ایلی
تبریزین شام قازان محله سینده دوغولوب .



«یاواش یاواش»

عارف بوگون دفتریمه
یازاجییم اوباش بوباش
کوله دؤنموش اؤته نلری
قازاجییم یاواش یاواش

دوشه قالخا خاطیراتا
آزاجییم اوداش بوداش
عارف کوسن کائئاتا
یازاجییم یاواش یاواش

حئیرانام ایشینه نقاش ازل .

نه گؤزل چکیبدی قاره گؤزلرین .
طیبیه نه حاجت ایسترسه ائدیر .
عالمین دردینه چاره گؤزلرین .

کیپر یگین محرابدی قاشلارین طاغی .
گؤزونده یارانیب جننتین باغی .
باخیشین شیطاننی ائدیبدی یاغی .
قؤیمور سجده قیلا یاره گوزلرین .

رحمه گلیر خمار باخاندا شداد .
چولده مجنون داغدا حیراندی فرهاد .
گاهدان اولور کافر کیمی بیر جلاد .
چکیر عاشقلمی داره گوزلرین .

کیپر یگین چاتاندا قاشین تئلینه .
توتور ساقی کیمی شراب الینه .
کاتب اوغلو آلسا آدین دیلینه .
یامان سالار منی ناره گوزلرین .

یاواش یاواش

آخشام اولدو گونش باتدی .
چیخاجاق آی یاواش یاواش .
قاره گنجه بو بختیمه .
اولاجاق تای یاواش یاواش .

گنه یاده دوشه جک یار .
گنه حسرت گنه غم وار .

جلیل درهمجانی "تایماز میانالی"

اولدوزلاری بیربیر ساپا دوزدوم گئجه یاری /
 آسدیم یاناغیمدان سوزولن چای ایشیغیندا /
 سندن منه بیر قانلی اورک قالدی امانت /
 اوخلانمیشیدی بیر گئجه لیک یای ایشیغیندا /
 سئودا یولونو هر گئجه آددیملا بیرام من /
 آختارمادایام ایزلرینی دای ، ایشیغیندا /
 آی دا اوزادیب آللرینی دو یغوما ساری /
 کؤلگم ایلشیب تئلرینه پای ایشیغیندا /



باشام :

جلیل درهمجانی "تایماز میانالی" ۱۳۵۴ینجی
 ایلین آذر آیینین ۲۷سینده قارلی کولکلی بیر
 سویوق گئجه ده بیر ادب سئور عائله ده دونیا یا گؤز
 آچدی.

اوشاق چاغلاریندان اطرافیندا کی عائله نین آلینده
 دائما کتاب گوردو کدن کتاب اوخوماغا و اؤزللیکله
 شعره ماراغ بسله دی.

تایماز ۱۶ یاشیندان فارسجا شعر یازماغا باشلادی
 سونرا ۲۱ یاشیندا اوستاد دکتر ارشد نظری ن
 تانیس اولاندان سونرا تورکجه شعر یازماغا اوز
 گتیردی.

او تحصیلاتینی لیسانس مقطعیله کیمی
 حسابداری رشته سینده ادامه وئریدیر.

اونون شعرلرینین چوخلوسو ایران و آذربایجان
 قزنته لرینده چاپ اولوبدور و ایکی کتابی دا چاپا
 حاضیرلانیر.

تایماز شعر یازماغدان علاوه آپاریجیلیق
 صنعتینده ده فعالیت ائدیر و چوخ پروگراملاری
 ایراندا حتتا آذربایجاندا آپاریدیر

ایشیغیندا

سیلکیندی گئجه ساچلارینی آی ایشیغیندا /
 دن دن تۆکولور سئوگی سی آخ وای ایشیغیندا /

سیلکیندی گئجه ساچلارینی آی دومان ایچره /
 تایمازدا اوخور اول ساچا لای لای ایشیغیندا

سورگون دو یغولار

یاساق دو یغولاریچین سورگون اولموشام
 دو غماز بولود کیمی غمدن دولموشام
 سون باهار گولو تک گور نه سولموشام
 بیر قیغیلجیم منه اومود یئتیرین

حسرتلی گؤز لری بولاقلارکن
 گیزلیجه سؤز لری دوداقلارکن
 اورکده کی سئودا یاناقلارکن
 گؤزل لیگی گورمک یاساقلارکن
 گؤزومدن یاغماغا بولود یئتیرین

آسیلدی گؤز لریم ناز بنووشه دن
 یازیلدی سؤز لریم یاز بنووشه دن
 اولمادی حسرتیم آز بنووشه دن
 تایمازین مزارین قاز بنووشه دن
 کؤنلومه وئرمه گه اویود یئتیرین...

حسین شاهمرادی



باشام :

حسین شاهمرادی زنگان شهرینین رجعین کندینده دونیایا گۆز آچمیشام ابتدایی تحصیلاتین کندیمیزده اوخوموشام سونراسی آتام دمیر یولوندا چالیشدیقینا گۆره، انتقالین وئردیلر زنگانین شهرینه، و من قالان تحصیلاتیمی دیپلما قده ر زنگاندا اوخویوب و باشا یئتیرمیشم آنجاق اوشاقلیقدان ادبیات و هنری ایشلره چوخ علاقم واریدی و مدرسه ده سسیم یاخجی اولدوقونا تکخوان گروه سرود و حتی صف باشینین قران اوخوماسین منه تاپشیراردیلار، بعضاً ائوده تک اولاندا اۆز اۆزومه سۆزلری قوشوشدوراردیم و اوخویاردیم دبیرستان زامانی معلمیمیز اوشاقلاردان ایسته دی هر کس بیر شعر یازیب گتیرسین او زامان معلم منیم شعریمی چوخ چوخ خوشلادی آما زندگیده مشکلات مالیه گۆره تحصیلاتی ادامه وئره بیلمه دیم و کرج شهرینه کوچدم و بیر موددت ایشه و چؤرک قازانماقا مشغول اولدوم بعضاً داییم ناکام موعلیملن شعر بارسینده دانیشیب و چالیشیردیم کی صنعت شعرى اؤیره نیم، من بایاتی شعرینی چوخ سئودیمه گۆره شعرلیمین باشلانیشین یکی ایل بایاتی شعرلریلن چالیشمیشام و اولین قوشما شعریمی ۱۳۹۰ ایلینده یازمیشام و ایندیده چالیشیرام شعرلیمی توپلایام تانرینین و

گئتدین؟

دئدیم دردیمی داغلارا
اوزوم دوشدو آياغلارا
شکلینی چکدیم باغلارا
منی آتدین هارا گئتدین؟

آدینی یازدیم یوللارا
ساغیمدا دؤندو سوللارا
حسرت قالدیم او قوللارا
منی آتدین هارا گئتدین؟

گوندوزلریم گئجه اولدو
هئچ بیلمه دیم نئجه اولدو
محببتیم وئجه اولدو
منی آتدین هارا گئتدین؟

اوره بیمه یارا دوشدو
گۆزلریمه قارا دوشدو
باهار کؤنلوم قارا دوشدو
منی آتدین هارا گئتدین؟

آختارمامیش یئر قالمادی
فلک مندن آز آلمادی
سنسيز دردیم آزالمادی
منی آتدین هارا گئتدین؟

هئچ ائلده سن تک ناز اولماز
قیش عؤمروم سن سیز یاز اولماز
سن سیز اؤلر تایماز ، قالماز
منی آتدین هارا گئتدین؟؟؟

دۇستو اۆلگن دۇستون اوزو ھېچ گولمز
دۇستون گيزلى دردین باشقاسى بيلمز
دۇستو ياخجى اۆلان ھېچ زامان اۆلمز
صداقت كندیری پارالانماسا

اینسان بیر بیرینین قیماز جانینا
تۆخانماز کیمسه نین شہرت شانینا
حاکیم اولماز بَشَر اۆز ووجدانینا
نیفرتدن اۆرگی چارالانماسا

هیجرانین وعدہ سی دالا چئوریلر
آجی حسرت دؤنوب بالا چئوریلر
اۆرکلر باشقا بییر حالا چئوریلر
داغ داغین اوستوندن سئرالانماسا

«آمانسیز» یاشایار ھامی دونیادا
اینسانین آرتیرار تامی دونیادا
دۆلار ھر سوفرانین جامی دونیادا
اینسانلیق کلمہ سی قارالانماسا

جیران

باخیشلارین نہ گۆزلدیر
آی گۆزلىرى قارا جیران
اۆرگیمی درد آلیبىدی
ییلله درده چارا جیران

نہ گزیرسن یال یاماچی
سن سن دردیمن علاجی
باخاندا منہ قیقاچی
قلبیم اولور یارا جیران

داغدا دۆلان دوزہ گلّمه
درینده قال اوزہ گلّمه
اؤوچو باخیر گۆزه گلّمه
سالار سنی تورا جیران

دوستلارین کومگیلن بیر کتاب چاپا وئره م، عین
حالدا کرج شهرینده یاشاییرام و ۴ اوشاقیم وار،
اوج قیزیم وار بیر اوغلو، ایشیمده کی ماشین
آلیش وئریشینده چالیشیرام.

بیلدین ھئچ

ای کونول دن بی خبر یاندىم کؤزدیم، بیلدین ھئچ؟
اینظاردان کؤوره لیب قان یاش سوزدیم، بیلدین ھئچ؟
تاپشیرادیم جیسمی جوشقون گلنده سئلره
جان آلان عشقینده من ساکیت اوزردیم، بیلدین ھئچ؟

گاه قوناردیم کونلونون گولزارینه بولبول کیمین
گاه دلی جیران کیمین فیکرین گزردیم، بیلدین ھئچ؟
باغبانان گیزلیجه باغبان دزدیم دسته گول
سن گلنده یؤلارلا بییر بییر دوزردیم، بیلدین ھئچ؟

تئلرینده سئیر ائدیپ آل گزدردیم نازنین
زولفونون ھردسته سین گول تک بزردیم، بیلدین ھئچ؟

اؤل قدر یؤل گۆزلہ دیم یؤلار یورولدو سئوگیلیم
من بو ھیجران دردینه داغ تک دؤزدیم، بیلدین ھئچ؟

جان شعریمدہ سنین چوخلو نیشانین وار گولوم
گر نیشانین یوخدوسا، شعری پوزاردیم، بیلدین ھئچ؟

بسکی ھیجران چکمیشم شوق و بصال الدن گندیپ
اچمامیش بییرغنچه تک سؤلدوم بوزاردیم، بیلدین ھئچ؟

سن «آمانسیز» عشقیمی سالدین ایاقلار آلتینا
آما یالینیز، عشقی من، سنده گزردیم، بیلدین ھئچ؟

اینسانلیق

محببت اینساننی مھربان ایلر
اینسان محبتدن آرالانماسا
ھېچ عاشیق سئوگیدن کوسوب اینجیمز
سئوگینین اؤخوندان یارالانماسا

شک گتيرمه يارادانين ايشينه
سن الله هينان اول الله سنندير

هر ايشی تاپيشير توکل ائيله
يوخ يئردن ياراديب يوخ يئردن بئله
گئشمشی گتيريب وئرر ال اله
سن الله هينان اول الله سنندير

گئجه نی گوندوزو ياراديب سنه
دونيا دا ايشقلى گؤز وئريب سنه
سؤزومو دئيرم هر دوشونه نه
سن الله هينان اول الله سنندير

حقيقتی قوبوب ناحاق دانيشما
او دونيانين آلاوينا آليشما
هممشه ياخجی اول پيسه قاريشما
سن الله هينان اول الله سنندير

يارا تمايب سنی نظر دن سالا
درد وئرر چاراسی تاپيلماز بالا
قويماز کيمين کيم ده قيصاصی قالا
سن الله هينان اول الله سنندير

اينسانی آلالدار زای اثر طاماح
ازلدن پاخيلا وئرمه ييب الله
يوخسولون ايندن توتاندا والله
سن الله هينان اول الله سنندير

فلگين قضبی بير به بير يخير
گئن دونيا نامردين اوره بين سيخير

گؤزل ياراندين آزلدن
کچمک اولماز سن گؤزلدن
قور خورام چيخسان خزلدن
اوخ قلبينی يارا جيران

«آمانسیز» داغیندا ياييل
غفلت يوخوسوندان آييل
باخما منه ماييل ماييل
رحمين گلسين يارا جيران

حسين شاهمرادی (سونمز)



ياشام :

حسين شاهمرادی (سونمز) ۱۳۶۴ گونش ايلي
زنگان ميانا يولونون اوستونده يئر آلان رجئين
کندينده دوغولوب؛ بئشيني جي صنيفه قَدَر درس
اوخوموشدور؛ اوشا قلیق چاغلاريندان شعير يازماغا
اوز گتيرميشدير؛ آذربايجانين آدليم شاعيرلری
بهمن وطن اوغلو شوجاعت ممدلی و ابصيرافیل قوربان
پور مالانسادا اينديسه گوجلو شعيرلر يازيب يارادا
بيلير؛ عين حالدا شاعير عايله ليدير و دوغولدوغو کنده
ياشايير؛ شاعير سونمز ايندی اؤزوندن کيتاب چاپ ائله مه
ييب اومود ائديرم يوخون گله جکده يازيديغی اثرلر چاپ
اولونوب آذربايجان سوز خزينه ميزه علاوه اولونسون؛

الله سنندير

نه وار يئر اوزونده ياشايان بنده؟
سن الله هينان اول الله سنندير

آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار

مین ایلر یاشاسان عومور یاشدادی
 آغیل یاشا دئییل آغیل باشدادی
 هئی آغیلسیز آغیلینی داشلادی
 آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار

(سونمز)م سوز چکیر دوز اؤز وقتینا

نه دوشوبدور طالعین باختینا
 چیخانمادیم شاهلار چیخان تاختینا
 آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار

یانماز

اؤزونه یانمایان اؤزگه یه یانماز
 اؤتو بیر طرفده سو بیر طرفده
 دریادا غرق اولان نوحون گمی سی
 گمی بیر طرفده نوح بیر طرفده

بیر گونوموز یئرمی دؤردجه ساهاتدی
 ایشقلی گوندوزو گنجه قارالتدی
 یئری گویو نچه گونده یارالتدی
 یئرده بیر طرفده گوی طرفده

شاه اولساندا بیر گون سنی آیرلر
 دئمیرم ها قدیمن سوز دئیرلر
 اؤوچویا مسیری نیشان وئرلر
 اؤوچو بیر طرفده اؤو بیر طرفده

(حوسین سونمز)اؤلوم حاقدیر یارادان
 من اؤلوب گئندن سونرا دونیادان
 روحومو جیسمیمی بؤلور آرادان
 جیسمیم بیر طرفده روح بیر طرفده

پاکیندا پاکلیغی اوزونه چیخیر
 سن الله هینان اول الله سنندیر

الله سیزی هر طرفدن قوروسون
 نامردین ریشه سی کوکدن قوروسون
 محمد اُمتی علی نوروسون
 سن الله هینان اول الله سنندیر

چالیشگینان بیر گون دوشرسن یادا
 جهد ائله تمیز آدقازان دونیادا
 یاتان بختیمیزی بلکه او یادا
 سن الله هینان اول الله سنندیر

(سونمز)م بعضی یول؛ عاغل هوش چاشیر
 عزراییل الینده بیر شیر تدا آشیر
 وقت تک لیک؛ تک الله ها یاراشیر
 سن الله هینان اول الله سنندیر.

آی داش آتان

ائله داش آتدین کی باغیریمی یاردین
 آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار
 منیم داشیم هامی داشدان آغیردیر
 آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار

من اؤنو سئویرم او منی سئویر
 کوکسومون ایچینده اوره بیم دویور
 باشیمین اوستونن الله هیم گورور
 آی داش آتان داشیندا بیر وقتی وار

او گون نن کی شعیر سوزه باشلادیم
 داها اؤز اؤزومو دا تواشلادیم
 چوخ یئرده شیطانن اؤزوم داشلادیم

بیر دردی می لاپ چوخالدیب یوزلدی
 ائتمه دی بیر درده درمان یوخسوللوق



بوراخمادی بیر آلمی الیندن
 هرنه دئدیم اینجیمه دی دلیمدن
 ترپشنده بیر داش سالدی بئلمدن
 اولدو آییق بیر نگهبان یوخسوللوق

هئج گئیمه دیم اوندان بیر نوع لباسی
 هرآن توتدوم تازا درد لردن یاسی
 هر زمان ائله دیم بیر زاد سووداسی
 اوندادا تئز وئردی زیان یوخسوللوق

یول آختاردیم بلکه الیندن قاچام
 قارانلیغا شاید بیر ایشیق آچام
 ثروت اوچون منده بیر الم ساچام
 توتدو یولو ائتدی پئشمان یوخسوللوق

ازلدن بوش ساخلادی تاباغیمی
 هر بیر ایشده تئز آلدی قاباغیمی
 قوجاقلادیم قملی دیز آباغیمی
 اولدو منی دالی سالان یوخسوللوق

منده بیر اینسانام دولتلیه تای
 نه دن اولدو بو یوخسوللوق منه پای
 علی سنده پول یئرینه دردی سای
 دئه سن ائتدین منی نالان یوخسوللوق

۵ قارداشلاریملا بیرلیگده ایشله ییب ائو آلدیق . گوندوز لر
 ایشلیدیم ، گئجه لر تبریزین باهارخییوانیندا قطران
 گلزار، شیخ شمس ، پاسارگاد ، مدرسه لرینده درس
 اوخودوم آخشام ساعات ۶- دا ایشدن چیخیب ، مدرسه یه
 گئدیب ، ساعات ۱۰ دا ائوه قاییداردیم . بیر تیکه چؤرک
 یئیب بیر ساحات اؤز درس لریمه باخیب سونرا جیب

رشیدین اوغلو احمد جباری ، موغانین حاجی
 خوجالی طایفاسینین قره گؤز تیره سین دن دیر
 اوردان گلیب خییاوون (مشگین شهر)ین ، اهر
 چایلا ، قارا سویون بیر- بیرله قووشان یئرده اهر
 چایین قیراغیندا سارخانلی آددا بیر کندیده آنام
 ، گولستان ، لا سئویشیب ائولنیبیدیر .
 من کیملیکده ، لطفعلی،عائله آراسیندا ، علی ،
 ادبیاتدا ، خالق آراسیندا علی جباری (علی
 معلیم) آدیلا، ۱۳۴۵- ده ، دؤردونجو اوشاق
 اولاراق ، سارخانلی کندیده دونیا گلمیشم .
 آنجاق اوزامانین فیکیریه ، سرباز آپارماسینلار
 دئییه، اوچ ایل بویوک آلیبلار، کیملیگیده دوغوم
 گونوم -۱۳۴۲/۷/۱ - یازیلیبیدیر . یوخسوللوق
 الیندن ۱۳۵۴- دون ، پاییزیندا ، قیرو آیینین
 (آبانین) اون دؤردو، سارخانلی دان کؤچوب
 تبریزه گلدیک . ایشله مکله ۱۲ باش عائله نی
 ساخلادیق .

بیر شعریمده دئمیشم

ازل گؤندن بو دونیا گلنده
 اوزون منه وئردی نیشان یوخسوللوق
 ها ایسته دیم بلکه الیندن قاچام
 اولدو منه مونیس هرآن یوخسوللوق

آنا تک یاتمادی منی گؤزلدی
 هارا گئتدیم ایزلریمی ایزلدی

ازل گوندن ائل درد، وطن درد، منیم دردی ، منیم دردی
 اولوبدور. او دردلی شعریمه داشیمیشام
 وطن دردی دئییلن یئره جان آتاردیم .
 انجمن ادبی تبریزده ، آذربایجان دردی دئمگه بیزه
 امکان وئرمه دیلر.
 ۱۳۸۵ - ده نئچه یوالداشیملا اؤز ائویمده ساز ، سؤز
 اوچاغی ، انجمنی نین تملین قویدوم .
 انجمنی یاشاتماق اوچون چوخ - چوخ عذابلار چکیمیشم.
 نئچه یئرلردن سورغولارا چکیمیشم . شوکورا ولسون الله
 انجمن هله ده یاشاییر .
 اؤز ائویمده جمعه لری آذربایجان رقص کیلاسی قویوب
 جانانلار رقص اؤرگتدیک
 اؤزدیلمیزده درس اوخوماق اوچون دیل اوستادیم رضا
 عالی نین ، اؤیرتملیگیله اؤز ائویمده کیلاس قویدوم .
 دیله گۆره پورفسور زهتابی نین کیتابلارینی چوخ
 اوخویاندان سونرا دکتر صدیق ، دکتر فیض الهی ، گلیب
 بیزدن امتحان آلیب ۱۲ نفر سیناقدان گنجیب قبول اولدو .
 منده ۱۹ نومریله دکتر صدیق ، دکتر فیض الهی ، رحمت
 لیک اوستاد شیدا نین ، تعیید ایمضاسیلا اؤز دیلمیزین
 مدرکینی آلدیم .
 اوندان سونرا یاواش - یاواش درس دئمکه باشلادیم ،
 اؤرندیکلریمی ماراقلیلار اؤرتدیم.
 ۱۳۸۹ - دا ، منی نئچه اؤرنجیمله اؤز ائویمده توتوقلاب
 زندانا سالدیلار .
 ۱۳۹۲ - ۱۳۹۵ - ده گئنه ده توتوقلاب زندانا گئتدیم ،
 زنداندا وطن دردی چاندیرماغا چالیشیردیم ،
 اؤرندیکلریمی درس دئییردیم .
 اورانیندا سورغو سوالین گۆردوم ، آنجاق دیز چؤکمه دن
 وطن دردین اؤزومله داشیدیم .
 اوردا - بوردا ائولرده کیلاس قویوب اکثریت دانیشگاه
 اؤیرنجی لرینه درس دئمیشم .
 فیس بوکدا (آنا دیل - اویرتیم) آدلی صفحه مده ،
 تئلگرامدا ، سورغو ، جاوابلا ، دیلمیزی اؤیرتدیمگه
 چالیشیرام
 گۆنلر اولوب ، تبریزده بیرگئجه ده ۳-۴ توپا گئدیپ ،
 مفت ، پولسوز شعر دئیپ
 ائل دردی ، وطن دردی ، آچیق ، ساده دیلده (آنا
 دیلده مدرسه ، ائشیدیرسن دییم بابک ، ائله بابک ،

خرجیمله آدیغیم کیتابلاری اوخویاردیم کیتاب اوخوماق ،
 یامان داد وئردی .
 گئنه سحر ۷- ده دوروب ایشه گئردیک .
 ۵ ایلده سگیزینجی کیلاسینا قدر درس اوخودوم .
 ازل گۆندن قویولار فرش توخییام
 ناچار اولدوم گئجه لر درس اوخییام
 ۱۳۶۰ - دا ، آماده خدمت ایسته ییب ، دای منی درسه
 یازمادیلار . ها یالواردیم دا ۹-۱ ، یازمادیلار . بیر ایل مدرسه
 سیز قالاندان سونرا ۱۳۶۱/۰۴/۱۵ سرباز گئتدیم
 ۲ ایل باتی دا ، پاوه ، نوسود آدلی منطقه ده ایران عراق
 ساواشیندا بی سیمچی اولاراق جبهه ده قالدیم .
 سربازلیغی قورتارماق همان اوزامانین دیبله منی تئز
 ائولندیملر یاشام چتینلیگی داها قویمادی درسین آردین
 توتام .
 ۱۳۶۸ - دن کاشی ، داش ، دوزمک ایشینه اوز گتیردیم .
 ۱۳۷۷ - نین اسفند آیینین اوچونده حیات یولداشیم
 عمیم قیزی دونیادان گئدیپ ، منی ۴ اوشاقین الینده تک
 قویدو .
 ۱۳۷۸ - ده ناچارلیقدان ، بیرقیزی ، اوچ اوغومو ، آنا
 ، آنا تاپشیریب باکی یا ایشله مکه گئتدیم .
 ۲ ایل باکیدا چالیشدیم آرا سیرا گلیب اوشاقلار باش
 ووروب ائو خرجلرینی وئردیم ، ایکی ایلدن سونرا قایدیب
 اوشاقلاریملا بیرلیکده عباسی خیباوانیندا ، اؤز ائویمیزده
 یاشاییریق .
 ازلدن کیتاب اوخوماغا اؤزلیکله تورک ادبیاتینا چوخ
 ماراقلیدیم چالیشاردیم هر مطلبدن (ادبیاتدا ده ده قورقود
 ، صابیر ، معجز ، شهریار ، سهند ، ... تاریخی ، مذهبی ،
 سیاسی ، ادبی ، مکتب لری ، معلومات عومومینی ، رمان ...)
 اوخییام .
 ایلک شعریمی جبهه ده یازدیم آنجاق آردین توتما دیم .
 ۱۳۷۰ باشلادیم داوملی اولاراق (کلاسیک ، اؤز
 قالیبیمیزده ، باشا دیقجا یئنی ، مدرنین ایزی اولان دیلده ،
 فیکیره ، (سمبولیستی ، فورمالیستی دیلده یوخ) ، عام
 ملتله راحت ایلگی قورماق اوچون ، ساده دیلده
 شعریازماغا . شعری تکجه آماج (اینجه صنعت اینجه
 صنعت اوچون) یوخ ، آراجدا (ایزاردا) گۆردوم .
 من شعرین گۆزلیگینی (ائستتیکینی) ساده لیکده ، ائل
 دردین دئمکه ، کسه بیر یول اولماقدا گۆردوم .

یئنی فیکری اوجالت ترد ائتمه تبریز
معجز نه قدر دئدی ، دا یاتما تبریز

بیلیرسن می تورکون گۆزو سنده دیر
بابک اوغلو گزن ایزی سنده دیر
مین لر بابک ایندی اۆزو سنده دیر
ویاقلاری داها یوخلاتما تبریز
آلگینان حقیقینی ، دا یاتما تبریز

علی میسیولارین فیکرین ایزله سن
حاج مهدی نین ائوین دور تمیزله سن
انجمن غیبی گلکین گۆزله سن
مللته شوراوخو سوسدالتما تبریز
آجلیغا دؤزریک ، دا یاتما تبریز

دوزدور واردیر سنه چوخ تور توخویان
چوخ ایگیدین وار اؤلومدن قوخمویان
فریدون تک دارا مئیدان اوخویان
گولوستان باغینی اونوتما تبریز
دار آغاجی دئییر ، دا یاتما تبریز

شاهگؤلون شاهلیقدان گؤرسدیر نیشان
آرخانا عینالی دایاق هر زامان
ارکین ، گۆی مچیدین ، بازار ، کندیوان
هاممیسسی دئییرلر یوباتما تبریز
گؤرست بیرده اۆزو ، دا یاتما تبریز

چوخلو داهی لری بارا گتیردین
روشدیه نی ، مبعیینی یئتیردین
شهریاری قوجاغیندا بیتیردین
قوچاق شاعیرلری آغلاتما تبریز
قانان لار درد چکیر ، دا یاتما تبریز

دوشونجه لی اینسان ، بۆله جییم من ، خوجالی قیرغینی
، اویانگینان آذربایجان ، آی وطن ، شاعیر ، آشیق ، زلزله ،
باهالیق ، جئهیز ، حاجیلار ، شاخسئی ، تبریز ، هاییمیز ...)
ائین اوره گی ایسته یین ، آنجاق دئییه بیلمدیگی سۆزلری
، من دئییب قولقلارا چاتدیریپ ، ائلیمدن - خالقیمدان
آلقیش آلمیشام .

سسسه چئوریلیمیش کامیل تورکو قرآنی،

۶۷- دانا اۆز شعرلیمدن

۷۰ - خالق ماهنیسینی بوردا کی اۆز موغنیلیریمیزین
سسپله .

ده یرلی دوستوم مرتضی نقی پورون هنر یاردیميله بیر
سی دی ده یئرله شدیریپ

اوندان ۱۵۰۰۰ مین دانا ، سی دی یه ووروب یاتان ائلی
آیلتماق اوچون مفتله میلته وئریپ یایمیشام .

آذربایجانین اکثریت کندلرینه ، شهرلرینه خالق
شعرلیمی ، سسیمیزی چاتدیرماق اوچون الیندن گلنی
اسیرگه مه ییب لر .

چوخ ساغ اولسونلار خالقیمیزی ، ائلیمیزی ، اولار مندن
چوخ چالیشیب چوخ یابیلار . بوائلیمیزین گوجيله سسیم
مرزلری یاریپ چوخلو آیری اۆلکه لره گئدیپ چاتیبدیر .

تبریز

تاریخین دولودور دئوریملریله
گئنه آتلانگینان ، دا یاتما تبریز
گؤرست ولقانینین آتیشلارینی
انتیظار گؤزلری بویلاتما تبری
پاتلایش واختیدیر ، دا یاتما تبریز

ستارخانین سنده گول له آتیبدیر
پیشورین زیندانلاردا یاتیبدیر
مللی حوکومتی خالقین دادیبدیر
دادین آغیزلاردا تورشاتما تبریز
یاشات اوگؤنلری ، دا یاتما تبریز

خیابانی جسارتین هارایلا

ثقه السلام تک دوشمنی زایلا

زهتابی نین یازیلارین دور پایلا

شسلی دایان ساز آلاندا الینه
تعریف دئه تورک دیلی اوغوز ائلینه
بؤیوک شاعیردن سؤز آل دیلینه
دیلین اولسون اوخ تک سؤزه یای آشیق

چال اوخو سازیندا یوزلر هاوانی
بوتون شیکسته نی بیرده اورفانی
کوراوغلو سسیله دولان هر یانی
تورک ائلینده قوچاقلاری سای آشیق

سن چالگینان گوزل بیر ائل هاواسین
ساز سسیندن اؤرک تاپیر داواسین
قوی ساز یولا سالسین ائلین توی ، یاسین
منصوریده آغلا سن های های آشیق

میلاددان چوخ قاباق گلیدیر آدین
ده ده م قورقود اولوب سنین اوستادین
دیلی دیری ساخلیر ناغیل فریادین
نئچه داستان دیری قالیر دای آشیق

یانیق کرمینی چالیدی عدالت
چنگیزله ، زولفیه ائدیبلر همت
اورگیلا چالینیر سازدا هم ساعت
قائماقلا موسیقی اولماز زای آشیق

بئش تومن پول اوچون سیندیرما سازی
تورک خالقین گئچمیشین دئییر آوازی
بو سیلاحدان قورخور شاهلارلا قاضی
بو سیلاحا آزدیر اولان تای آشیق

بابام بوسازبلا گلین گتیریب
کیملر چالیب بونو بیزه یئتیریب

دانیشدی باغچابانلا لال لال ، کارلار
سنده چوخ دانیشیب سازبلا ، تارلار
اوستادسلیمی دن چوخ یادیکارلار
آیریلیق ماهنی سین اوزاتما تبریز
دور ویصال واختیدیر ، دا یاتما تبریز

رشیدیه بیلیم یوردو آچگینان
منلیگینین بایراغینی ساچگینان
شاه اسماعیل دالیسی جان قاچگینان
بالا اوجالت یادی اوجالتما تبریز
تانیتدیر هاممییا ، دا یاتما تبریز

بیرینجی شهرسن ساخلا آدینی
اؤزگورلوگون گؤرست بیزه دادینی
بالان علی چکیر های فریادینی
ایگیدلرین گؤزون ایسلامتا تبریز
قورتار بیزی قمدن ، دا یاتما تبریز

آشیق

دانیشدیر سیننده ده ده مین سازین
تاریخدن کولتوردن دئسین یای آشیق
قیش آلمیش کونلومه گتیر شن یازی
بیلیم کملیگیمی منده آی آشیق

هاوالاردان دولو اتک جنبله
دیوان مجلسی گتیر اووله
دیلیندن ده یرلی دوررولر گله
بؤیوک خزینه دن سال بیر های آشیق

قمدن چوخدور سئون دیلقم هاوانی
ساری تئل ساغالدار خسته اینسانی
چوخ تانیشدیر سازلا ائلی اوپانی
ساز ، سؤز اؤلسه گلر یاددان پای آشیق

اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

یئنیلمز گؤرسدیم درده اؤزومو
دئییه ردیم اینسانین اولا دوزومو
بزیینده بو آغ توکلر اوزومو
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

حیله گؤردوم علی ظالیم باشیندا
دئدیم اودولمارام اونون آشیندا
او واخکی دینمه دیم ظولمون قارشیندا
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام



عبداله قاسمی

(بیلماز) ۱۳۷۲ اینجی
گونش ایلی ایسفراین
شهرینین دهنه اوجاق
کندینده دوغولوب.

عالیه تحصیلیدیر؛ آشاغیدا شکیلرینی گؤردوگونوز
کیمین اوچ کیتابین مالفدیر؛ (ترکها در خطه
خراسان)، (ارغیان مَثَل لَری)، (میراث
کایرا) ایندیسه تورک فرهنگ و تاریخی اوزره
چالیشمادیرلار؛ تورکولوژی، میتولوژی و اتیمولوژی
بولومونده ده آراشدیرمالاری واردیر؛

نئچه میلیون تویلار یولا اوتوروب
مبارکدی هر چالیدیغین توی آشیق

من علی ده ائلین شاعیر اوغلییام
ازل گؤندن ساز سسینه باغلییام
وطنیم ساوالان اوجا داغلییام
کئچر کندیمیزدن اهر چای آشیق

دای قوجالیرام

یازینی یاخیندان گؤز تار گؤرنده
اوندا اینادیم کی دای قوجالیرام
گؤزومون قاباغین تورلار هورنده
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

فلک داد پاییمدان وئردی آجیمی
هرآن ایتمیش گؤردوم اؤز آماجیمی
آغارمیش گؤرنده قارا ساچیمی
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

دونیادا یاشاماق سانکی اوپوندو
اؤرک هر بیر دردی ییخجاق سئویندی
یوککوشو چیخاندا یامان دؤیوندو
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

دورمه می خیرالدیب تیکه یئینده
پالتاریمی یاواش - یاواش گئینده
ایلک نوه م منه ده ده دئینده
اوندا اینانديم کی دای قوجالیرام

چوخ یئرده صبریمله فلگی اودوم
چالیشدیم چوخ قاچدیم دردی اونوتدوم
بیری داغی چیخاندا دیزیمی توتدوم

اودا دوپ دورويدو بير بولاق كيمين،
تزه قايساقلانميش بير قايماق كيمين،

اومودون باغلادی او قورشاغیما،
هوپوخوب دوغروخو ديلكلر يميز،
اوخودو عقد يميزی بېكلر يميز،
توتدو تويوموزو ايستكلر يميز،

او جاهاز گتيردی اؤز صداقتين،
من كبين سالدیردیم محبتیمی،
بير گؤزل ائو ياپدیق اورگيميزدن،
پنجره سين قويدوق بېگيميزدن،

ايچینی دؤشه ديك امگيميزدن،
ايلک ائولاديميز شرافت اولدو،
آغيز شيرينليگی کؤنول خوشلوغو،
گون به گون بو بيزه بير عادت اولدو.

گۆرموشم

دؤرد آياقلى گۆردوم آدمجان قانير،
ايكى واركى دؤرده ساياق گۆرموشم.
قوجالار گۆرموشم يئددی ياشيندا،
يئتميش بئش ياشيندا اوشاق گۆرموشم.

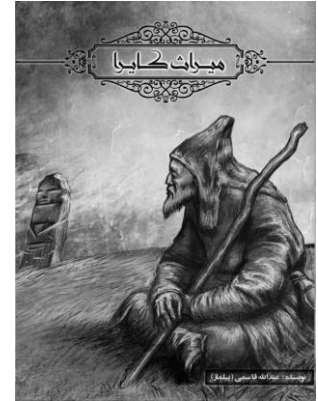
شاگيردلر گۆرموشم اوستادا اوستاد،
دانشگاه قورتارميش گۆردوم بئساواد،
كيشيلر گۆرموشم باشيندا چارات،
آرواد وار باشيندا پاپاق گۆرموشم.

بالا واركى وار ده ده يه يوخ دئييب،
ده ده واركى اون بير اوغول ساخلاييب،
باخار گۆز گۆرموشم ياتييب، يوخلاييب،
يومولموش گۆز واركى اوياق گۆرموشم.

۱۹۲ صفحه ده ۱۳۹۵ اينجی ایل

۱۹۴ صفحه ده ۱۳۹۵ اينجی ایل

۳۰۷ صفحه ده ۱۳۹۶ اينجی ایل



حاجی خان اؤغلو داود انتصاری.



(انتصار) ۱۳۴۱ اینجی گونش ایلی گونئی دن
شرقی آذربایجانین خوجا بؤلگه سی دئییلن
شهرک (شهرک) کندینده دوغولوب؛ هر حالدا اوستاد
انتصار گونوموزون بویوک شاعیر و یازارلاریندان
بیریدیر؛ عومور بویو یازیب یارادیغی شعرلریندن
ایلك اولراق (باشا دوشمه بین ایغا
دوشر) ایکینجی کیتابی اوشاقلارا حصر اولونان
(قارآدامی) چاپ اولونوب سوزخزینه میزه علاوه
اولموشدور.

آخیر چرشنبه

آخیر چرشنبه یدی بیر پلمه گئجه،
کؤنلومو اوقیزا قورشاق ساللادیم،

تلفظ ائدندە شەھدى آغيزدان،
سوزوب دوداقلاردان يالانسىن شعرين.

معنا لار ايچينده اؤز يئرین تاپسين،
آغيزدان چيخاندا قولاقلا قاپسين،
آغىللار دويورسون، آنلاقلار ياپسين،
كۆنولدن كۆنوله جالانسىن شعرين.

گۆزلر آغيزندا چئوريلسين نازا،
اريسين نفسه، ياتسين بوغازا،
سوزسون موسيقييه، يوغرولسون سازا،
پردە دن پردە يه دارانسىن شعرين.

ايتميش سئوگيليدن مکتوب قالان تک،
دويوندن دويونه گزسين اينام تک،
سينيچى سينيغا ساققىز سالان تک،
سؤيكنيب جانلارا سوانسین شعرين.

شعر گرک بؤيويوب كامالا چاتسين،
مئى تک كئفلنديريب، مزه تک توتسون،
يورغان - دؤشک ساليب اورکده ياتسين
تاريخين اوزونه ديرمانسین شعرين.

انتصار شعرينه آخار لان بئله،
باغلان بو پردە يه، کؤکلن بوتئله،
چاتاق قارا باغدا يوکلنک زيله،
قورقود اوجاينا قالانسین شعرين.



آدام وار دانیشماز، دونيا جان بيلر،
آدام وار بيلمه ميش هر سؤزو دئير،
آدام وار آياغى باشدان چوخ بيلر،
آدام وار كله سين آياق گؤرموشم.

آدام وار دوواردا كۆندلن يئرير،
آدام وار دوز يئرده يئریمگه اؤلور،
قيچى بوخ گؤرموشم طيارا سورور،
ال آياقلى واركى چولاق گؤرموشم.

آدام وار صاف سؤزوچئينه ييب يئير،
آدام وار مطلبين گؤزويله دئير،
پلنگ وار تولكونون آرتيغين يئير،
پيشيك وار شئرايله آياق گؤرموشم.

گؤرمه ديم يوخسولا چيراق ياناندا،
مرد دؤولتلى اولار ائشيد، اينانما،
وئرانا دونيا دا هر بيرزماندا،
مرد ايگيد قيچيندا باداق* گؤرموشم.

رسم دير روزگار وئردیگین آلا،
بو چرخ فلگه ائتمه اعتبار،
دونيا دان تمنا ائتمه انتصار،
دونيانى باشا باش بوياق گؤرموشم .

شعرين

ياشا يوخسوللارى، دوى کوتله لرى،
بوتون دويغولارا بلنسين شعرين،
يوغرولسون سوموكدن، سوزسون ايليكدن،
آخيب اوركلرى دولانسین شعرين.

سووولسون سيناقدان، گئچسين تاراز دان،
سؤزو حيالى اولسون، گليندن، قيزدان،

ویازدیغیم شعیرلردن ایکی جیلد کیتاب چاپا
یئتیرمه یه چالیشیرام.

مهناز صابونی (آیتای)



قزل

منده بیر قوش یووالانماقدادی تبریز دییه رک
دامغالار ایچره بوتون وارلیغا یالقیز دییه رک
قورو گول دن چایا اوچماقدادی سون دویغولاری
آجی دردین بو غریب اولکه ده سس سیز دییه رک

و سوکوت تورمه له ییب گوزگو تک آیدین دیلینی
نیسگیل ایله قه هرین هر گئجه گوندوز دییه رک
اویونور قوچ نبی، ستار خانا مشروطه چی تک
تاریخین چیینینه گورکملی مین اولدوز دییه رک

داریخیر، چیپچالاییر هئی اوزونو دام_ دووارا
ارک اندیب حسرتینی "ارگینه" سیز_ سیز دییه رک
اثل گولونده اوتوروب اورمویا دیز چوکمه ده دیر
گوز یاشین آخماسینی دوزلاغینا ایز دییه رک

گوی مجید دن اوجالیر آخ وایمیز عینالیا
چن ده ، چووغوندا ایترکن سونا ، کهریز دییه رک
تبریزین بیتگی لرین قیرماسین "آیتای" بو قدر
باسیریق آغریمیز اوسته نانا ، یارپیز دییه رک.

قزل

یئنه تانریم اوره ییندن منه ایلهام چیله بیر
سینه مین اوستونه یاز باغچالارین سیلکه له بیر

جوم _ جولوق ایسلانیرام دویغولو سوزجوک لر ایله
سؤز سوزولدیکجه دیله باشقا بیر عالم دیله بیر

دایانیب هر گئجه گوندوز دونوخور گؤزلریمه
سونرا سئوگی له، شئعیر کؤینه بیمی دویمه له بیر

مهناز صابونی (آیتای) ۱۳۵۳ اینجی گونش ایلی
بایراما ۱۵ فالان شبستر شهرینده دونیا یا گوز
آچمیشام .

ایلک تحصیلاتیمی علوم تجربی و عالییه
تحصیلاتیمی دانشگاه بیلگی سایار ریشه سینده
آنا یوردومدا اوخوموشام ۱۳۷۶ اینجی ایلریندن
تهران کؤچمه لی اولوب اؤرا هونری ایشلریمی
داوام ائله دیم

شعیره چوخ ایلگیم اولاراق آذربایجانین گئچمیش
و چاغداش آدلیم شاعیرلری نین اثرلرین اوخویوب
بیلگیمی آرتیرماغا چالیشدیم

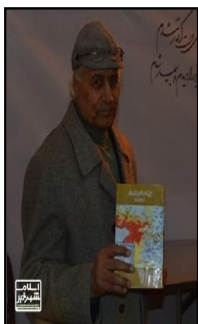
عین حالدا شعیرایله ماراغلانارکن قلم الیمه آلیب
دویغولاریمی کاغاذ اوزرینه کؤچورتده رک ۱۳۹۰
اینجی ایلدن اورمو شهرینده یورد سالدیغیملا
دیرلی شاعیر لر ایله تانیس اولوب . واحدی و گل
اندام جانابلاری و باشقا اوستادلارین یاردیم لارایلا
شعیر یازماغی جیددی حالدا باشلادیم .

بو سیرادا نئچه جشنواره لرده سئچیلیب هابئله
قادین شعیر گئجه سی دئییه بهمن
فرهنگسراسیندا ۱۵ قادین شاعیرلر آراسی
سئچیلن لردن اولدوم .

هر حالدا تحصیلاتیمی داوام ائله ییب حقوق
ریشه سینده ليسانس مدرکی ده آلمیشام
هله خیالیما گلن دویغولاری شعیرآدینان کاغاذ
اوزرینه کؤچوروب یازیب یاراتماغا چالیشیرام

عباس انزابی (شیدا)

اورمی گولی قورودانین شیل اولسون
 یاتاق یاتسین هر بیر گونی ایل اولسون
 الرده دوغرانسین قبری تیل اولسون
 وجودی باغ باخچامیزا ذیل اولسون
 کوراولسون گوزلری ایشق آلماسین
 آدی باتسین تاریخمدہ قالماسین
 منیم تیلیم گنجہ گوندوز قان آغلار
 ائوزون توتار داغ دریه یان آغلار
 دریا دئیب هارای چکر جان آغلار
 خان تختینده سو آختاران خان آغلار
 تیلین دوشسون مین بیر دردی جانینا
 چیان چیخسین گوزلرینه یانینا
 الو چکیر کول کوشنی سوسوزدان
 آلاجاخدیر انتقامین قودوزدان
 قالمیری بیر سالم باغی اتوزدان
 قورویوب باخچالار سپلمیش دوزدان
 باعثنین قاپ پا جاسی یاپلسین
 ناجاقینان قول بوداقی چاپلسین
 اورمی گولی منطقین گوزویدی.
 شنلیک وئرن منطقیه ائوزویدی
 گوزللیق بسلین گوزل سوزویدی
 یالان یوخ بو سوزده نقشه ائوزویدی
 هارداگورسم عکسین قاداسین آلام
 دلره م آدینی بوینوما ساللام
 گنتمدیم تاریخه قیسالسین سوزوم
 یازیردیم یادگار یاشالدى گوزوم
 طاقتیم طاق اولدی قالمادی دوزوم
 آذربایجان سنه قوربانام اوزوم
 قریش قریش تورپاقیوی یالارام
 سن اولماسان بس من هاردا قالارام
 جان دئمیسیم جانان یولون آتارام
 گنجہ گوندوز یوخوم گلمز یاتمارام
 آذر آدین آئیرسینا قاتمارام
 تمام استانلارا سنی ساتمارام
 شیدالقین شیداسینا جان دئدیم
 الولاندی جزها جیزا یان دئدیم



گۆینه بیر منده کی نیسگیل یارانین کۆزمه لری
 قوجاغیمدا یئنی دن کۆرپه دیلک لر، مله بیر

ایلمک _ ایلمک توخویور سئودا قیزی یادداشیمی
 اینجی بارماقلاریم جانلی غزل پیلله له بیر

" آیتای " ام من گوشه باغلی سوکوت چیلغینی یام
 آنامین خوش دیلی دیر کی منی آدلیم ائله بیر.

سر بست شعر

آنجا

دؤوارلارین آراسیندان

دئمؤکراسی قوْخویور

قاپیلار دا

تاققا-تاق تاققیلدا یئر

تامارزیلیق لا

قورخون جولوق

و یالنیز..

پنجره لر باخیشلاریندا

یاشام

دینجه لیر.

آ...ه

قادینلیغیم یاشادیر

آینالاردا

قارغیشیمی

نیفر تیمی..

قارا باخیشلاریمی!..



مولانا ایدریسی زنگین الکریمیزین بؤیوک بوشلوغو

هر يالانى يوز شيطان داشيميش اولاي بيلرمي؟
بيلميريك،
چونكى،
بيلينجيميز ايچرکن مينلرجه ايلين
قارماشيق شربتيني،
كامئرايا باخيب قالاباليق شئي لر سؤيله مک
و گولومسه مکله مشغولوق بو آن.
سونرا اوتوروب دوشونه جه ييك بوتون بو اولانلاري.
«يوسوف» و دوشونه جه ييك،
«يعقوب» و،
«موسى» نى، «عيسى» نى، دوشونه جه ييك،
«نوح» و و اوبيريلرينى.
و افنديمیزی،
افنديمیزی.

قويولار، قويولار، قويولار قازديم،
بیر نفس اوفله مهن اوچون.
يئر اوزو باتاقليندا قميش ايدیک،
کسدیک اؤزوموزو، دلديک، ياخدیق،
سونرا سنه دئييل، دونيايا آخدیق.
دونيا کي مسجددير، بيز اونو هوتئل ائتميشیک.
قالخدیق کي، يئنيلميشیک،
دئيشميشیک، آزميشيق،
بیر سيزی قالميش ايچيميزده، باشقا شئي يوخ.
بو سيزيدان يول تاپيب قاپينا دايانميشيق.
بیر اوشاق، اويونجاغيني آلا بيلمه ميش،
بیر قيز سئودياغيني سارا بيلمه ميش،
بیر آنا ايللردير قوللاری آچيق گؤزله بیر اوغونو.
بیر کيشی پارام پارچا، بیر جوت گؤز اوچون،
بیري اکمک آپارا بيلمه ميش ائوينه،
بیريسي عشق.
بیريميز دونيانی قورتاراجاق،

بوراسی دونيا،
و بيز آرتيق چوخ سيخيلديق.
آليب باشيمیزی، سنه گلکک ايسته بيريک.
سنه گلکک، اورادا قالماق ايسته بيريک.
چوخ اونوتدوق، خاطيرلاماق ايسته بيريک.
باشيميزين اوخشانماسيني،
گؤز ياشيميزين سيلينمه سيني،
قولوموزا گيريلمه سيني ايسته بيريک.
ياغمورونو و ملک لرینی يئنيدن ايسته بيريک.
کوله يين سسینی، چايين سسینی،
داغلارين داغ، دنيزلرين دنيز،
قادينلارين قادين، اوشاقلارين اوشاق،
ارککلرين ارکک،
اکمه يين اکمک اولدوغو
بیر دونيانی يئنيدن ايسترکن،
سنی ايسته بيريک اصلينده.
بونو سؤيله يه بيلميريك.

هر يئر گنجه، چوخ گنجه!
و بيز ملک لرینی ايسته بيريک، ربيم!
چوخ يئنيلديک... يئتمزمي؟
بیر بانکانين اؤنونده،
بیر قولتوغون آلتيندا،
بیر ضيافتين اورتاسيندا،
بیر گوناھين تنهاسيندا،
بؤيودوب دوردوق سياهی.
گنجه، گنجه، گنجه،
هر ياغمور دانه سيني بیر ملک
ائنديررکن يئر اوزونه،

سوروموز و جاوابیمیز سن دئییلسن می؟
 یورغونوق،
 ایتیرمیشیک،
 دالغینیق، قیرغینیق، کوسموشوق،
 بو اوشاقلار بیر-بیرر ایتیرکن سیسلر ایچینده،
 کیمه گئدک؟!
 چوخ یئریدیک، یوللار ایتدی،
 یول اولدوق سنه گلدیک.
 «نه گتیردین» دئمه بیزه!
 سندن باشقا نه ییمیز وارسا،
 او بیزیم یوخوموزدور.

گلدیک ایشده،
 بونلار اللریمیز،
 بونلار دا اللریمیزین بؤیوک بوشلوغو.
 بئش دوینوم خاراب، آلتی یئونوم خاراب،
 اون بارماغیمدا اون آجی، یارب!
 دیزه دالان بیر کوزه نئجه تھمۆل ائتسین سویا؟!
 فیراتدین منی دونیا،
 یئنیدن آل قوجاغینا، چاگیر منی یئنیدن!
 بو سامان چؤپونو قاسیرغادا بوراخما!
 بؤیوک بیر قاپینین اؤنونده بیر قاریشقا،
 وورموش قاپینی، گۆزله ییر،
 قاپی آچیلماق؛ یوخسا نییه وار؟
 رحمت اؤرته جک گوناھی،
 گئریده قالاچاق غضبین آداملاری،
 ائشیدیله جک بؤیوک باغچانین
 او بؤیوک ماهنیلاری،
 سونولان شرابی چکینمه دن ایچه جه ییک.
 گۆرونه جکسن، دورمادان
 اؤرزوموزدن کئچه جه ییک.
 گۆرونه جکسن، هر شئییمیزله
 سنه کؤچه جه ییک.

بیریمیز صاباحی.
 بیریمیزین عاغلی توتوشوب یانیر،
 بیریمیز بومبوش قلبینه باخیب بیرینی آنیر،
 بیریمیز آیریلیغین ایلک گونو کیمی،
 هر آخشام قانا ییر.
 بیریمیز قیامتین قوپدوغونا اینانیر،
 بیریمیز چکیب گئتمیش یئر اوزوندن،
 اللرینی هله آچیق سانیر.
 گلدیک ایشده، بونلار اللریمیز.
 آچیلیمیش، باخ، بیلیرسن نه دئییه؟!
 کی بیلیرسن بیز بو اللرله نهلر ایشله دیک!

بوراسی دونیا،
 بو بیزیک،
 بونلار دا اللریمیز.
 اؤیله آچیق، اؤیله ناشی، اؤیله بوش،
 اؤیله محجوب، اؤیله دالغین،
 اؤیله بوش.

سنین دئییل می ییک هامیمیز؟
 سنین دئییل می هر شئی؟
 آلاسان، کیمه نه؟ وئرسن کیمه نه؟
 و بو آچدیغیمیز اللر سنین دئییل می؟
 سنین دئییل می ییک هامیمیز، ربیم؟!

بیر اولدوز، بیر آغاج،
 بیر بوغدا دانه سی قدر کیمسه سیزیک،
 کیمه گئدک؟
 یارالاریمیز وار... کیمه؟
 سیجاق بیر شئی گزیریک... کیمه؟
 مرحمت ایسته ییریک... کیمه؟
 باغیشلانماق ایسته ییریک... کیمه گئده ریک؟

قاجاری آتلاری، بیز-
یوللارا ساخلامیشیق.
اوچاری دورنامیزی،
گؤلره ساخلامیشیق.

آداملار بیخ هایبخدا،
جانیمیز چیخ هایبخدا.
روحوموز آلاباختا،*
چؤلره ساخلامیشیق.

کؤنلومون ماهنیسی، دؤز!
سوسسا دا گنجه-گوندوز،
قفسده بولبولوموز،
گولره ساخلامیشیق.

آلاهدان پایدی گلن،
بو پای کیمدی بؤلن؟
بؤلگونو، حاقی بیلن-
الره ساخلامیشیق.

یاپانلار یاپدی دوشدو،
زلی لر قوپدو دوشدو،
یوماغا قانلی تئشتی،
سئلره ساخلامیشیق...

بیزیمکی لر

بو تور پاغا صاحب چیخان،
امیر واردی، قراف* واردی.
هئج دیلیم ده گلیمر دئییم:
والله، بیر آز،

باشیمیز یئرده،
آجدیق الیمیزی سئوگیلیم له بیرلیکده.
بیزه باخ، چکیب چیخاق اوچوروملاردان!
بیزه باخ، چیخاق دونیانین بوتون قوللوقلاریندان!
پارچالانساق آل بیزی بیر داها!
آییرما، ائوینده او یویاق!
اؤزگه بییکسه، دوست اول بیزه!
سندن آیریلما یاق.
الیمیز آچیق، باشیمیز و روحوموز سجدهده،
دوروب گؤزله بیریک.
سئودیکلرین عشقینه، سئون لرین عشقینه،
انشراح، انشراح، انشراح،
آیتین دئییلیک می بیک سنین، یا الله؟!...

موسی یعقوب ساخلامیشیق.



«بیریسینه یاغلی تیکه،
بیری باقیب حسرت پکه.

باخ بنله دی،

دئموکر اتیک، رُسپوبلیکا!»

۵۰۴ یاکوووسکی

آمان آلاہ! لیزیمکی لر، بیزیمکی لر،
 آغاجی سون یارپاغاجان،
 مئشہنی سون کؤلگہ یہ جن،
 سوپوردولر، سوموردولر،
 بیزیمکی لر، بیزیمکی لر.

او اؤزگہ لر،

ہردن، بیردن عہد باغلا دی.
 موزدورونا چورک وئردی،
 جانیمیزدا جان ساخلا دی،
 کی بیزدہ طاقت بیغلیب
 اونلار اوچون نعمت اولسون.
 آمان آلاہ! بیزیمکی لر روزو کسدی،
 سویو کسدی، دوزو کسدی،
 بیر یئیہ، یوزو باخا.
 بیرجہ تیکہ روزو اوچون،
 بوتون میلت ال بہ یاخا،
 اولکہ بوتون روشوت خاننا.
 بو خانادا وورھاوورلار،
 آمان آلاہ، بو مأمورلار!
 ها تیخیرلار، ہیچ دویمورلار،
 بیزیمکی لر، بیزیمکی لر.

او اؤزگہ لر اؤزلرینہ،
 تیکیب قوردو، بوردا قالدی،
 کانال ووردو، بورردا قالدی.

آمان آلاہ، بیزیمکی لر!
 نہ اولچولر، نہ چکی لر،
 اللریندہ، بئللریندہ،
 دیشلریندہ آپاردیلار،
 اؤزگہ-اؤزگہ خزینہ دہ

اؤزگہ لردہ اینسان واردی.
 یوز ایچیندہ بیر صاف واردی.
 بو اورتاغین صاحبیندن،
 بلکہ بیر آز اوتاناردی.
 اون یئیندہ، بیر وئردی،
 بیزلرہ دہ یئر وئردی.
 آمان آلاہ!

اؤزومونکو، اؤزومونکو!

قامارلادی مالی، مولکو،
 بیزیمکی لر، بیزیمکی لر.
 بو تخت و تاج قامارلادی،
 یولا خراج قامارلادی،
 نفتیمہ باج قامارلادی،
 یاردیم، علاج قامارلادی.
 اؤز ائلینہ،
 ہیچ میندن دہ بئش وئرمہ دی.
 اولکہ بوتون قالدی بئکار،
 الیمیزہ ایش وئرمہ دی.
 دریالاری دولو، حاضریر،
 یولو حاضریر، مالی حاضریر،
 نہ بیچیلر، نہ تیکیلر،
 ائل مالی دیر حاضریر اولان.
 بو حاضریرا ناظیر اولان،
 بیزیمکیلر، بیزیمکیلر.

او اؤزگہ لر،

آغاجیمی قورودو کی،
 اؤزونون دہ باری اولسون.
 دریامیزی قورودو کی،
 گلہ جہ یہ واری اولسون.

وار اول سنی!

طايفا قارداش، مافيا قارداش!
 واريت قارداش، ميراث قارداش!
 اوزوم يانديم اوز ايچيمده،
 هئچ گلمدى خيلاص، قارداش!
 آي «آزادليق» مئيدانچاميز!

وار اول سنی!

بو مئيداندا گنديب دولان زيندانيميز!
 وار اول سنی!
 گوزده دومان، الده چليک،
 چپيک چالين... چپيک، چپيک!
 وار اول سنی مستقيلىک!
 ياشا سنی، بيزيمكى لرا!...

موسى يعقوب

ترک

بيري جيغال ایدی، بيري چوخ فاغير،
 كولخوز آتلاری یدی «آغ يال» لا «كهر».
 بيرينين يوكلری هميشه آغير،
 بيرينين بئلينده تك بيرجه نفر.
 هئچ نه يی ترکينه آلمازدی هئچ واخت،
 کيمين گوجو واردی «كهر» ی آيسين؟!
 قويمازدی هئيبه ده ترکينه ديسين.
 غفيل آتيلسايدی ترکينه بيري،
 «كهر» ين شيللاغی گويدن گلردی،
 بئلينده نه واردی ووراردی يتره،
 دوروب بيخيلانا کند ده گلردی.
 ائله بيل بو آتين ترکی يوخ ایدی،
 بو ترکه هئچ کسين ارکی يوخ ایدی.

خزينه دار.

بوردا ميلی تالانچی لار،
 اوردا غريب كالانچی لار،
 اوز مالينا گوزتچی لر،
 اوزلر يچون اوزلچی لر،
 کود آلتيندا بو بانکيرلر*،
 آمان آلاه، بيزيمكى لر، بيزيمكى لرا!

شاه دووروندن، خان دووروندن،

كدورتي ميراث آلان،
 ميلتیندن قيصاص آلان،
 ازديگينه آجيق وئرن،
 گولوشو ده قيجيق وئرن،
 تاختا-تاجا حريصچی لر،
 ميراثچيلار، قيصاصچيلار،
 واريتچی لر،
 آمان آلاه، بيزيمكى لر، بيزيمكى لرا!

بئليم سيندی کورسو آلتدا،

کورسولونون گورزو آلتدا.
 شيطان آلتدا، گورزه آلتدا،
 اوميد سيندی چيلیک-چيلیک،
 اينام اولدو چيلیک-چيلیک.
 وار اول سنی، مستقيلىک،
 ساغ اول سنی، بيزيمكى لرا!
 داماردا آغ قانلاريميز،
 آجان يئين جانلاريميز!
 آدوغما اينسانلاريميز!
 ميلی باشيم، ميلی گورزوم!
 ميلی رژيم، ميلی کورسوم!
 ميلی ظولوم، ميلی دووزوم!

قازان نیمچه سینی آلا تر کینه،
آما ایکی قوچون باشی اولماسا.

یوین توتانلارین مین جوره فندی،
اؤرکن چکر بیزی هایانا قدر؟
لاپ دئیک بو میلت ترک گو توردی،
مینلسین می بئلی سینانا قدر؟

یئنه مخلوقاتدا مینیلن، مینن،
یئریشی، گئدیشی دیشیب بیر آز.
دونیا او اتلارین بئلی دی عئیناً،
همن او پالان دیر، همن او یهر.
هله یوک آلتیندا تئوشه بیر «آغ یال»
هله ساغری سینی اوینادیر «کهر».

کیم قولاق آساجاق بو آت ناغلینا؟!
ائه، بو ترک صؤحبتی، بو یوک صؤحبتی،
بیلیمیرم هئچ هاردان گلدی عاغلیما...

حافظ عبدالهی

قیزیل گول

آلا گؤللو، قلم قاشلی،
بیر قیزیل گول،
یاز چاغیندا،
قاراباغدا،
تانری اونون اوز-گؤزونه
شئه مینجیغین چیله یرکن،
یئتمیش ایلیک یوخوسوندان،
سیلکه له نیب گؤزون آچدی.

آغیر یوک آلتیندا یورتماسی راحت،
«آغ یال» ین بئلینده، آما اوزان یات!
اللا اوزانیردی آلتینا قدر،

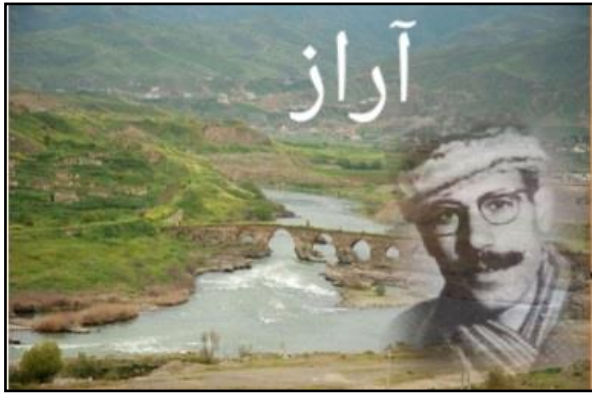
قویروغو اوستوندن یالینا قدر.
مینردی بئلینه اوشاق-موشاق دا.
او بونون، بو اونون تورباسی اوسته،
یوک قالخیب ائردی اومباسی اوسته.
کیم اولسا، تر کینه آلا ردی «آغ یال»،
«کهر» ساغری سینی اوینادیب گئدر.

تئوشه یه-تئوشه یه قالخیب دیک لری،
آ یازیق، آ فاغیر، آ یوکو آغیر،
سن نییه بیلمدین او بیجلیک لری؟!
اؤزوم قولاق آسیم بو آت ناغلینا!
بیلیمیرم هئچ هاردان گلدی عاغلیما،
ائه، بو ترک صؤحبتی، بو یوک صؤحبتی.

کیمینسه کیملره بلکه ارکی وار،
مامیرلی داشین دا یقین ترکی وار.
هر شئیده بیر ترک وار ایشه قالاندا،
بیری «کهر» کیمی واخت اؤتورن دی.
بیر آز بازار-گودار آغیر اولاندا،
مشینین دامی دا ترک گو توردی.

لاپ بئله قوجادا، جاواندا ترک وار،
توتاندا بازاری، گلنده دمی.
قبول اوتاغیندا دیواندا ترک وار،
باشچی کرئسلوسو⁴ ترک گو توردی؟

«آغ یال» تک کیم گیرر ایشین بر کینه،
یا زورو، یا دا بیر خوشو اولماسا؟



گلیب چاتدی قاراباغا.
 قیزیل گول چون،
 بولبول اوچون،
 بیر محکمه تئز قورولدو.
 قاضی، سازاق،
 محکمه، قان،
 دولولار دا بویله حوکوم سوردو اوردا:
 «گرکلی دیر اونلار اوچون
 «رجم آیه سی» تفسیر اولسون!»
 قارغالار دا اوخویوردو اونلار
 اؤترو جزا حؤکمون:
 داها بولبول گرک سوسا!
 نه یاراشیر جیک-جیک وورسون
 -گول چالاندا سازی- بولبول!
 قیزیل گول ده گرک سولا،
 سورگونلوکه گرک دوشه،
 یارپاقلاریندان آسیلا!
 نه یاراشیر قیزیل گوله،
 یاز چاغیندا،
 «آی من اؤلوم!» دوعاسی یلا یوخودان دورا؟
 قیزیل گولون اوزونده کی قارا خالی،
 شه مینجیغی،
 نیسگیل کیمی دونوب قالدی سینه سینده.

بئله گؤردو:
 هر یان آغاج،
 هر یان بولبول.
 یئل چالاندا، آغاجلارین
 یارپاقلاری لزیگی اوینور.
 شنلیک لر ده دیزه چؤکوب
 حورمتیلن قاتار-قاتار،
 کاستنده کی ماهنی لارتک.
 بولودلار دا اولاشیردی ووصال مارشین.
 خزان بیلمز،
 سازاق دویماز،
 زیل شنلیگه بویاندی گول.
 آياقلاری تورپاگیلان دویون دوشوب
 آراز سویوندان امیردی.
 ایلمک-ایلمک،
 اوکتاو-اوکتاو،
 بوی آتیردی.
 گون چیخاندا سیرتیلیردی،
 آی چیخاندا، شه مینجیقدا مورگوله نن
 اولدوزلارلا
 لای-لای نوتون بسله بییردی.
 بئکار-بئیتین یاشاییردی.
 آنجاق اونون ایشی هردن،
 ناز بوخچاسین بولبول لره آچماق ایدی.
 اؤپوش چاغی،
 خاری بولبول غم ماهنیسین سیرایاندا،
 قیزیل گول ده ناز ماهنیسین اوخویوردو.
 گون دولاندی-آی فییرلاندی،
 غم بولودلا، درد دولوسو بیرگه له شیب
 چاپا-چاپا قودوز ایت تک،

همین آن روحومو ساردی بیر آرزو،
 وطن سئوگیسیندن اوجادا نه وار؟!
 گۆیلردن یاغاندا اودلو مرمی لر،
 بیر عسگر، گۆره سن نه یی آرزولار؟

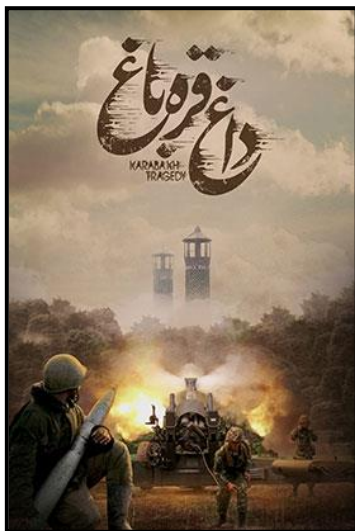
منیم ده گۆزومه یوخو گئتمه بیر،
 نه اولسا، نه بیتسه، یئنه قاییت گل!
 الینده، اوزونده ظفر هاله سی،
 گۆزونده سئوگیمی او یوت، آییلت گل!

سنین وطن عشقین بیر آیری یول لا،
 منیم گولدن اینجه سئوگیمدن کئچیر.
 من ده دؤیوشورم سنینله، من ده،
 گۆزلریم سنینچون هر گون یول چکیر.

سنی گۆزله یین وار، سنی سئون وار،
 سن آرتیق غالب سن، وطن اوولادی!
 همیشه اوجادا توت، موقدس بیل،
 آلنینا یازیلان شرفلی آدی!...

شعر اوجاغی

@SheirOcagi



سولا-سولا،
 اؤزون سالدی آراز، چایا.
 آراز ایلا اوپوش-گوروش،
 آراز ایلا قوجاقلاشدی.
 باتیب-جومدو قوجاغینا.
 «صمد» آدلی بیر پیغمبر،
 سارای قورموشدو آرازدا.
 قیزیل گول ده گولله لندی یاخاسینا،
 طیلسیم اولدو اور گینه.
 «صمد» قالخدی او چایدان،
 سارای قوردو بئنیمیزده...

«صمد گلیر گوله-گوله،
 دؤشونده باخ قیزیل گوله!
 هر الینده دؤرد کیتاب،
 دؤندر بیدی بیزییم دیله.»

آیستل فیکرت

سئوگیلی عسگر

سندن خبر گلیمیر، گور نه زاماندی!
 چن، دومان، حسرتدی، باشینین اوستو.
 اوره ییم اوغرونا چوخ یانیر دئییه،
 هارداسان؟ گورونمور دؤرد یانیم اوستو.

«گوزومو یوللاردان چکیم -سؤیله دین-
 بلکه قاییتما دیم، آغلاما، بسدی!
 خاطیره می عزیز توتوب یاشارسان»
 تلفون قیریلدی، سسینی کسدی.

اکبر رضایی (سسینز)
اردشیر اوغلو مولان
باشام پوئماسی

خاطیره لر قویما سنی قیناسین
 یادلارا سن ، هئچده کؤنول باغلاما
 یامان گونون خاطیرینه آغلاما
 دوشونجه لی یولداش دوستیلن یاشا
 حیات وارکن اؤلومونه چاغلاما

چمن لره گوللره بیر نظر سال
 او چؤللرده گئجه گوندوز سحر قال
 سندن اؤترو دوزولوبدور یئمک لر
 مئیوه چؤرک کباب پئنییر شیرین بال

باشاماغین آنلا بو دملرینی
 بوراخ گئتسین کدرلی غملرینی
 یئه ایچ دولان بو حیاتدا دویونجا
 زیلله سازی اونوت دا بم لرینی
 باشیمیزا ساچ آغاریر دن دوشور
 پاییمیزا غم کدر نه دن دوشور!!!
 حیاتین بیر اوزنگیلی آتی وار
 باخ گور کیمه مینیر او ، کیمدن دوشور

جانی سالما غم کدرین چنگینه
 یومروغو گل گلن دردین انگینه
 آچ گوزونو سئیر ائله سن چؤللری
 مست اولارسان سن گوللرین رنگینه

طبیعته دیققتیله سوزول باخ
 گوزللیگه عاغلین اولسون کؤنول یاخ
 حیات اوزون ، ائله سونسوز یولده کی
 داغ باشیندا ها باخیرسان باخدا باخ



یادا سالما ، دردلی کئچن گونلری
 آچیلما بیر حیاتین دویونلری
 اولان اولدو کئچن کئچدی دونیادا
 یادینا سال ، خوش کئچن خوش گونلری

دادینا باخ بو دم لرین دادینا
 اومید قالما صباح لارین آدینا
 درده غمه فیکیر وئریب آغلاما
 خاطیره لی خوش گونلری سال یادا

بیرجه کره عؤمور وئریلیب بیزه
 بیردیر عؤمور ، یالنیز بیردی بیر ده نه
 کئچه جاغین گه له جاغین هامی سین
 قوربان ائيله یاشادیغین بیر دمه

اؤزو قورور هر کیم ، عؤمور بیناسین
 حیات ایستیر سنی منی سیناسین
 ائله یاشا ائله عؤمور سور کی سن

آزاد اول آزاد کیمی اینسان یاشا
آزادلیغ اؤز فیکریمیزه باغلی دیر
اوره بینجه چوخ یاشا اینسان یاشا

اومید آرزو گه له جه یی قاندرار
خاطیره سیز گونلر عؤمرو یاندرار
"سسسیز" دییین بو سؤزلری قانماسان
حیات سنه بیلدیغینی داندیرار

اکبر رضایی (سسسیز)

اردشیر اوغلو مولان درس اوخویان بیر اوشاق

درس اوخویان بیر اوشاق
بئش آلمیشدی بیر قوجاق
باخمامیشدی درسینه
یول گتمیشدی ترسینه

درسلیری قالمیشدی تام
دفترلی آغ و خام
درسینی یازمامیشدی
تنبلیک سازلامیشدی

دؤستو قبول اولموشدو
او گول کیمی سولموشدو
حالینه آغلائی ردی
غم غمه باغلائی ردی

گوروردو یولداشلاری
هم ده کی، قارداشلاری

عؤمرون آدی کئچیب گئدن گون دئییل
یا گه له جک صاباح ، یادا دون دئییل
یاشادیغین دم لرین ، عؤمرون دو بیل
بو گون بیر گون، بیر یا یکی اون دئییل

حیات بیزی بیرجه آندا یوخالدار
یاشاماغا ال آچ تانرییا یالوار
دادین چیخار تماسان سن بو حیاتین
حیات سندن آلاجاغین چوخالدار

قویما قچسین عؤمرونو اؤز باشینا
سه ریل یوردون توپراغینا داشینا
گؤزل عؤمرو هر کیم هئچه سووورسا
عؤمور اونون داش قوم آلر باشینا

یاشا کئفلی دملرینی چوخ یاشا
آغلاماغی یومروغ ائیله وور داشا
اونوت گئتسین کدرلی آنلارینی
یاشا عؤمرون یوز بیرینی وور باشا

دؤزوملو اول حیات سنه دارالسا
یورد یووانی کولک آلسا قار آلسا
ال سینه ده گؤزون اوسته سونگونان
اگر جانی یار ایسته سه یار آلسا

درده دوشر درد ایچینده یاشایان
سؤزو دوشون سؤزو آنلا سؤزو قان
حیات وارکن اولومونه تلسمه
گه ل اودوزما حیاتینی بیر دایان

بیر مثل وار آزاد یاشا آز یاشا

گونلر گئچدی بیر به بیر
دره چوخلو زروه بیر
گوردو قالیپ بی نشان
اولوب غملى پریشان

یوخدور اونو دینله یین
یوخ آختاران ایزله یین
آیریلیپ ائودن ائلدن
دوشوبدور داها دیلدن

نه دیندیرن وار اونو
نه گولدورن وار اونو
ایله بیل کی قور تولوب
گلیب حیات ئن سوئو

فیکیرلشیپ تاپدی او
درده دوا یاپدی او
زحمته قاتلاندی چوخ
یاد گوزونه دیسین اوخ

باشلائیپ آچدی کتاب
یازدی قوتولدو حساب
اولمادی شرمنده او
گئتدی بوگون کنده او

هامی دئییردی سلام
ساغ اول منیم گول بالام
وقتینده آچ گوزونو
سوئرا اوگیمه اوزونو

اؤیناییپ هم گولورلر
بوتون حالین بقلورلر

وتیردیلر سس سسه
امید قالما هیچ کسه
وقتینده گور ایشینی
سیخما ایندی دیشینی

زحمته قاتلانماسان
کورپودن آتلانماسان.
کیمله بارئشماق اولماز
گولوپ دانئشماق اولماز

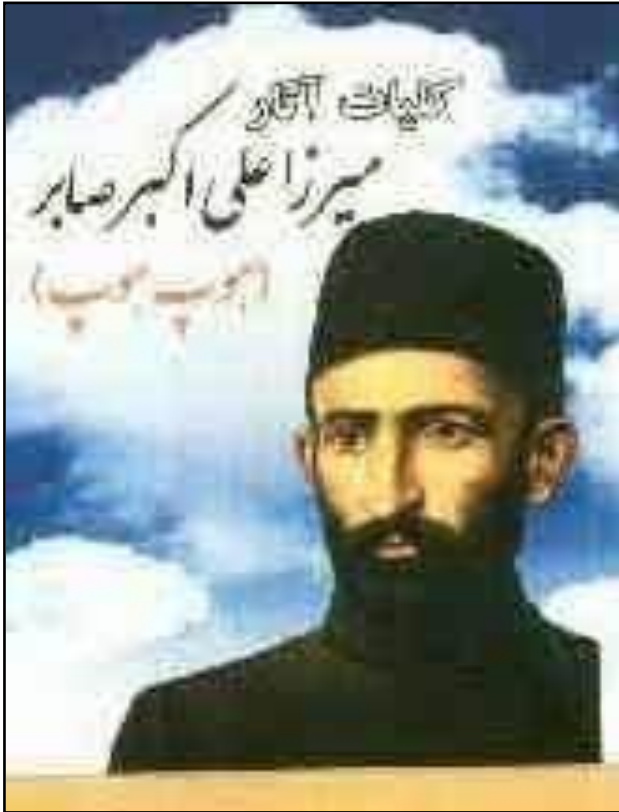
اوشاق چوخ فیکره دوشدو
اولدوغو حالدان اوشدو
گئری دوندو بیر قدر
گورس فن نه قویموش اثر!!!

آغلامس ئندی آغلاندی
غمدن غمه آتلاندی
آنلادی سوسدو دیلی
زای ایله ییب بیر ایلی

قارئشقایا ساتیپدی ر
بیر دانا هوندور فیلی
بورک فن قویدو قاباغا
دایاندی بیر قالاغا

فیکره گئتدی بیر آنلئق
گوردو چوکوپ قارانلئق
گون گئچدی آخشام اولدو
گولوشدن ناکام اولدو





قدرتمندانه در قالب طنز به ترویج آموزه های اجتماعی و اخلاقی و انسانی می پردازد. به جرات میتوان گفت که صابر برای تمام عمر بشر و زندگی اجتماعی اش شعر سروده است. تمامی دردها را به جان خریده است تا درمانی کرده باشد.

اشعار او همیشه بوی مبارزه میدهد ، با خواندن ابیاتش مبارزه درونی انسان با ناملایمات شروع میشود و دقیقاً اینست مبارزه او ، اینست هدف او. مبارزه و انقلاب درونی چه از بعد فکری ، چه از بعد حسی هر کدام که باشد تقریباً حرکت بسوی هدف در اندیشهٔ هوپ هوپ نامه است.

باید صابر را با اندیشه ها و اشعارش برای زندگی بشری جاوید دانسته و گرامی داشت. طنز او ، هنر او ، ابیات او و کتاب او برای تمام ابنای بشر قابل استفاده است .

چونکه او به نوعی همیشه در کنار مشکلات و نامردمی های روزگار بوده و هست ، برای هر زمان و ناملایمات آن ، اشعاری سروده است. حتی

ساغ اوّل کی، تئز آنلادین
کیتابلاری یانلین
اوخودون ائندین تمام
قالمدی هیچ بیر کلام

آنلا دوشون هم ده قان
عشق اودونا سنده یان
دوشونجه لی انسان اوّل
بو دنیایا خیر دوّل

علم اوخو عالم یاشا
صیحیح و سالم یاشا
علم اوخو عالم یاشا
صیحیح و سالم یاشا

اکبرضایی(سسسیز)

اردشیراوغلو مولان

شاعران و نویسندگان تورک دنیا را بشناسیم

معروفترین اثر با شهرت بین المللی:

کتاب : هوپ هوپ نامه

میرزا علی اکبر طاهرزاده (متخلص به صابر)

(بفشی از مقاله پژوهشی) در مورد شاعر اندیشمند و

توانمند ادبیات ترک

آگاهی اجتماعی، واقع گرایی و انسان گرایی

صابر یکی از شاعران انسان دوست و از چهره های ارزشمند و ماندگار اندیشه و فکر و احساس ، در ادبیات آذربایجان و زبان ترکی است که

۱. "هوپ هوپ نامه" قلبی بی نظیر و مهربان دارد.
۲. "هوپ هوپ نامه" دردمند است اما طنزآمیز بودنش معجزه است.
۳. "هوپ هوپ نامه" صابر را برای همیشه زنده و جاوید نگه داشته است.
۴. "هوپ هوپ نامه" همبستگی و پیمان ناگسستنی صابر با آرمانهای رهایی است.
۵. "هوپ هوپ نامه" قلبش برای سعادت و بهروزی مظلومان وادی جهل و نادانی می تپد.
۶. "هوپ هوپ نامه" همیشه به نجات دادن می اندیشد و از هیچ موجی ترسی به دل راه نمی دهد.
۷. "هوپ هوپ نامه" بارها مرزها را شکافته و به زبانهای دیگر ترجمه و در اشکال مختلف چاپ شده است.
۸. "هوپ هوپ نامه" در تمام ابیات و کلماتش برای رهایی از جهل و استبداد با قدرت و حوصله به مبارزه میپردازد.

نتیجه گیری :

حقیقتاً میتوان گفت که صابر در پیش بینی و پیش گویی مشکلات زندگی اجتماعی و فردی سنگ تمام گذاشته است. او همیشه میخواهد دست انسان را بگیرد و برای رسیدن به آن بالا بالاهای اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی، علمی و انسانی رهبری کند برای همین او همیشه هست و خواهد بود. صابر همیشه با حساسیت های ظریف اش در کنار ماست اگر او را نمی بینیم باید کمی دقیق باشیم تا حسش کنیم.

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق

ثبت است بر جریده عالم دوام ما.

بعضی مواقع بیشتر از خود مردم به مشکلات و سختی های مردم نزدیکتر بوده و بجای مردم به مبارزه پرداخته است. سینه و قلبش سپر همیشگی درد و رنج های توده ی مردم بوده است.

۱. صابر؛ نترس و رک گو است
۲. صابر؛ طنزی کوبنده و افشاگر دارد
۳. صابر؛ تسلط عمیقی بر اشعار و ابیاتش دارد
۴. صابر؛ افکار و اندیشه های کاملاً دقیق و روشن دارد
۵. صابر؛ بی ریاست و ریاکاری و دغل بازی را می کوبد
۶. صابر؛ عمومی ترین مسائل زندگی را عمیقاً درک نموده است
۷. صابر؛ مبارزی قهرمان است و شدیداً دشمن جهل و نادانیست
۸. صابر؛ مهارت کامل در طرح و توصیف مسائل مورد نظرش دارد
۹. صابر؛ احاطه ظریف و قدرتمندی بر جنبه های گوناگون زندگی دارد
۱۰. صابر؛ دریافت های صحیحی از تضادهای موجود در بطن جامعه داشته است
۱۱. صابر؛ برداشت های کاملاً منطقی از عادی ترین مسائل روزمره زندگی گرفته است
۱۲. صابر؛ از کنار هیچ مشکل و ناهمگونی اجتماعی بسادگی نمی گذرد و دقیقاً به موشکافی اش میپردازد

و ...

«هوپ هوپ» تخلص طنزآمیزی است که شاعر برای خود برگزیده و «هوپ هوپ نامه» نام کتابی است که در برگیرنده اشعار و قطعات ادبی و طنزآمیز با مضامین انقلابی و مردمی است.

دوشتوغوم يئردە
يازقيسى ايچيمدئدير كادئرين
باكمائين
باكمائين بوشونا
او كوياماز سينيئز گؤزلريمده
رابييم اهمال ائتمئز كي
ايمتيحان ائدئر ساده جه...

سانماين

SANMAYIN

سانماين
ساده جه ائيلول اون ايشيكلاري كئسكين
روزگارلاري حزون كوكار
سيز حزون گؤرمه ميشسينيز
اؤزگور ايراده يه، حاياتا مداخله يه
آتش فيشقيرير گؤزبئبئكلئريمدن
ساري ياپراكلارين آراسيندا ييتيپ گيدئر كئن
نفرئتيم ايليكلئريمه كادار...

يورگونلوغوم

YORGUNUM

گؤنلوم اؤيله يورگون كي
گؤزومدن آكييور تئري!
آما يوكومدن دئغيل يورگونلوغوم
ايچ چئكيشلئريم
ذاتا گول باغچه سي گؤنلوم
بن ياريم دن خوشوم ساده جه
گولون كو كوسونا اؤزلئميدئن
آجيميشليغيم
يورگونلوغوم...

گلئوم گولمز

Gülsüm Gülməzdən ŞİİRLER



يوك باييم يوك

YOK BAYIM YOK

نه گوزئل اولور سنييله
هر صباح، اويانماك اذان سئسييله
كابول اولان دوغالاريميز اللريميزده
سونرا
سونرا بير سحر قهوه آلتيسي
يودوم يودوم چئكئر كئن حضورو ايچيميزه
بيراز دالگا سئسي، بيرازدا سحر ائسينتيسي
تان يئري اؤنوموزده
يوك يوك

حايال بنيمكيسي ساده جه
اؤيله يا
هانگي پرانگا كيريليب دا
حضور دولو، موتلولوك دولو
بير ائوين كاپيسي نين كيليدي آچيلميش
هانگي حايال گئرچئكلئشميش كي
پرانگالي اللره، ديللره
يوك باييم يوك

ساده جه حايال بنيمكيسي
ساهي
ساهي بونلارين ويجداني كاج پارا آجبا
هئپ بؤيله آغير مي اؤدئتيليرميش
كوچوجوك موتلولوكلارين
كوجامان بدللري
خونخوار جا...

باكمائين بوشونا

BAKMAYIN BOŞUNA

يارالانميش بير يورئك
آغير گئلييور بدنه
اؤيله جه كالييوروم باك

Xudafərin



Türkcə - Farsca

Ekim 2022 - İL 20 - SAY 210 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGI)

[http://www. Khudafarin.ir](http://www.Khudafarin.ir)

<https://t.me/xudafarindargisi>

